

TAGEM
AR-GE & İNOVASYON

ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI

SEKTÖR POLİTİKA BELGESİ 2022-2026

**ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI
SEKTÖR POLİTİKA BELGESİ
2022-2026**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
TABLolar DİZİNİ	4
ŞEKİLLER DİZİNİ	5
KISALTMALAR DİZİNİ	6
HAZIRLAYANLAR	7
YÖNETİCİ ÖZETİ	10
1.GİRİŞ	11
2. MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ	13
2.1. Temel Göstergelerle Zeytin ve Zeytinyağı Sektörü.....	13
2.1.1. Dünya	13
2.1.1.1. Zeytinyağı Alt Sektörü	13
2.1.1.2. Sofralık Zeytin Alt Sektörü	15
2.1.1. Türkiye	17
2.1.1.1. Zeytinyağı Alt Sektörü	18
2.1.1.2. Sofralık Zeytin Alt Sektörü	21
2.2. Üretim Yapısı ve Maliyet Değerlendirmesi.....	22
2.1.1. Marmara Üretim Bölgesi	23
2.1.2. Körfez Üretim Bölgesi	25
2.1.3. Güney Ege Üretim Bölgesi	27
2.1.4. Gediz Üretim Bölgesi.....	28
2.1.5. Kıyı ve Doğu Akdeniz Üretim Bölgesi.....	30
2.1.6. Doğu Karadeniz Üretim Bölgesi.....	31
2.2.2 Maliyetler	32
2.3. Pazarlama Yapısı	34
2.3.1 Üretim Sistemi ve İşletmelerin Durum Değerlendirmesi	34
2.3.2 Sofralık Zeytin Üretimi Yapan Gıda İşletmeleri.....	34
2.3.4. Zeytinyağı Üretimi Yapan Gıda İşletmeleri ve Yağhaneler	35
2.3.5. Pirina İşleme Tesisleri.....	36
2.3.6. Pazarlama ağı	37
2.3.7. Türkiye Zeytinciliğinde Lisanslı Depoculuk Sistemi	38
2.4. Kamu ve STK'ların Rolü.....	40
2.4.1. Kurumsal Yapı	40
2.4.2. Yasal Çerçeve	42

2.4.3. Uluslararası Entegrasyon	47
2.4.4. Kalite ve Standardizasyon.....	50
2.4.5. Denetim.....	51
2.4.6. Desteklemeler.....	54
2.4.7. Örgütlenme Durumu	58
2.4.8. AR-GE Çalışmaları	59
2.4.9. Çevresel Risklere Karşı Yapılan Çalışmalar.....	61
3. SORUN ALANLARI.....	64
3.1. İklim Değişikliği ve Küresel Gelişmelere Bağlı Sorunlar	64
3.2. Çevresel Sorunlar.....	64
3.3. Örgütlenmede Sorunları.....	65
3.4. Üretim Sorunları	65
3.5. Markalaşma ve Pazarlama Sorunları	66
3.6. Denetleme ve Destekleme Sorunları	67
3.7. İstihdam Sorunları	68
4. 2022-2026 DÖNEMİ PROJEKSİYONLARI.....	70
4.1. 2022-2026 Dönemi Projeksiyonları.....	70
5. SEKTÖRE YÖNELİK POLİTİKALAR	73
5.1. Mevcut Politikaların Değerlendirilmesi	73
5.2. 2022-2026 Dönemi Politikaları	75
KAYNAKÇA	89
Ek: Göstergelere Ait Veri Serileri	90

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Dünya tane zeytin üretimi ve alanı (2020).....	13
Tablo 2. Dünya zeytinyağı üretimi (2018/19-2021/22 ort.).....	14
Tablo 3. Dünya zeytinyağı tüketimi (2018/19-2021/22 ort.).....	14
Tablo 4. Dünya zeytinyağı ihracatı (2018/19-2021/22 ort.).....	14
Tablo 5. Dünya zeytinyağı ithalatı (2018/19-2021/22 ort.).....	15
Tablo 6. Dünya sofralık zeytin üretimi (2018/19-2021/22 ort.).....	15
Tablo 7. Dünya sofralık zeytin tüketimi (2018/19-2021/22 ort.).....	16
Tablo 8. Dünya sofralık zeytin ihracatı (2018/19-2021/22 ort.).....	16
Tablo 9. Dünya sofralık zeytin ithalatı (2018/19-2021/22 ort.).....	17
Tablo 10. Türkiye tane zeytin varlığı, ağaç sayıları ve verimleri (2020/21 ort.).....	17
Tablo 11. Türkiye zeytin üretim, alan ve ağaç sayısı bölgelere göre dağılımı (2021).....	18
Tablo 12. Türkiye geneli zeytinyağı ihracatı (2019-2021).....	18
Tablo 13. Türkiye dökme-ambalajlı zeytinyağı ihracat dağılımı (2018-2021).....	19
Tablo 14. 2017-2022 yılları arasında zeytinyağı ihracat ve ithalatı (kg).....	20
Tablo 15. Türkiye sofralık zeytin ihracatı.....	21
Tablo 16. Türkiye siyah ve yeşil zeytin ihracatı.....	21
Tablo 17. Ülkelere göre Türkiye siyah zeytin ihracatı.....	22
Tablo 18. Ülkelere göre Türkiye yeşil zeytin ihracatı.....	22
Tablo 19. Zeytinyağı üretim maliyeti (2021).....	32
Tablo 20. Sofralık zeytin üretim maliyeti (2021).....	33
Tablo 21. 2017-2022 yılları arasında zeytin için yapılan ithalat denetimleri.....	52
Tablo 22. 2012-2022 yılları arasında zeytin ve zeytinyağına verilen desteklere ait birim fiyatlar.....	57
Tablo 23. Zeytin/zeytinyağı toplam destek tutarı.....	57
Tablo 24. Türkiye'nin zeytin üretim tahmininde kullanılan veriler.....	70
Tablo 25. Türkiye'nin zeytinyağı üretim tahmininde kullanılan veriler.....	70
Tablo 26. Türkiye'nin 2022-2026 yılları arasında zeytin üretim tahmini.....	71
Tablo 27. Türkiye'nin 2022-2026 yılları arasında zeytinyağı üretim tahmini.....	72
Tablo 28. Türkiye'nin 2022-2026 yılları arasında kişi başı zeytin-zeytinyağı tüketim tahmini.....	72
Tablo 29. Türkiye zeytin üretim alanları-ha.....	90
Tablo 30. Türkiye tane zeytin üretim-ton.....	91
Tablo 31. Türkiye zeytin ağaç varlığı- bin adet.....	92
Tablo 32. Türkiye sofralık zeytin göstergeleri.....	93
Tablo 33. Türkiye zeytin verim kg/da.....	94
Tablo 34. Türkiye sofralık zeytin göstergeleri.....	94
Tablo 35. Türkiye zeytin zeytinyağı dış ticareti.....	95
Tablo 36. Türkiye zeytin- zeytinyağı fiyat.....	96

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Türkiye zeytin üretim bölgeleri.....	23
Şekil 2. Marmara üretim bölgesinde bir zeytin bahçesi	24
Şekil 3. Marmara üretim bölgesindeki zeytinliklerden genel bir görünüm.....	25
Şekil 4. Körfez üretim bölgesinde eğimli arazilerdeki zeytinlikler.....	26
Şekil 5. Güney Ege üretim bölgesinde bir zeytin bahçesi	27
Şekil 6. Güney Ege üretim bölgesinde eğimli arazilerdeki zeytinlikler	28
Şekil 7. Gediz üretim bölgesinde bir zeytin bahçesi	29
Şekil 8. Kıyı ve Doğu Akdeniz üretim bölgesinde bir zeytin bahçesi	30
Şekil 9. Kıyı ve Doğu Akdeniz üretim bölgesinde Suriye sınırındaki zeytinlikler	31
Şekil 10. Doğu Karadeniz üretim bölgesindeki zeytinliklerden bir örnek	31
Şekil 11. Türkiye’de zeytin –zeytinyağı pazarlama yapısı.....	37
Şekil 12. Lisanslı depo ve ürün senedi iş akışı.....	39

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AŞ	Anonim Şirketi
BM	Birleşmiş Milletler
BÜGEM	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EİB	Ege İhracatçılar Birliği
EYDB	Eğitim ve Yayım Dairesi Başkanlığı
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GGBS	Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon
HACCP	Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları
KAK	Kodeks Alimentarius Komisyonu
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
IOC	Uluslararası Zeytin Konseyi
SPS	Sağlık ve Bitki Sağlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
RESGEN	Zeytinde Genetik Kaynakların Korunması, Tanımlanması, Toplanması ve Kullanımı Projesi
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TAGEM	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TBT	Ticarette Teknik Engeller
TGDF	Türkiye Gıda ve İçecek Sanayii Dernekleri Federasyonu
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TTSM	Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkez Müdürlüğü
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UZK	Uluslararası Zeytin Konseyi
UZSZA	Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması
UZZK	Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
TARİŞ	İncir, Üzüm, Pamuk ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Koop. Birl.
ZRA	Zararlı Risk Analizi
TÜRİB	Türkiye Ürün İhtisas Borsası
TGK	Türk Gıda Kodeksi

HAZIRLAYANLAR

BAŞKAN

Sueda ERTAŞ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
-------------	--------------------------------

RAPORTÖR

Önder ERALP	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-İzmir
Muzaffer Kerem SAVRAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-İzmir

KOORDİNATÖR

Hakan SAÇTI	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Tülin TEKER	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM

ÇALIŞMA GRUBU

Dr. Ayşen ALAY VURAL	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Orhan KATI	Tarım ve Orman Bakanlığı-BÜGEM
Dr. Zerrin ÖZKAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-SGB
Nalan GÜNDOĞUSU	Tarım ve Orman Bakanlığı-TRGM
Hatice USLU YILMAZ	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Gülşen ÇAKAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-BÜGEM
Mehmet Ali KORKMAZ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TRGM
Mehtap AYDINLI	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Dr. İlkem DEMİRKESEN MERT	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Gülce OLGUN SUSTA	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
İsmail YAMAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Meltem EMRE	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Dr. Mine YALÇIN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Esin TOPARLAK	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Nazife ÜRKER	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Neziha AKGÜN BAYDOĞAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TRGM
Nurettin YILDIRIM	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Aşiyen BAŞKENT	Tarım ve Orman Bakanlığı-ABDGM
İsmail ERDOĞAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TRGM

MODARATÖR

Doç. Dr. Osman UYSAL	Malatya Turgut Özal Üniversitesi Ziraat Fakültesi
----------------------	---

KATKI SAĞLAYANLAR (Kurum Alfabetik Sıralama)

Mehmet CAVLI	Ana Gıda Komili
Prof. Dr. Mücahit Taha ÖZKAYA	Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Metin KUSEYRİ	Antakya Ticaret Borsası
Mustafa ALHAT	Antakya Ticaret Borsası
Dr. Emre BİLEN	Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü

Cansu KARABULUT	Aydın Ticaret Borsası
Emine CEYLAN	Aydın Ticaret Borsası
Prof. Dr. Renan TUNALIOĞLU	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Deniz BOLTAÇ	Boltaç Yağ
Atilla TOTOŞ	Butik Zeytin ve Zeytinyağı Üreticileri Derneği
Muhammed CEM	Cem zeytincilik
Gözde DALKIRAN	Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığı
Menderes İŞCEN	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Havva KILIÇ	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Meryem ASLAN	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Halil İbrahim UYSAL	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
Mustafa Vural ÖZKÜTÜK	Dalan Yağ
Ali BAKIR	Doğuş Pirina
Osman SİPAHİOĞLU	Eğre Sanayii Odası
Rahmi BALSARI	Ege İhracatçıları Birliği
Ece TIRKAZ	Ege İhracatçıları Birliği
Çağatay Özcan KOKULU	Gödençe Koop
Ahmet GÖNGÜR	Güngör Zeytincilik
Kenan KESKİNKILIÇ	İzmir Ticaret Borsası
Erdoğan ŞENTÜRK	İzorya
Sinan ERDOĞAN	İlyadaYağ
Hüseyin POLAT	Kilizi Kooperatifi
Osman CAN	Kozaklı Tarım
Ahmet SARIKAYA	Kristal Yağ
Yusuf İSHAKOĞLU	Küser Tarım
Emrah AKSARI	Marmarabirlik
ALİ Osman MENTEŞE	Menteşe
Zafer TAN	Mustafa Büyükaçka
Doç. Dr. Figen ÇUKUR	Mugla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Bekir KARABACAK	Nizip Ticaret Odası
Serpil GÜNDOĞDU	Nizip Ticaret Odası
Suat DEMİRBİLEK	Nizip Ticaret Odası
Süleyman ŞAHİN İNCE	Rapunzel Organik Ürün
Taner REZEN	Rezen Zeytincilik
Sabit ERTÜRK	Sabit Ertürk Yağ
Ali BÜYÜKERYILMAZ	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Mehmet SEMERCİ	Semerci Yağ
Mert MURAT	S.S. Tariş
Veli ERCAN	S.S. Tariş
Yusuf KORKMAZ	Şifanur
Ercan TÜRKTEMEL	Tarım ve Orman Bakanlığı-BÜGEM
Dr. Veyis YURTKULU	Tarım ve Orman Bakanlığı-BÜGEM
Gülşen ÇAKAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-BÜGEM
Bahar Elif ATAMAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TMO

Yusuf GÜNGÖR	Tarım ve Orman Bakanlığı-EYDB
Ufuk ALKAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-ABDGM
Serap AKALIN KIZILOĞLU	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Hülya ÖRDEK	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Sibel ÖZTÜRK	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Serdar BALIK	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Osman SİPAHİOĞLU	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Mehtap Hasibe BİLGİN AYDINLI	Tarım ve Orman Bakanlığı-GKGM
Korhan KAYAL	Tarım ve Orman Bakanlığı-SGB
Kürşad ALBAYRAK	Tarım ve Orman Bakanlığı-SGB
Onur ALTUN	Tarım ve Orman Bakanlığı-SYGM
Müjdat ÇUBUKÇU	Tarım Sigortaları Havuzu
Dr. Erol YALÇINKAYA	Tarım Sigortaları Havuzu
Evrin TOKAY	Tarım Sigortaları Havuzu
Mustafa KOPARAN	Tarım Sigortaları Havuzu
Aysuhan TURAN	Tarım Sigortaları Havuzu
Aykut AYMELEK	Ticaret Bakanlığı
Belgüzar BEKTAŞ	Türkiye İstatistik Kurumu
Bülent SÖNMEZ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Ramazan BÜLBÜL	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Fatma SARSU	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Esin TOPARLAK	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Fatma HAÇAT	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Dr. Suat AKGÜL	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Dr. Ünal KAYA	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Metin ALTINDAĞ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
İdris ÇILGIN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Andaç ÇAVDAR	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Dr. Ayla MUMCU	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Canan VARDAR KOR	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Aişe DELİBORAN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Öznur ÇETİN	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Yunus GÜNENÇ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Berna YILDIRIM	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Lutfiye ARDIÇ	Tarım ve Orman Bakanlığı-TAGEM
Muharrem SATAR	Tarım ve Orman Bakanlığı-TGRM
Selda Murat HOCAOĞLU	TUBİTAK Marmara Araştırma Merkezi
Mustafa TAN	UZZK UZK
Ümmühan TİBET	UZZK
Fatih AVAN	Verde Zeytinyağı
Ali ALP	Yeşilce Zeytin
Osman BÜYÜK	Yusufeli Şarküteri
Dr. Hilmi YILDIRIM	Zeytin Dostu Derneği
Ferudun KAYKI	Zeytin Dostu Derneği

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye’de gıda ve tarım politikalarının belirlenmesi ve uygulanması kapsamında hazırlanan sektör politika belgeleri, sektörün mevcut durumunun, sorun alanlarının ve gelecek eğilimlerinin ortaya konulması ve 2022-2026 döneminde izlenecek politikaların ve hayata geçirilecek uygulamaların sektör paydaşlarının katkı ve görüşlerinin alınması yoluyla belirlenmesi amacını taşımaktadır. “Zeytin ve Zeytinyağı Sektör Politika Belgesi 2022-2026” bu amaçla hazırlanmıştır.

Türkiye tarım ekonomisinde gerek üretim, gerekse ihracaat açısından en önemli tarım ve gıda ürünlerinden olan zeytin ve zeytinyağının sektörel açıdan tüm yönleriyle ele alındığı bu çalışmada, üretici, sanayici, tüccar ve tüketicilerin menfaatine olan konu ve sorunlar irdelenerek, zeytin ve zeytinyağı sektörüne ışık tutabilecek ve karar vericilere yol gösterici olabilecek bir politika belgesi hazırlanmıştır. Bu çalışmada özellikle sektör paydaşlarının görüşleri değerlendirilmiş, Türkiye ve dünyadaki üretim, ithalat, ihracat ve tüketim istatistiklerine de yer verilmiştir.

Temel göstergeleri ile Türkiye ve dünya zeytinciliğinin irdelendiği bu çalışmada, kamu ve STK’ların rolü, sektördeki sorun alanları ve çözüm önerileri ile 2022-2026 dönemi projeksiyonları ışığında sektörel politikalar değerlendirilmiştir.

Raporun hazırlanmasında görev alan başta Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü personeli olmak üzere Tarım ve Orman Bakanlığı’nın değerli çalışanlarına, ülkemiz açısından olumlu ve yararlı sonuçların alınabilmesi için bizlere değerli görüş, uyarıları ile katkı sağlayan üreticilerimize, sanayicilerimize, tüccarlarımıza ve tüketicilerimize teşekkür ederiz.

1.GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızla arttığı süreçte tarımsal üretimin ve gıda arzının önemi her geçen gün daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Tarımsal üretimin vazgeçilmez faaliyet alanı olan meyvecilik; gıda ihtiyacının karşılanması, sağlıklı ve dengeli beslenme, ülkemiz ekonomisine ve istihdamına sağlamış olduğu katkıdan dolayı oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye birçok meyve türünün anavatanı konumunda olup zeytinde bunlar arasındadır. Zeytincilik sektörünün tarım ekonomisindeki rolü tartışılmayacak derecede büyüktür. Tarım alanlarımızın yaklaşık %4'ünü, toplam meyve alanlarının ise yaklaşık dörtte birini kaplayan zeytin, ülkemizde farklı şekillerde değerlendirilerek milli ekonomiye katkı sağlamaktadır. Ülke ekonomisinde yaratılan değer artışının yanı sıra arazilerin atıl kalması engellenerek değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Zeytincilik sektörünün toprak muhafazası, işgücü istihdamı, insan beslenmesi ve sağlığı açısından sahip olduğu değer her geçen gün önemini daha da artırmaktadır. Tekli doymamış n-9 yağ asidi grubunun en iyi örneklerinden biri olan zeytinyağı doymamış yağ asitleri grubunda olup daha sağlıklı yağlardır. Bu nedenle günlük beslenmede yağın çoğunu doymamış yağlardan özellikle zeytinyağından almak önemlidir. Ayrıca küresel iklim değişikliği, bölgesel ekonomik ve siyasi krizler ile sınırlarımızda yaşanan kaotik gelişmeler, tarım ve gıda piyasalarını önemli ölçüde etkilemektedir. Yaşanan bu gelişmeler, mevcut kaynakların etkin kullanımı konusunda zorunluluk oluşturması yanında, olası riskleri ortadan kaldıracak veya azaltacak tedbirlerin önceden alınmasını sağlayacak planlamaları zorunlu kılmaktadır.

Zeytin bir Akdeniz bitkisidir ve uygun iklimsel koşullara sahip yerlerde toprak kalitesi açısından fazla seçicilik göstermeksizin yetiştirilebilmektedir. Bu durum mevcut alanları iyi bir şekilde değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Zeytin üretimi toprağın diğer ürünler için uygun olmadığı yerlerde, toprak değerini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda toprağın korunmasına (erozyon yoluyla kaybolması) yardımcı olduğu için ulusal otoriteleri ve uluslararası kuruluşların gündeminde yer tutan, çevrenin korunmasında önemli bir rolü olan bir ürün durumundadır.

Zeytinin farklı işleme süreçlerinde, ortaya çıkan farklı ürünler ekonomik olarak önemli bir yere sahiptir. Hasat edildiği şekilde kullanılma olanağı olmayan zeytin, yağ elde edilmesi ya da salamuraya işlenerek tüketilmektedir. Yağa işleme sırasında yan ürün olarak elde edilen pirinadan da kimya sanayinde ya da yakacak olarak yararlanılması gibi farklı sektörlerde kullanılma imkanı bulunmaktadır.

Zeytin; Anadolu coğrafyasında doğmuş ve binlerce yıldır Akdeniz havzasında tarımı geleneğe dönüşmüş bir bitkidir. Zeytinin anavatanı olarak kabul edilen Kuzeybatı Mezopotamya'da zeytin ve zeytinyağı tarihin çok eski devirlerinden beri önemli bir gıda ve ticari ürün olarak değerlendirilmiştir. Son yıllarda dünyada sağlıklı yaşam ve beslenmeye artan ilgi ile birlikte sofralık zeytin ve zeytinyağı üretim ve tüketimi önem kazanmaktadır.

Zeytin üretimi; zeytin ağacının ekolojik isteklerinden dolayı başta Akdeniz olmak üzere belirli bölgelerle sınırlı durumda olmasına karşın dünya zeytin üretimi ve tüketimi yıllara göre artış eğilimindedir. Özellikle pandemi döneminde zeytinyağı ithalatçısı ülkelerin zeytinyağı talebi artmış, dünya zeytinyağı ithalatı ve zeytinyağı fiyatları artış eğilimine girmiştir.

Türkiye Ege bölgesi başta olmak üzere, Bursa, Antalya, Adana, Kilis, Hatay, Tekirdağ, Mersin, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Osmaniye zeytin üretiminin yoğun yapıldığı illerdir. Resmi İstatistik Programı uyarınca Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından üretilen ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan 2021 yılı verilerine göre, Türkiye 188 milyonu aşan

ağaç varlığı ve yaklaşık 1.740.000 ton (Bakanlığın 2022 yılı verilerine göre toplam zeytin üretimi 2.976.000 ton'dur.) tane zeytin üretimi ile dünyanın en önemli zeytin üreticisi ülkeleri arasındadır. Toplam ağaç varlığının yaklaşık %31'i sofralık, %69'u yağlık zeytin çeşitlerinden oluşmakta, toplam üretim miktarının çeşitlere göre dağılımı da buna paralellik göstermektedir. Son 10 yılda ağaç başına zeytin tane verimi 7,6-13,4 kg arasında değişmektedir. Uluslararası Zeytin Konseyi'nin verilerine göre 2020/21 sezonunda Türkiye sofralık zeytin üretiminde Mısır ve İspanya'dan sonra 3. sırada yer almaktadır. 2020/21 sezonu zeytinyağı üretiminde ise ülkemiz İspanya, İtalya ve Yunanistan'ın ardından 4. sırada yer almaktadır. Türkiye, zeytinyağı ihracat miktarı ile 5. sırada yer alarak dış ticarete de söz sahibi ülkeler arasında ön plana çıkmaktadır. Türkiye zeytinyağı ihracatında ilk beş ülke arasında olmasına rağmen, ihracat değerine bakıldığında, öncü ülke olan İspanya'nın oldukça gerisinde kalmaktadır. Türkiye'de zeytinyağı üretiminin önemli bir kısmı uluslararası ticarete konu olmakta ancak Türkiye'de zeytinyağı ihracatı daha çok katma değeri düşük nitelikteki dökme yağ şeklinde yapılmaktadır.

Uluslararası Zeytin Konseyi'nin verilerine göre dünyada zeytinyağı tüketimi son üç yıldır, üretimden daha hızlı bir şekilde artış kaydetmiştir. 2021/22 sezonu için toplam tüketimin 3.215.000 tona ulaşması beklenmektedir. Öte yandan ülkemiz zeytinyağı üretiminde başı çeken ülkeler arasında olmasına rağmen yıllık ortalama 2 kg zeytinyağı tüketimiyle İspanya, İtalya Yunanistan gibi üretici ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Dünya zeytinyağı ithalatının yarısını ABD ve AB gerçekleştirmektedir. Türkiye'de pandemi döneminde daha çok yurtiçi tüketiciyi korumak amacıyla 2021 Mart ayından ekim ayının sonuna kadar dökme ve varilli zeytinyağı ihracatına yasak getirilmiş, sadece markalı ve ambalajlı zeytinyağı ihracatı serbest bırakılmıştır.

2. MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ

2.1. Temel Göstergelerle Zeytin ve Zeytinyağı Sektörü

2.1.1. Dünya

Zeytin ağacına, yaklaşık 8 bin yıllık tarihi ile birçok medeniyette rastlanmaktadır. Zeytin ve zeytinyağı üretimi sağlıklı beslenmede, öz kaynakların değerlendirilmesinde, istihdam oluşturmada, diğer sanayi kollarına ve kendi alt gruplarına hammadde temin etmede ve yüksek katma değer sağlaması nedeniyle tarım sektörü ve dolayısıyla ülke ekonomisi için büyük öneme sahiptir.

Zeytinyağının tıbbi nitelikleri ve insan metabolizması üzerine etkileri yıllardır araştırmacıların ilgi alanı olmakta ve bu alanda yapılan çalışmalar arttıkça, zeytinyağının her geçen gün yeni özelliği keşfedilmektedir. Bu yönü ile de gerek dış pazarda gerekse iç pazarda zeytinyağının talebi gün geçtikçe artmaktadır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nün son verilerine göre zeytin üretimi 47 ülkede, tüketimi ise 160 ülkede gerçekleşmektedir (FAO, 2022).

Dünya'da zeytin üreticisi konumunda olan ülkelere bakıldığında Türkiye'nin toplam zeytin alanları içinde %7'lik paya sahip olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Dünya tane zeytin üretiminde yaklaşık %34'lük pay ile İspanya birinci, %11.8 ile Yunanistan ikinci, %9.3 ile İtalya üçüncü ve üretimden aldığı %5.6'lık pay ile Türkiye 6. sırada yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Dünya tane zeytin üretimi ve alanı (2020)

Ülkeler	Alan (ha)	Üretim(ton)
İspanya	2 623 720	8 137 810
Yunanistan	906 020	2 790 442
İtalya	1 145 520	2 207 150
Tunus	3 642 569	2 000 000
Fas	1 068 895	1 409 266
Türkiye	887 077	1 316 626
Mısır	100 826	932 927
Fransa	17 620	30 240
Suriye	696 363	781 204
Portekiz	379 440	722 580
Ürdün	59 761	173 083
Diğer	12 35 681	3 132 041
Toplam	12 763 492	23 633 369

Kaynak: FAO, 2022

2.1.1.1. Zeytinyağı Alt Sektörü

Dünya zeytinyağı üretim miktarları Tablo 2'te verilmiştir. Ele alınan dönemde (2018/2021) İspanya dünya toplam zeytinyağı üretiminden aldığı % 44.2'lik pay ile birinci sırada yer alırken İtalya ikinci (%8.9), Yunanistan ve Tunus üçüncü %7.6 sırada yer almaktadır. Dünya toplam zeytinyağı üretiminden aldığı % 6.7'lik pay ile Türkiye'nin beşinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 2. Dünya zeytinyağı üretimi (2018/19-2021/22 ort.)

Ülkeler	Miktar (1000 ton)	%
AB	2.051,7	64,7
İspanya	1.400,6	44,2
İtalya	282,2	8,9
Yunanistan	240,0	7,6
Diğer AB Ülkeleri	129,0	4,1
Tunus	240,0	7,6
Suriye	123,1	3,9
Türkiye (5.sırada)	212,8	6,7
Diğer Ülkeler	542,1	17,1
Dünya Toplamı	3.169,7	100

Kaynak: IOC, 2022

Zeytinyağı, yoğun olarak üretildiği bölgelerde tüketilmektedir. Fakat sağlık üzerindeki olumlu etkilerinin farkındalığının giderek artması nedeni ile son yıllarda üretimi yapılmayan ülkelerde de tüketimin yaygınlaştığı bilinmektedir. İspanya’da yıllık kişi başına zeytinyağı tüketimi 11 lt iken Yunanistan’da 10 lt olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise zeytinyağı tüketimi özellikle son yıllarda artmış olsa da hala çok düşük seviyelerde (2 lt/kişi) olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Dünya zeytinyağı tüketimi (2018/19-2021/22 ort.)

Ülkeler	Miktar(1000 ton)	%	lt/Kişi (2021)
AB	1.482,2	46,6	0,0
İtalya	461,5	14,5	8,4
İspanya	516,2	16,2	11,0
Yunanistan	114,3	3,6	10,0
Diğer AB Ülkeleri	294,8	9,3	
Suriye	104,8	3,3	5,1
Tunus	34,5	1,1	2,6
Türkiye	165,8	5,2	2,0
ABD	385,9	12,1	1,2
Diğer Ülkeler	1.101,9	34,7	
Dünya Toplamı	3.179,5	100,0	

Kaynak: IOC, 2022

Zeytinyağı ihracatı 4 yıllık dünya ortalaması 1.127 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Zeytinyağı üretiminde lider olan ülkelerin ihracatta da ön sıralarda yer aldığı görülmektedir. Dünya toplam zeytinyağı ihracat hacminden aldığı % 27.9’luk pay ile İspanya birinci sırada yer alırken, %19.8 ile İtalya ikinci sırada, Tunus üçüncü sırada (%19.6) ve Portekiz’den sonra (% 6.5) Türkiye 5. sırada (% 4.1) yer almaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Dünya zeytinyağı ihracatı (2018/19-2021/22 ort.)

Ülkeler	Miktar (1000 ton)	%
İtalya	223,5	19,8
İspanya	427,3	37,9
Portekiz	73,6	6,5
Yunanistan	21,9	1,9
Diğer AB Ülkeleri	11,0	1,0
Tunus	221,3	19,6
Türkiye (5. sırada)	46,5	4,1
Suriye	15,8	1,4

Diğer Ülkeler	85,6	7,6
Dünya Toplam	1.127,0	100,0

Kaynak: IOC, 2022

Dünya zeytinyağı ithalatında en önemli ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri %45.6 ile birinci sırada, İtalya %14.4 ile ikinci sırada yer almaktadır. Diğer önemli zeytinyağı ithalatçısı ülkeler sırası ile Brezilya, Kanada ve Japonya'dır (Tablo 5).

Tablo 5. Dünya zeytinyağı ithalatı (2018/19-2021/22 ort.)

Ülkeler	Miktar (1000 ton)	%
AB	109,4	18,8
İtalya	84,0	14,4
İspanya	13,1	2,2
Portekiz	0,3	0,1
Fransa	5,2	0,9
Diğer AB Ülkeleri	1,1	0,2
ABD (1. Sırada)	265,8	45,6
Japonya	35,3	6,0
Avustralya	32,5	5,6
Kanada	36,8	6,3
Brezilya	54,0	9,3
Türkiye	0,0	0,0
Dünya Toplamı	582,9	100,0

Kaynak: IOC, 2022

2.1.1.2. Sofralık Zeytin Alt Sektörü

Sofralık zeytin; kültüre alınmış zeytin çeşitlerinin işlenebilecek olgunlukta hasat edilen temiz, sağlam meyvelerinin belirli teknik usullerle acılığı giderilip kullanımına izin verilen katkı maddeleri ile birlikte veya sade olarak ambalajlanmış yeme olgunluğu kazanmış zeytin daneleri sofralık olarak tanımlanmakta, çeşitli fiziksel ve kimyasal metotlarla işlenmesi sofralık zeytin sektörünü oluşturmaktadır. Sofralık zeytin, dünya standartlarına göre siyah, yeşil ve rengi dönük olarak sınıflandırılmaktadır.

Dünyada 2018/19-2021/22 üretim sezonları 4 yıllık ortalamasına göre yaklaşık 2855 bin ton sofralık zeytin üretimi gerçekleşmiştir. Dünya sofralık zeytin üretiminin yaklaşık %30'u Avrupa Birliği ülkelerinde gerçekleşmektedir. Toplam sofralık zeytin üretiminden aldığı %19.7'lik pay ile Mısır birinci sırada yer alırken, %19.6 ile İspanya ikinci, Türkiye %14 ile üçüncü sırada yer almaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Dünya sofralık zeytin üretimi (2018/19-2021/22 ort.)

Ülkeler	Miktar (1.000 Ton)	%
Toplam AB	843,6	29,6
İspanya	560,2	19,6
Yunanistan	204,0	7,1
Diğer AB	79,4	2,8
Mısır	562,5	19,7
Türkiye (3.sırada)	399,9	14,0
Suriye	119,4	4,2
Arjantin	79,0	2,8

Fas	131,3	4,6
Diğer Ülkeler	719,1	25,2
Dünya Toplamı	2.854,8	100,0

Kaynak: IOC, 2022

Sofralık zeytin tüketiminin dünyada 2018/19-2021/22 sezonları 4 yıllık ortalamasına bakıldığında 2 548 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Son 4 yıl ortalamasına göre, toplam tüketim içinden aldığı % 18.1'lik pay ile Mısır birinci sırada yer almaktadır. 2013/14 sezonunda kişi başına en fazla tüketimin ise kişi başına 9 kg ile Suriye'de olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 2021/22 sezonunda yıllık kişi başına sofralık zeytin tüketimi 4,2 kg olarak gerçekleşmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Dünya sofralık zeytin tüketimi (2018/19-2021/22 ort.)

Ülkeler	Miktar (1.000 Ton)	%	2022 kg/kişi
Toplam AB	597,9	20,9	1,2
İspanya	178,5	6,2	4,1
İtalya	104,5	3,7	1,5
Fransa	83,3	2,9	1,0
Almanya	46,3	1,6	0,6
Yunanistan	11,1	0,4	1,4
Diğer AB	174,4	6,1	
ABD	190,9	6,7	0,5
Mısır	517,5	18,1	7,7
Suriye	115,1	4,0	9,0
Türkiye	337,3	11,8	4,2
Cezayir	310,5	10,9	7,0
Diğer Ülkeler	792,4	27,7	
Dünya Toplamı	2.861,6	100,0	0,4

Kaynak: IOC, 2022

Dünya sofralık zeytin ihracatı 2018/19-2021/22 sezonları 4 yıllık ortalamaları Tablo 8'de verilmiştir. Sofralık zeytin ihracatı 4 yıllık dünya ortalaması yaklaşık 660 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Sofralık zeytin üretiminde lider olan ülkelerin ihracatta da ön sıralarda yer aldığı görülmektedir. Dünya toplam ihracat hacminden aldığı % 27.6'lık pay ile İspanya birinci sırada yer alırken, %15 ile Fas ikinci sırada, Mısır üçüncü sırada (%12.4) ve Yunanistan'dan sonra (%11.9) Türkiye 5. sırada (%10.4) yer almaktadır.

Sofralık zeytin üreticisi ülkeler, üretimlerinin önemli bir bölümünü ihraç ederek ciddi miktarda döviz girdileri sağlamaktadırlar. Türkiye üretiminin büyük bölümünü iç pazarda tüketmektedir. ABD, Brezilya, Kanada, Rusya, Romanya, Bulgaristan, Suudi Arabistan ve Almanya'ya önemli miktarda sofralık zeytin ihracatı yapılmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Dünya sofralık zeytin ihracatı (2018/19-2021/22 ort.)

Ülkeler	Miktar (1.000 Ton)	%
Toplam AB	297,1	45,0
İspanya	182,2	27,6
Yunanistan	78,7	11,9
Portekiz	14,4	2,2
İtalya	14,7	2,2
Diğer AB	7,1	1,1

Fas	99,1	15,0
Mısır	81,9	12,4
Türkiye (5.sırada)	68,8	10,4
Arjantin	54,1	8,2
ABD	5,0	0,8
Suriye	3,8	0,6
Diğer ülkeler	50,2	7,6
Dünya Toplamı	659,9	100,0

Kaynak: IOC, 2022

Dünya, sofralık zeytin ithalatı 2018-2022 yılları ortalamalarına göre yaklaşık 672 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ithalattan aldığı %22,9'luk pay ile birinci sırada yer almaktadır. ABD'den sonra Brezilya ikinci sırada (%18.5), Fransa'nın (%4.6) üçüncü sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Türkiye'nin istatistiklere yansıyan sofralık zeytin ithalatı bulunmamaktadır (Tablo 9).

Tablo 9. Dünya sofralık zeytin ithalatı (2018/19-2021/22 ort.)

Ülkeler	Miktar (1.000 Ton)	%
Toplam AB	112,3	16,7
Fransa	31,1	4,6
Romanya	13,0	1,9
Almanya	9,3	1,4
Belçika	13,9	2,1
Diğer AB	47,3	7,0
ABD	154,3	22,9
Brezilya	124,3	18,5
Rusya	26,6	4,0
Kanada	34,6	5,2
Suudi Arabistan	27,6	4,1
Diğer Ülkeler	192,6	28,7
Dünya Toplamı	672,3	100,0

Kaynak: IOC, 2022

2.1.1. Türkiye

Türkiye'de zeytin ve zeytinyağı 26 ilde üretimi yapılan dış ticarete önemli ölçüde gelir sağlaması ve tarımsal sanayiye hammadde kaynağı teşkil etmesi açısından, stratejik tarımsal ürünlerimiz içinde yerini almaktadır. Türkiye'de özellikle 2000 yıllarından itibaren verilen destekler sayesinde, kurulan yeni bakımlı zeytin bahçeleri ile üretimde peroyodisite azalmıştır. Üretimde rakamları da incelendiğinde her yıl yakın üretim miktarına ulaşıldığı görülmektedir.

Türkiye'de 2021 yılında yaklaşık 888 bin hektar alanda toplam 1.527 623 ton tane zeytin üretimi yapılmakta olup üretimin %65'i yağlık %35'i sofralık zeytin olarak değerlendirilmektedir (Tablo 10).

Tablo 10. Türkiye tane zeytin varlığı, ağaç sayıları ve verimleri (2020/21 ort.)

	Alan (ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/Ağaç)	Toplam Ağaç Sayısı
Sofralık	231 855	534 487	10,50	59 457 186
Yağlık	656 266	993 166	9,00	128 463 983

Toplam	888 122	1 527 653	9,75	187 921 168
---------------	----------------	------------------	-------------	--------------------

Kaynak: TÜİK, 2022

2021 yılında yaklaşık 556 bin ton sofralık zeytin üretimi gerçekleşmiş olup üretimden aldığı %44.5'luk pay ile Ege Bölgesi birinci sırada yer alırken, %39.2 Marmara Bölgesi ikinci sırada yer almaktadır. Aynı üretim yılında 1 182 847 ton yağlık zeytin üretimi gerçekleşmiş olup üretimden aldığı yaklaşık %58'lik pay ile Ege Bölgesi birinci sırada, %22.5'luk pay ile Akdeniz Bölgesi'nin ikinci sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 11).

Tablo 11. Türkiye zeytin üretim, alan ve ağaç sayısı bölgelere göre dağılımı (2021)

Bölgeler	Alan (ha)	Softalık Üretim (ton)	Yağlık Üretim (ton)	Verim (kg/ağaç)	Toplam ağaç sayısı
Akdeniz	51 386	78 176	266 347	7	14 802 932
Karadeniz	282	1 254	0	18	176 718
Marmara	66 194	217 668	172 187	29	17 312 582
Ege	102 336	247 207	683 183	35	24 368 104
Güney Doğu Anadolu	10 053	11 528	61 130	7	2 446 588
Toplam	230 253	555 833	1 182 847	19,2	59 106 924

Kaynak: TÜİK, 2022

2.1.1.1. Zeytinyağı Alt Sektörü

Zeytinyağı sektörü; zeytin ağacının meyvesi olan zeytin tanesinin normal iriliğini aldığı ve yağ teşekkülünün en yüksek seviyeye ulaştığı dönemde hasat edilerek çeşitli metotlarla yağın çıkarılmasını sağlayan sektör olarak tarif edilmektedir (DPT, 1995).

Bu sektörde zeytinyağı ile beraber yan ürün olarak prina (küspe) ve prina yağı elde edilmektedir. Sektörde tarımsal bir ürün olan zeytin tanesi hammadde olarak işlendiği için aynı zamanda sanayi sektörünün tarıma dayalı bölümünü teşkil etmektedir.

2020/21 sezonunun tamamında Türkiye geneli zeytinyağı ihracatı yaklaşık 44 bin ton olarak gerçekleşmiş, bu miktara karşılık 134 milyon \$ tutarında döviz geliri elde edilmiştir. Bu rakamlar bir önceki sezonda (2019/20) 45.389 ton zeytinyağı ihracat miktarı ve 110 milyon \$ tutarı olarak gerçekleşmiştir. 2020/2021 sezonunda Türkiye genelinde toplam 147 ülkeye ve 3 serbest bölgeye zeytinyağı ihracatı yapılmıştır. Bu ülkeler arasında ABD, İspanya, Japonya, İran ve Suudi Arabistan tutar bakımından en çok ihracat yapılan ülkeler olarak ilk sıralarda yer almaktadır. İlk 10 ülkeye gerçekleştirilen zeytinyağı ihracatımız toplamın tutar bazında %80'ini miktar bazında ise %77'sini oluşturmaktadır (Tablo 12).

Tablo 12. Türkiye geneli zeytinyağı ihracatı (2019-2021)

Ülke Adı	01.11.2019 - 31.10.2020 Miktar (Kg)	01.11.2019 - 31.10.2020 Tutar (\$)	01.11.2020 - 31.10.2021 Miktar (Kg)	01.11.2020 - 31.10.2021 Tutar (\$)	Miktar Değişim %	Tutar Değişim %
ABD	15.265.026	33.481.529	15.639.037	45.649.059	2	36
İspanya	5.463.490	10.897.006	7.096.146	20.641.784	30	89
Japonya	2.218.641	7.373.589	3.300.203	11.784.753	49	60
İran (İslam Cum.)	163.621	478.024	1.683.607	5.050.790	929	957

S. Arabistan	7.254.325	18.141.477	1.577.352	3.997.878	-78	-78
Almanya	753.102	3.030.606	840.119	3.615.223	12	19
Birleşik Arap E.	1.137.772	2.965.816	1.075.634	3.560.931	-5	20
Mersin Ser. Bl.	485.476	1.029.676	1.402.968	3.546.974	189	244
İtalya	2.878.800	4.785.039	1.234.296	3.018.072	-57	-37
İsrail	558.692	1.074.922	1.347.654	2.987.160	141	178
Ara Toplam	36.178.944	83.257.683	35.197.015	103.852.625	-3	25
Diğerleri	9.210.237	26.981.109	8.825.634	31.026.566	-4	15
Toplam	45.389.182	110.238.792	44.022.649	134.879.191	-3	22

Kaynak: EİB, 2022

2020/21 dönemi Türkiye ambalajlı zeytinyağı ihracatı incelendiğinde; yaklaşık 19 bin ton dökme, 2,6 ton varilli ve 22 bin ton kutulu olarak ihraç edilmiştir. Dökmede kg başına 2,7 \$, varillide 3 \$ iken kutulu ambalajlı satışta 3,7 \$ ile satış yapılmıştır (Tablo 13).

Tablo 13. Türkiye dökme-ambalajlı zeytinyağı ihracat dağılımı (2018-2021)

Sezon	Ambalaj Şekli	Miktar (kg)	Değer (\$)	\$/kg
2018/2019	Dökme	25.661.462	57.779.927	2,25
	Varilli	5.849.552	15.426.490	2,64
	Kutulu	20.731.974	72.856.713	3,51
	Toplam	52.242.988	146.063.131	2,80
2019/2020	Dökme	21.994.176	42.025.243	1,91
	Varilli	2.360.398	5.219.256	2,21
	Kutulu	21.034.608	62.994.292	2,99
	Toplam	45.389.182	110.238.792	2,43
2020/2021	Dökme	19.538.459	53.515.886	2,74
	Varilli	2.578.714	7.695.642	2,98
	Kutulu	21.905.477	73.667.663	3,36
	Toplam	44.022.649	134.879.191	3,06

Kaynak: EİB, 2022

Diğer yandan 0709.92 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numaralı zeytinler Zararlı Risk Analizi'ne (ZRA) tabi olup, ZRA sonuçlanmadan ülkemize ithalatına izin verilmemektedir. 071120 ve 200570 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numaralı işlenmiş zeytinler % 50 analiz sıklığına tabi tutulmakta olup Türk Gıda Kodeksi kapsamında numuneler alınmakta analiz sonuçlarının uygun olması durumunda ürünlerin yurda girişine izin verilmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığınca zeytinyağı ithalatında % 100 analiz sıklığına tabi tutulmakta olup TGK Bulaşanlar Yönetmeliği kapsamında analizleri yapılmaktadır. Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği'ne uygun olması durumunda ithalatına izin verilir.

İhracat işlemleri için ise, “Bitkisel Gıda ve Yemin İhracatında Sağlık Sertifikası Düzenlenmesi ve İhracattan Geri Dönen Ürünler İçin Uygulama Yönetmeliği” ve “Bitkisel Gıda ve Yemin İhracatında Sağlık Sertifikası Düzenlenmesi ve İhracattan Geri Dönen Ürünler İçin Uygulama Talimatına” göre yapılmaktadır. İhracatta öncelikle alıcı ülke kriterleri dikkate alınmakta, alıcı ülkenin özel bir talebi olmaması durumunda Ülkemiz mevzuatı dikkate alınmaktadır.

Tablo 14. 2017-2022 yılları arasında zeytinyağı ihracat ve ithalatı (kg)

	YIL	TARIFE6	TARIFE6_ADI	KG
İHRACAT	2017	150910	Saf zeytinyağı	33.554.023
	2017	150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	22.934.261
	2017	151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	3.762.827
	2018	150910	Saf zeytinyağı	41.896.874
	2018	150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	29.851.258
	2018	151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	9.310.496
	2019	150910	Saf zeytinyağı	31.260.845
	2019	150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	22.668.154
	2019	151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	6.128.101
	2020	150910	Saf zeytinyağı	31.055.952
	2020	150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	22.628.097
	2020	151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	6.705.868
	2021	150910	Saf zeytinyağı	38.243.024
	2021	150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	16.957.687
	2021	151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	5.437.573
	2022	150920	Ekstra saf zeytinyağı (EU cat. 1)	4.709.592
	2022	150930	Saf zeytinyağı (EU cat. 2)	40.293.254
	2022	150940	Diğer saf zeytinyağı (EU cat. 3)	738.629
	2022	150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	24.023.166
	İTHALAT	2017	150910	Saf zeytinyağı
2017		150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	84.335
2017		151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	359.006
2018		150910	Saf zeytinyağı	10.728.848
2018		150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	323.598
2018		151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	242.661
2019		150910	Saf zeytinyağı	33.216.434
2019		150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	198.996
2019		151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	498.888
2020		150910	Saf zeytinyağı	41.906.985
2020		150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	35.150
2020		151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	792.373
2021		150910	Saf zeytinyağı	27.464.880
2021		150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	34.990
2021		151000	Zeytinden elde edilen diğer sıvı yağlar ve bunların fraksiyonları	1.397.256
2022		150920	Ekstra saf zeytinyağı (EU cat. 1)	17.048.960
2022		150930	Saf zeytinyağı (EU cat. 2)	8.614.076
2022		150940	Diğer saf zeytinyağı (EU cat. 3)	738.491
2022	150990	Diğer zeytinyağı ve zeytinyağı fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	66.801	

Kaynak: TÜİK

Türkiye 2017-2022 arası zeytinyağı ihracat ve ithalat rakamları tarife kodu ve adına göre Tablo 14 'te verilmiştir.

2.1.1.2. Sofralık Zeytin Alt Sektörü

Türkiye’de sofralık zeytin üretimi de zeytinyağı üretimine benzer bir yapı göstermektedir. Ancak sofralık zeytin üretimi zeytinyağından farklı olarak talep cephesinden de yakından takip edilmesi gereken önemli hususları içinde barındırmaktadır. Zeytinyağı pazarında bir arz fazlalığı tehdidi henüz bulunmamakla birlikte sofralık zeytin için bu husus kritiktir.

2019/2020 sezonunda Türkiye genelinde toplam 84 bin ton sofralık zeytin ihraç edilerek yaklaşık 146 milyon \$ döviz geliri elde edilmiştir. 2020/2021 sezonunda ise miktar bazında %5’lik artışla 88 bin ton sofralık zeytin ihraç edilirken, tutar bazında %3’lük artışla 149 milyon \$ döviz geliri elde edilmiştir 2020/2021 sezonu için, ihracat tutarı baz alındığında toplam zeytin ihracatımızda ilk 5 ülkenin Almanya, Irak, Romanya, ABD ve Bulgaristan olarak sıralandığı görülmektedir (Tablo 15).

Tablo 15. Türkiye sofralık zeytin ihracatı

Ülke Adı	Miktar (Kg)	2019/2020		2020/2021		Değişim	
		Tutar (\$)	Miktar (Kg)	Tutar (\$)	Miktar %	Değer %	
Almanya	16.479.512	42.484.641	16.300.806	42.281.978	-1	0	
Irak	20.716.249	25.637.779	21.207.199	25.906.829	2	1	
Romanya	13.940.653	18.323.936	15.256.899	18.699.472	9	2	
ABD	5.809.357	10.064.813	6.702.817	11.100.801	15	10	
Bulgaristan	7.171.906	7.716.577	6.336.806	7.604.915	-12	-1	
Birleşik Krallık	1.885.075	4.721.655	1.728.890	4.594.182	-8	-3	
Hollanda	1.471.077	3.370.303	1.841.959	3.852.800	25	14	
Fransa	1.127.421	2.915.152	1.120.042	2.859.095	-1	-2	
İsrail	1.077.458	2.100.653	1.618.669	2.710.229	50	29	
Avusturya	749.009	1.717.833	865.355	2.066.698	16	20	
Ara Toplam	70.427.716	119.053.342	72.979.442	121.677.000	4	2	
Diğerleri	13.989.701	26.737.806	15.393.933	28.313.083	10	6	
Toplam	84.417.417	145.791.148	88.373.375	149.990.084	5	3	

Kaynak: EİB, 2022

2020/2021 sezonunda yaklaşık 67 bin ton yeşil zeytin ihraç edilirken, 21 bin ton siyah zeytin ihraç edilmiştir. Buna karşı yeşil zeytin ihracatından 114 milyon \$ gelir elde edilirken siyah zeytin ihracatından 36 milyon \$ gelir elde edilmiştir. (Tablo 16).

Tablo 16. Türkiye siyah ve yeşil zeytin ihracatı

	2017/2018			2018/2019			2019/2020			2020/2021		
	Miktar (kg)	Tutar (\$)	Ort. Fiyat	Miktar (kg)	Tutar (\$)	Ort. Fiyat	Miktar (kg)	Tutar (\$)	Ort. Fiyat	Miktar (kg)	Tutar (\$)	Ort. Fiyat
Siyah zeytin	54.825.489	104.378.246	1,9	69.478.373	109.390.180	1,57	65.802.643	112.385.313	1,71	67.069.306	114.159.461	1,70
Yeşil zeytin	13.107.277	23.001.407	1,75	21.744.398	32.305.160	1,49	18.614.773	33.405.835	1,79	21.304.069	35.830.622	1,68

Toplam	67.932.766	127.379.654	1,88	91.222.771	141.695.340	1,55	84.417.417	145.791.148	1,73	88.373.375	149.990.084	1,70
---------------	------------	-------------	------	------------	-------------	------	------------	-------------	------	------------	-------------	------

Kaynak: EİB, 2022

Geride bıraktığımız 2020/2021 sezonu için, ihracat tutarı baz alındığında siyah zeytin ihracatımızda ilk 5 ülkenin Almanya, Irak, Romanya, Bulgaristan ve ABD olarak sıralandığı görülmektedir (Tablo 17).

Tablo 17. Ülkelere göre Türkiye siyah zeytin ihracatı

Ülke Adı	01.10.2019- 30.09.2020 miktar (kg)	01.10.2019- 30.09.2020 değer (\$)	Ortalama Fiyat (\$/KG)	01.10.2020- 30.09.2021 miktar (kg)	01.10.2020- 30.09.2021 değer (\$)	Ortalama Fiyat (\$/KG)
Almanya	13.385.114	35.002.374	2,62	12.361.473	33.499.565	2,71
Irak	15.388.150	18.541.627	1,20	15.554.749	18.809.683	1,21
Romanya	13.294.959	17.338.471	1,30	14.541.239	17.671.415	1,22
Bulgaristan	4.199.530	7.285.601	1,73	4.776.168	8.025.963	1,68
ABD	7.003.033	7.370.620	1,05	6.080.033	7.103.587	1,17
Birleşik Krallık	1.407.525	3.661.864	2,60	1.109.539	3.136.176	2,83
Hollanda	1.087.087	2.664.192	2,45	1.168.094	2.864.150	2,45
Fransa	926.697	2.443.822	2,64	822.899	2.208.487	2,68
Avusturya	591.259	1.411.974	2,39	692.490	1.734.128	2,50
İsveç	394.243	866.867	2,20	613.405	1.478.269	2,41
Ara Toplam	57.677.599	96.587.413	1,67	57.720.089	96.531.423	1,67
Diğerleri	8.125.045	15.797.900	1,94	9.369.166	17.715.992	1,89
Toplam	65.802.643	112.385.313	1,71	67.089.255	114.247.415	1,70

Kaynak: EİB, 2022

Yeşil zeytin ihracatımızda ise, 2020/2021 ihracat sezonunda ihracat miktarı bazında ilk 5 sıranın, Almanya, Irak, ABD, Birleşik Krallık ve İsrail olarak oluştuğu gözlemlenmektedir (Tablo 18).

Tablo 18. Ülkelere göre Türkiye yeşil zeytin ihracatı

Ülke Adı	01.10.2019- 30.09.2020 miktar (kg)	01.10.2019- 30.09.2020 değer (\$)	Ortalama fiyat (\$/KG)	01.10.2020- 30.09.2021 miktar (kg)	01.10.2020- 30.09.2021 değer (\$)	Ortalama fiyat (\$/KG)
Almanya	3.094.397	7.482.266	2,42	3.959.538	8.847.635	2,23
Irak	5.328.099	7.096.152	1,33	5.652.451	7.184.703	1,27
ABD	1.609.826	2.779.212	1,73	1.926.649	3.074.838	1,60
Birleşik Krallık	477.550	1.059.791	2,22	619.351	1.458.006	2,35
İsrail	683.215	1.233.786	1,81	1.005.263	1.231.960	1,23
Birleşik Arap Em.	464.794	1.021.129	2,20	560.333	1.108.787	1,98
Romanya	645.693	985.465	1,53	715.660	1.028.057	1,44
Hollanda	383.991	706.111	1,84	673.865	988.650	1,47
Kuveyt	251.362	631.521	2,51	316.024	800.886	2,53
Fransa	200.724	471.330	2,35	297.143	650.608	2,19
Ara Toplam	13.139.651	23.466.763	1,79	15.726.277	26.374.130	1,68
Diğerleri	5.475.122	9.939.071	1,82	5.578.408	9.521.572	1,71
Toplam	18.614.773	33.405.835	1,79	21.304.685	35.895.702	1,68

Kaynak: EİB, 2022

2.2. Üretim Yapısı ve Maliyet Değerlendirmesi

Türkiye’de zeytin üretim bölgeleri iki ana ürün olan sofralık zeytin ve yağlık zeytin üretilme amaçlarına, alt yapı olanaklarına, ekolojik ve topoğrafik farklılıklara göre belirlenebilmektedir.

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de küresel iklim değişikliğinden etkilenmektedir. Buna bağlı olarak zeytin üretimi farklı coğrafi alan ve bölgelere kaymaya başlamıştır. Yeni üretim alanları da dikkate alınarak, Türkiye tarım havzalarına göre, Tarım ve Orman Bakanlığı’nın ilgili birimlerinin de desteğiyle “Türkiye’de zeytin üretim bölgeleri güncellenerek haritalanmıştır.

Şekil 1. Türkiye zeytin üretim bölgeleri

2.1.1. Marmara Üretim Bölgesi

Birinci üretim bölgesi olarak belirlenen bölge Marmara Üretim Bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bu üretim bölgesinde ağırlıklı olarak Gemlik zeytin çeşidi yetiştirilmektedir. Bu üretim bölgesinin en çarpıcı özelliği sofralık zeytin üretiminde ihtisaslaşmış yapısıdır. Bölge Bursa ve ilçeleri, Balıkesir’den Erdek, Bandırma, Çanakkale’den Gökçeada, Biga, Bayramiç ve Lapseki, Tekirdağ ili ve ilçeleri, Yalova ili ve ilçelerinden oluşmaktadır.

Şekil 2. Marmara üretim bölgesinde bir zeytin bahçesi

Tarımsal örgütlenmenin kuvvetli olduğu bölgede, S.S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine bağlı olarak 8 kooperatifi ve 33 bini aşkın kayıtlı üyesi ile birlikte bölgenin tarımsal çiftçi örgütlenmesinin de başında yer almakta olup toplam 145 zeytinyağı fabrikası ile hizmet vermektedir. Bu fabrikaların büyük çoğunluğu sofralık olarak değerlendirilemeyecek kalitede olan zeytinleri seçerek zeytinyağına işlemektedir.

Bölgede modern üretim teknikleri kullanılmaktadır. Marmara üretim bölgesinde sofralık amaçlı üretilen tanelerin zarar görmesi endişesinden dolayı hasat makinası kullanımını sınırlı kalmıştır. Bölgede tesis edilmiş zeytin plantasyonları düzenli ve sıraya dikilmiş zeytinlerden oluşmaktadır. Dekara düşen dikili zeytin ağacı sayısı 20 ile 25 arasında değişmektedir. Kaliteli ve yüksek kalibreli ürün alma amacıyla budama, sulama ve zirai mücadele faaliyetleri hassasiyetle yapılmaktadır. Türkiye toplam sofralık zeytin üretiminin yaklaşık %40'ı bu bölgede gerçekleştirilmektedir.

Gemlik Zeytini Coğrafi İşareti; Gemlik zeytini Türk Patent Enstitüsü tarafından 23.09.2003 tarihinden geçerli olmak üzere coğrafi işaret olarak tescil edilmiştir.

Şekil 3. Marmara üretim bölgesindeki zeytinliklerden genel bir görünüm

Dikili bitki örtüsü; bölgenin dikili bitki örtüsünün yarısına yakını zeytinlik alanlar kaplamaktadır. Zeytin alanlarının dikili örtü içerisindeki oranı %48'dir.

Üretim bölgesinin kıyı kesimlerinden iç kısımlarına doğru nemli iklimden yarı nemli iklime geçiş bulunmakta, iç kesimlerde yer yer daha kurak iklim görülmektedir. Yıllık ortalama sıcaklığı 15-16 derece arasında olup, yıllık yağış iç kısımlardan kıyıya doğru ortalama 448-1.407 mm arasında değişmektedir. En sıcak ay temmuz ayı olup, ortalama sıcaklık bu ay için 23-24 derecedir. En düşük sıcaklık ocak ayında görülmekte olup, ortalama sıcaklık bu ay için -3 ile -5 derece arasındadır. Yağış çoğunlukla yağmur şeklinde ve kış aylarında gerçekleşmektedir.

2.1.2. Körfez Üretim Bölgesi

İkinci Üretim bölgesi Körfez Üretim Bölgesidir ve ağırlıklı üretim amacı zeytinyağına yöneliktir. Bölge Çanakkale Ayvacık'tan başlayarak, Bozcaada, Ezine, Balıkesir'den Edremit, Havran, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Eceabat ve Gelibolu, İzmir'den Aliğa, Menemen, Bergama, Dikili ve Foça'yı kapsamaktadır. Bölgede ağırlıklı olarak Ayvalık ve Gemlik zeytin çeşitleri yetiştirilmektedir.

Marmara Üretim Bölgesi kadar olmasa da bu üretim bölgesinde de tarımsal örgütlenme oldukça kuvvetlidir. TARİŞ'e bağlı kooperatiflerin ve 24 bini aşkın kayıtlı üyenin büyük bir bölümü bu üretim bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bölgede 265 zeytinyağı fabrikası hizmet vermektedir. Marmara Üretim Bölgesinden farklı olarak, sadece sofralık olarak işlenemeyecek olan zeytinleri değil, yüksek yağ kalitesi amacıyla temiz taneleri de zeytinyağı üretim amacıyla işlemektedirler.

Şekil 4. Körfez üretim bölgesinde eğimli arazilerdeki zeytinlikler

Bölgedeki zeytinlikler ağırlıklı olarak Ayvalık çeşidi ile tesis edilmiş eski bahçelerdir. Ortalama dikim aralık mesafeleri 10-12 metre olup dekara düşen ağaç sayısı 10 civarındadır. Gerek çeşit özelliği gerekse bölgede bilinen tarımsal uygulamalar neticesinde çeşidin büyük hacimli taç yapmasına izin verilmektedir. Ayvalık zeytin çeşidi orta şiddetli periyodisite gösteren bir çeşit olmakla birlikte yıllar arasındaki verim dalgalanmaları sektör tarafından hissedilmektedir.

Bölgede son yıllarda zeytine bakış açısı değişmektedir. Hasat makinesi kullanımı da yaygınlaşmaktadır. Düzenli ve yüksek verim elde etmeye yönelik toprak işleme, budama, gübreleme, zirai mücadele ve sulama gibi tarımsal uygulamalar artmaktadır.

Butik zeytin ve zeytinyağı üretiminde bölge önemli bir merkezdir. Özellikle yüksek kaliteli zeytinyağı elde etmek amacıyla erken hasat uygulamaları yaygınlaşmaktadır. Bununla birlikte hasat edilen ürünün bekletilmemesi, dip zeytinleri ile karıştırılmaması ve diğer kaliteyi etkileyen uygulamalar konusunda üreticiler bilinçlenmektedir.

Ayvalık zeytin çeşidi genellikle zeytinyağına işlenmekte ve duyu özellikleri bakımından orta meyvemsiliğe sahip bir yağ olduğu için tüketiciler tarafından en fazla tercih edilen zeytinyağı çeşitleri arasındadır. Bunun yanı sıra Ayvalık zeytin çeşidi sofralık olarak da en fazla tercih edilen çeşitler arasındadır.

Bölgede Coğrafi İşaretli ürün sayısı artmaktadır. Ayvalık Zeytinyağı 18.03.2004 tarihinden geçerli olmak üzere, Edremit Körfez Bölgesi Zeytinyağları 29.04.2003 tarihinden geçerli olmak üzere ve Edremit Körfezi Yeşil Çizik Zeytini 18.07.2014 tarihinden “Kuzey Ege Zeytinyağları 16.12.2016 tarihinden, Burhaniye Zeytinyağı 25.01.2019 tarihinden ve Geyikli Zeytinyağı 20.02.2020 tarihinden geçerli olmak üzere, coğrafi işaret tescili almıştır.

Bölgeye sonradan giren Gemlik zeytin çeşidi genellikle taban arazide yoğunlaşmıştır. Bölgenin bitki örtüsünün $\frac{3}{4}$ 'ünü zeytinlik alanlar kaplamaktadır.

Bu üretim bölgesinin büyük bir bölümü Türkiye Tarım Havzalarından Kıyı Ege Tarım Havzası içerisinde yer almaktadır. Bölgede Akdeniz iklimi özellikleri görülür. Akdeniz ikliminin

etkileri çöküntü ovaları boyunca kıyıda yer yer 100-200 km kadar içerilere sokulmaktadır. Bölgenin yıllık ortalama sıcaklığı 15-22 derece arasındadır. Günlük ve yıllık sıcaklık farkları azdır. Yıllık yağış iç kısımlardan kıyıya doğru ortalama 540-930 mm arasında değişmektedir. Yağış en çok kış aylarında, en az yaz mevsiminde düşmekte olup yağış rejimi düzensizdir. Kar yağışları ve don olayları ender görülmektedir.

2.1.3. Güney Ege Üretim Bölgesi

Üçüncü Üretim bölgesi Kıyı Ege Havzası'nın güney bölümünde yer alan Güney Ege Üretim Bölgesidir. Ağırlıklı üretim amacı zeytinyağı ve en yaygın çeşitler Memecik ve Gemlik zeytin çeşitleridir. İzmir'den Kemalpaşa, Menderes, Bayındır, Urla, Karaburun, Seferihisar, Çeşme, Torbalı, Tire, Bayındır, Ödemiş ve Selçuk, Aydın ili ve ilçeleri (Buharkent hariç) ile Muğla ili ve ilçeleri bölgeyi temsil etmektedir.

Bu üretim bölgesinde yetiştiriciliği yapılan Memecik çeşidi zeytinler ağırlıklı olarak deliceye aşıldırlar. Diğer yaygın çeşitlere göre biraz daha sert periyodisite gösteren Memecik çeşidi için tarımsal uygulamalar da çoğu zaman ya en temel düzeyde yapılmakta ya da uzun yıllar bakımsız kalabilmektedir. Düzensiz bir şekilde tesis edilmiş bu zeytinliklerde sulama olanakları da sınırlıdır.

Şekil 5. Güney Ege üretim bölgesinde bir zeytin bahçesi

Bu bölgenin de dikili bitki örtüsünün $\frac{3}{4}$ 'ünü zeytinlik alanlar kaplamaktadır. Üretim bölgesinin büyük bir bölümü Türkiye Tarım Havzalarından Kıyı Ege Tarım Havzası içerisinde yer almaktadır. Bölgede Akdeniz iklimi özellikleri görülür. Akdeniz ikliminin etkileri çöküntü ovaları boyunca kıyıda yer yer 100-200 km kadar içerilere sokulmaktadır. Bölgenin yıllık ortalama sıcaklığı 15-22 derece arasındadır. Günlük ve yıllık sıcaklık farkları azdır. Yıllık yağış iç kısımlardan kıyıya doğru ortalama 540-930 mm arasında değişmektedir. Yağış en çok kış aylarında, en az yaz mevsiminde düşmekte olup yağış rejimi düzensizdir. Kar yağışları ve don olayları ender görülmektedir.

Şekil 6. Güney Ege üretim bölgesinde eğimli arazilerdeki zeytinlikler

Bu üretim bölgesinin özellikle güneyine gidildikçe, zeytin bakım ve sulama yeterli olmadığı için her yıl düzenli ürün alınmamaktadır. Bunun nedenleri arasında tarıma ve mekanizasyona elverişli olmayan dağlık arazilerde düşük verimli ağaçlardan oluşan zeytinliklerin çok olmasıdır. Ayrıca zeytin çiftçilerinde zeytincilik geleneği de bu şekilde yerleşmiş durumdadır.

Bölgede 2022 yılı itibarı ile 470 zeytinyağı fabrikası hizmet vermektedir. Özellikle bu üretim bölgesinde atıl kapasite kullanımı ve plansız açılan işletmeler yoğun olduğundan sanayicilerin bir kısmı bazı yıllarda fabrikalarını açmamaktadır. Bu bölgede coğrafi işaret tescilli zeytinlerimiz; Aydın Memecik Zeytini, Aydın Yamalak Sarısı Zeytini, Milas Yağlı Zeytini, Milas Çekişke Zeytini iken zeytinyağlarımız; Aydın Memecik Zeytinyağı, Güney Ege Zeytinyağları, Ödemiş Çekişte Zeytinyağı ve Milas Zeytinyağı'dır. Milas Zeytinyağı, 23.12.2020 tarihinde AB'de de coğrafi işaret tescili almıştır.

2.1.4. Gediz Üretim Bölgesi

Dördüncü Üretim Bölgesi Gediz Üretim Bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bölgede hem sofralık hem de yağlık üretim amaçlanmakta ancak sofralık amaçlı üretim daha ağır basmaktadır. Manisa ili ve ilçeleri, Aydın'dan Buharkent, Denizli ili ve ilçelerini kapsamaktadır. Gemlik çeşidi başta olmak üzere Domat, Ayvalık, Uslu ve diğer lokal çeşitler bölgede yer almaktadır.

Bölgenin en önemli zeytincilik merkezi Akhisar'dır. Bu ilçe, diğer ilçeler arasında Türkiye'de ağaç sayısı ve tane üretim miktarları göz önüne alındığında lider durumdadır. Akhisar'da son 10-15 yıl içerisinde çok önemli miktarda tarım arazisi zeytin bahçesi olarak tesis edilmiştir.

Şekil 7. Gediz üretim bölgesinde bir zeytin bahçesi

Bölgede modern üretim teknikleri yoğun olarak kullanılmaktadır. Bölgede tesis edilmiş zeytin plantasyonları düzenli ve sıraya dikilmiş zeytinlerden oluşmaktadır. Dekara düşen dikili zeytin ağacı sayısı yetiştiriciliği yapılan çeşitlere göre büyük farklılıklar göstererek 10 ile 25 arasında değişmektedir. Kaliteli ve yüksek kalibreli ürün alma amacıyla budama, sulama ve zirai mücadele faaliyetleri hassasiyetle yapılmaktadır.

Bölgede zeytinin baskın hale gelişinin geçmişi çok eskilere dayanmadığından çiftçi örgütlenmelerinde önemli bir boşluk bulunmaktadır. İleriki yıllarda bu boşluğun doldurulması bu üretim bölgesi açısından büyük bir kazanım olacaktır.

Üretim bölgesinin dikili bitki örtüsünün %44'ünde zeytin alanları bulunmaktadır. Bölgede 179 zeytinyağı fabrikası hizmet vermektedir. Öncelikli yetiştiricilik amacı zeytinyağı olan işletmelerden gelen zeytinler ile hem yüksek kaliteli yağlar elde edilirken hem de sofralık amacı ile yetiştirilse de sofralık kalitede olmayan tanelerin de işlenmesine bölgede sıkça rastlanılmaktadır.

Türkiye Tarım Havzaları içerisinde İç Ege ve Gediz Tarım Havzaları içerisine giren bu üretim bölgesinin batı kısımlarında yarı nemli iklim bulunmakta olup iç kesimlerde karasal iklim görülmektedir. Yıllık ortalama sıcaklığı 15-16 derece arasında olup yıllık yağış iç kısımlardan kıyıya doğru ortalama 540-630 mm arasında değişmektedir. Bölgede coğrafi işaret tescilli bulunan zeytinler; Akhisar Domat Zeytini ve Akhisar Uslu Zeytini iken, zeytinyağları; Akhisar Domat Zeytinyağı ve Akhisar Uslu Zeytinyağıdır.

2.1.5. Kıyı ve Doğu Akdeniz Üretim Bölgesi

Beşinci Üretim Bölgesi; Kıyı Akdeniz Havzası, Doğu Akdeniz Havzası, Batı GAP Havzası ve GAP Havzasını içine alan Kıyı ve Doğu Akdeniz Üretim Bölgesidir. Bu üretim bölgesi Antalya, Mersin, Karaman, Adana, Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Osmaniye, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerini kapsamaktadır.

Bölgede Gemlik, Ayvalık, Sarı Ulak, Halhalı, Savrani, Kilis Yağlık, Nizip Yağlık ve Haşebi başta olmak üzere çok sayıda çeşidin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ağırlıklı üretim amacı zeytinyağı olmasına karşın önemli miktarda da sofralık zeytin amaçlı üretim de vardır. Sofralık zeytin işleme tesisi açısından bölgede bir eksiklik olduğu gözlemlenmiştir. Üretilen sofralık kalitesi yüksek zeytinler diğer üretim bölgelerinden gelen sofralık zeytin tüccarları tarafından alınmakta ya da yağa işlenmektedir. Bölgede yeni kurulacak olan işleme tesislerinin desteklenmesi yerinde olacaktır.

Şekil 8. Kıyı ve Doğu Akdeniz üretim bölgesinde bir zeytin bahçesi

Bölge pek çok kaynağa göre zeytin bitkisinin anavatanı olan Mezopotamya'nın kuzeyini de kapsaması bakımından oldukça önemlidir. Bölge genetik çeşitlilik açısından oldukça zengindir.

Bölgede 370 adet zeytinyağı fabrikası hizmet vermektedir. Çoğunluğu modern bir yapıya sahip olan bu tesislerde son yıllarda yüksek kaliteli zeytinyağları da üretilmektedir.

Üretim bölgesinde son 15 yıl içerisinde çok önemli sayıda zeytin fidanı dikimi gerçekleştirilmiştir. Yeni dikilen fidanların büyük bölümü Gemlik çeşididir. Bu bölgede doğuya gidildikçe parsel büyüklükleri artarak düzenli zeytin bahçeleri yayılmıştır.

Bu üretim bölgesinde sulama yaygın olarak yapılmakta ve genellikle damla sulama sistemleri tercih edilmektedir. Gübreleme fertigasyon yöntemi ile yapılmaktadır.

Bölgenin dikili bitki örtüsünün %23'ünü zeytinliklerden oluşmaktadır.

Şekil 9. Kıyı ve Doğu Akdeniz üretim bölgesinde Suriye sınırındaki zeytinlikler

Türkiye Tarım Havzaları içerisinde Kıyı Akdeniz, Doğu Akdeniz, GAP ve Batı GAP Tarım Havzaları bu üretim bölgesinde yer almaktadır. Kış ve bahar mevsimlerinin ılıman, yaz mevsiminin sıcak olduğu bu üretim bölgesinde ortalama sıcaklık 15-22 C derece, yer yer yetersiz olabilen ortalama yağış miktarı 340 mm ile 1.000 mm arasındadır. Kar yağışı ve don olayı ender görülür. Bölgede coğrafi işaret tescilli bulunan zeytinler; Antalya Tavşan Yüreği Zeytini ve Tarsus Sarıulak Zeytini'dir. Coğrafi işaret tescilli bulunan zeytinyağları ise; Derik Halhalı Zeytinyağı, Kilis Zeytinyağı, Mut Zeytinyağı, Nizip Zeytinyağı ve Tarsus Sarıulak Zeytinyağı'dır

2.1.6. Doğu Karadeniz Üretim Bölgesi

Altıncı Üretim Bölgesi Doğu Karadeniz Üretim Bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bölge Sinop, Samsun, Trabzon ve Artvin illeri ve ilçelerini kapsamaktadır. Geçmiş yıllarda bu bölgede ekonomik manada zeytin üretimi yapılmış ancak günümüzde üretim alanları oldukça sınırlı hale gelmiştir.

Şekil 10. Doğu Karadeniz üretim bölgesindeki zeytinliklerden bir örnek

Sinop ili merkezinde, Gerze ilçesinde, Samsun iline bağlı Yakakent ilçesinde sınırlı miktarda üretim yapıldığı görülmüştür. Trabzon'da üretim yok denecek kadar azdır. Artvin ili ve

Yusufeli ilçesinde önemsenecek sayıda zeytin işletmesi baraj yapımıyla sular altında kalmış ve bölgedeki zeytin üretimi ciddi miktarda azalmıştır. Bölgede çok az miktarda üretim yapan 2 adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır.

Ekonomik manada zeytin üretimi olmayan bu üretim bölgesi, önemli bir genetik kaynağa sahiptir.

2.2.2 Maliyetler

Türkiye’de üretilen tane zeytinin, bulunulan yılın ekonomik vb koşullara göre değişmekle birlikte yaklaşık olarak %35’i sofralık, % 65’i ise yağlık olarak işlenmektedir. Toprak, iklim ve pazar şartlarına bağlı olarak bazı bölgelerin yağlık bazı bölgelerin sofralık üretimde yoğunlaştığı görülmektedir. Ege bölgesi zeytin üretiminin büyük çoğunluğu (yaklaşık %75’i) yağlık olarak değerlendirilirken, Marmara bölgesi üretiminin büyük çoğunluğu (yaklaşık %85’i) sofralık olarak değerlendirilmektedir (TUİK, 2022).

Ülkemizde zeytin üretim maliyetleri, ekolojik şartlar yanında, uygulanan yetiştirme teknikleri, çeşit, arazi konumu ve büyüklüğü, yönetim vb. koşullara göre değişmektedir. Tüm tarım sektöründe olduğu gibi zeytin sektöründe de düzenli muhasebe kayıtlarının tutulmamasından dolayı üretim maliyetleri hesaplanırken; üretimin yoğun olduğu bölgelerdeki İl ve İlçe Müdürlükleri, Tarış, Ziraat odaları vb. ikincil veriler ile üreticiler ile yüz yüze yapılan anket çalışmalarından yararlanılmıştır. Anket çalışmaları ile zeytin-zeytinyağı üretiminde kullanılan işletme masrafları belirlenerek üretim maliyetleri hesaplanmıştır. İşletme masrafları değişen ve sabit masraflar olarak ikiye ayrılmış, zeytin üretim faaliyetinin değişen masrafları toprak işleme, gübreleme, ilaçlama, budama, sulama, hasat ve nakliye vb. unsurlardan oluşmuştur.

2021 verilerine göre Tablo 19 incelendiğinde; 2020-2021 üretim sezonunda zeytinyağı üretim maliyetinde en yüksek gider kaleminin hasat maliyeti olduğu, toplam üretim masraflarının 1.495 TL/da, verim 70 lt/da ve ortalama zeytinyağı maliyetinin 21 TL/lt olduğu tespit edilmiştir. Tablo 20 incelendiğinde; sofralık zeytin üretim maliyeti kalemleri içinde en yüksek giderin yine hasat maliyeti olduğu görülmüştür. Toplam üretim masrafı 2.367 TL/da, ortalama sofralık zeytin üretim maliyeti 5,64 TL/kg olduğu tespit edilmiştir. Son dönemde gerek girdi fiyatlarındaki artış (ilaç, gübre mazot vb.) gerekse işgücü fiyatlarındaki artış üretim maliyetlerinin beklenenden fazla artacağı tahmin edilmektedir. Zeytin arazilerinin genellikle engebeli olması ve özellikle makinalı hasata geçilememesi nedeniyle ülkemizde zeytin tarımı yüksek oranda insan gücüne (özellikle hasat) ihtiyaç duymaktadır. Önümüzdeki dönemlerde, zeytin üretiminin insan gücüne yüksek oranda bağlı olmasının (özellikle makinalı hasatın düşük olması) ve işgücü fiyatlarındaki artışın, üretim maliyetini olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

Tablo 19. Zeytinyağı üretim maliyeti (2021)

İşlem	TL/da
Budama ve artıklarının toplanması	175,24
Sürüm (pulluk)	152,14
Diskaro çekme	12,25
Ara çapa (kültüvatör, kaz ayağı vb.)	85,21
Dip çapa ve temizliği	22,86

Gübreleme	120,35
İlaçlama	56,25
Hasat ve nakliye	180,14
a. Bakım masrafları toplamı	804,44
b. Diğer masraflar (koruma vb.)	12,62
c. Genel idare masrafları (a x %3)	12,86
d. Sermayenin faizi* ((a+b+c) x TEFE/3)	24,13
e. Yan ürün net geliri**	31,25
A- İşletme Masrafları Toplamı (bu yıl), (a+b+c+d-e)	885,30
E- Arazi Kirası (a+b)	350,00
F- Tesisin Yıllık Amortisman Payı	200,00
G- Ortalama Üretim Masrafları, (D+E+F)	1435,30
Ortalama Verim	350,00
J - Ort. Ham Dane Kg Üretim Maliyeti (TL/kg), (G/H)	4,10
Ort. Ham Dane Kg Üretim Maliyeti (TL/kg), (G-E)/H	2,53
(Arazi kirası hariç)	
Zeytinyağı Üretim Maliyeti	
K- Dane Üretim Masrafları	1435,30
(Dane verimi-bu yıl x J)	
Zeytinyağına İşleme Masrafları	
a. Dane ve yağ nakli vd.	1,00
b. Zeytinin yağa işleme masrafı	57,27
c. Sermayenin faizi, ((a+b) x (TEFE/12))	1,02
L- Zeytinyağına İşleme Masrafları, (a+b+c)	59,29
M- Zeytinyağı Üretim Masrafları (TL/da), (K+L)	1494,60
N-Zeytinyağı Verimi (Kg/da)	70,00
P- Zeytinyağı Kg Üretim Maliyeti (TL/kg), (M/N)	21,35

Kaynak: ZAE, 2021

Ülkemizde yağlık olarak değerlendirilen tane zeytin üretimi, genellikle sulanamayan ve taban arazilerde yapılmaktadır. Ancak son yıllardaki sulu tarıma uygun yeni bahçe tesisleri ile içinde bulunulan yılın koşullarına göre yağlık ve sofralık oranları değişmeye başlamıştır. Yüksek kalite yağların fiyatlarının artması ile üretici bir kısım zeytinini ve elek altı zeytinini yağlık olarak tercih etme eğilimine girmiştir.

Tablo 20. Sofralık zeytin üretim maliyeti (2021)

İşlem	TL/da
Budama ve artıklarının toplanması	182,50
Sürüm (pulluk)	162,21
Diskaro çekme	31,24
Ara çapa (kültüvatör, kaz ayağı vb.)	143,64
Dip çapa ve temizliği	55,30
Gübreleme	240,60
Sulama	256,58
İlaçlama	68,60

Hasat ve nakliye	350,56
Boylama	8,25
a. Bakım masrafları toplamı	1.499,48
b. Diğer masraflar (koruma vb.)	23,27
c. Genel idare masrafları (a x %3)	44,98
d. Sermayenin faizi* ((a+b+c) x TEFE/2)	141,10
e. Yan ürün net geliri**	58,16
A- İşletme Masrafları Toplamı (bu yıl), (a+b+c+d-e)	1.766,99
E- Arazi Kirası	350,00
F- Tesisin Yıllık Amortisman Payı	250,00
G- Ortalama Üretim Masrafları, (D+E+F)	2366,99
H - Ortalama Verim	420,00
J - Ort. Ham Dane Kg Üretim Maliyeti (TL/kg), (G/H)	5,64

Kaynak: ZAE, 2021

2.3. Pazarlama Yapısı

2.3.1 Üretim Sistemi ve İşletmelerin Durum Değerlendirmesi

Zeytin bilindiği gibi iki farklı ana ürünün hammaddesini oluşturmaktadır. Sofralık zeytin ve zeytinyağı ham tane zeytinin işlenmesi sonucunda elde edilir. Üretim aşamasında çoğu zaman güncel koşulların ve ürün kalitesinin etkisi ile sofralıktan yağlığa, yağlıktan da sofralığa ürün geçişleri görülebilmektedir. Bir zeytin üreticisi sadece sofralık zeytin ya da sadece zeytinyağı üreticisi değildir, her iki ürünü de koşulların izin verdiği ölçüde ve oranda yapabilen bir yapıdadır. Tanelerin hatasız ve iri olduğu yıllarda yağlık amaçlı üretilen zeytinler sofralığa işlenebilir. Aynı şekilde tanelerin küçük veya sofralık olarak işlemeye uygun olmaması durumunda sofralık amaçla üretilen zeytinler yağa işlenebilir. Bu koşulların en önemlisi içinde bulunulan ekonomik şartlardır. Sofralık zeytinin ya da zeytinyağının yüksek fiyattan alıcı bulması durumunda tercihler değişebilir. Bütün bu faktörlere ilave olarak, bölgede işleme tesisi bulunmaması, işçilik sorunları, taşımada yaşanan lojistik sorunlar nedeni ile ürünün işleme tercihi de değişebilmektedir.

Ülkemizde gıda işletmeleri, Avrupa Birliği Gıda Mevzuatı ile uyum çerçevesinde hazırlanan 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'na göre iki kategoriye ayrılmıştır. Hayvansal gıda üreten gıda işletmeleri onay kapsamında, bitkisel gıda üreten gıda işletmeleri kayıt kapsamında değerlendirilmiştir. Onay kapsamındaki gıda işletmeleri faaliyete geçmeden önce Bakanlığımız İl/İlçe Müdürlüklerinden onay belgesi almak zorundadır. Kayıt kapsamındaki gıda işletmeleri faaliyetleri ile ilgili kayıtlarını Bakanlığımız İl/İlçe Müdürlüklerine yaptırmak zorundadır. Sofralık zeytin ve zeytinyağı üreten gıda işletmeleri kayıt kapsamında değerlendirilen gıda işletmeleridir. Gıda işletmeleri ile ilgili kayıtlar Bakanlığımız Gıda Güvenliği Bilgi Sisteminde (GGBS) tutulmaktadır.

2.3.2 Sofralık Zeytin Üretimi Yapan Gıda İşletmeleri

Üreticiden temin edilen ham tane zeytin, kayıtlı gıda işletmelerinde işlenerek sofralık zeytin olarak piyasaya arz edilmektedir. Ancak sofralık zeytin alt sektöründe kayıt dışı üretimin yaygın olduğu bilinmektedir. Bunların çoğu üreticilerin bireysel olarak kullandıkları yapılarıdır.

Ürünün bol olduğu hasat zamanında yaşanan fiyat istikrarsızlıklarından etkilenmemek amacı ile üreticiler zeytinlerini üretim prosesine dahil ederek satışa hazır tutmaktadırlar.

22.08.2022 tarihi itibarıyla sofralık zeytin üretimi ile ilgili Bakanlığımız GGBS kayıtlarında siyah zeytin üretimi yapan gıda işletme sayısı 850, yeşil zeytin üretimi yapan gıda işletme sayısı 651, diğer zeytin (pembe, dolgulu vb.) üretimi yapan gıda işletme sayısı 93 adettir. GGBS kayıtlar bu şekilde yer almakla birlikte sofralık zeytin üretimi yapan işletmeler siyah zeytin, yeşil zeytin ve diğerleri gibi üretimleri aynı anda yapabilmektedir. Ayrıca zeytin ezmesi üretimi yapan gıda işletme sayısı 48 adettir.

2.3.4. Zeytinyağı Üretimi Yapan Gıda İşletmeleri ve Yağhaneler

Zeytinyağı üreten gıda işletmeleri GGBS'ne, “zeytinyağı üretimi (yağhaneler hariç)” ve “yağhaneler ve yağ dolumu” başlığı altında iki faaliyet konusu altında kayıt edilmektedir. “Zeytinyağı üretimi (yağhaneler hariç)” başlığı altındaki gıda işletmeleri; üreticinin hasat ettiği zeytini veya üreticinin yağhanede sıkırdığı ham zeytinyağını veya yağhanelerden aldıkları ham zeytinyağını işleyerek ambalajlı olarak piyasaya arz eden işletmelerdir. Yağhaneler ve/veya yağ dolumu yapılan gıda işletmeleri ise; zeytin üreticisinin hasat ettiği zeytini, sıkma bedeli olarak belli bir miktar zeytinyağı veya ücret karşılığında zeytinyağına dönüştürüp üreticiye geri verme şeklinde faaliyet gösteren işletmelerdir.

Tarım ve Orman Bakanlığı GGBS kayıtlarına göre ülkemizde; “zeytinyağı üretimi (yağhaneler hariç)” yapan gıda işletmeleri 1.342 adet, “yağhaneler ve yağ dolumu” yapan gıda işletmeleri ise 1.564 adet olmak üzere toplam 2.906 adet zeytinyağı üretimi ve dolumu yapan gıda işletmesi bulunmaktadır.

Zeytinyağı üretimi; geleneksel olarak zeytinlerin pres makinalarında sıkıştırılması ya da sürekli katı-sıvı santrifüj yöntemi (3 fazlı veya 2 fazlı) ile gerçekleştirilmektedir. Bu iki sistem arasındaki en temel fark, 3 fazlı sistemlerde pirina ve karasuyun ayrı ayrı toplanması, 2 fazlı sistemlerde ise karasu ve pirinanın bir arada toplanmasıdır.

2 fazlı sistemlerde dekantasyon aşamasında su ilave edilmediği veya çok az ilave edildiğinden su tüketimi %50 ila 60 oranında düşmektedir. Ayrıca 2 fazlı üretimde karasu pirina ile karışık çıktığından bertaraf edilmesi gereken atıksu sadece yıkama ve separasyondan çıkan çok daha az kirli sudur. 1000 ton zeytinin işlenmesi sonucunda, 3 fazlı üretimde oluşan atıksu kirlilik yükü 96000 kg Kimyasal Oksijen İhtiyacı (KOİ) iken 2 fazlı sistemde oluşan atıksu kirlilik yükü 1250 kg KOİ olup; iki üretim prosesi arasında kirlilik yükleri açısından 70-80 kat fark olduğu görülmektedir.

Bu nedenle hem su tüketiminin az olması hemde karasuyun arıtımının mevcut teknikler ile arıtılması güç ve maliyetli olması nedeniyle iki fazlı üretimin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Diğer taraftan zeytin karasuyunun ilaç sanayinde kullanımı, gübre olarak kullanımı v.b. alternatifleri bulunmakta olduğu bilinmekle birlikte bu konuda araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Zeytinyağının diğer bir işleme yöntemi de eski tip klasik sistemlerdir. Günümüzde pek kullanılmayan ve sağlıksız olduğu bilinen yöntemlerde zeytin taneleri taş değirmenlerde kırılıp hamur haline getirilir, çuvallara konularak hidrolik presleme yöntemi ile sıvı ayrımı yapılır. Daha sonra dinlendirme havuzlarında bekletilen bu sıvıda zeytinyağı üstte kalacağından

zeytinyağı ayrılır. Bu işlemin bütün aşamalarında zeytinyağı hava ile temas ettiği ve sistemin temizliği mümkün olmadığından elde edilen zeytinyağı direkt tüketime uygun olmayabilmektedir.

Türkiye hem üretim sistemleri açısından hem de kaliteli zeytinyağının üretilmesi açısından son yıllarda çok büyük bir aşama kaydetmiştir. Ürünün kalitesine karşı farkındalık artmıştır. Ülkemizde son yıllarda yapılan destekleme ve yatırımlar ile zeytinyağı sanayisi gençleşip bilinçlenerek büyümektedir.

2.3.5. Pirina İşleme Tesisleri

Zeytinyağı sanayisinin arttığı olan pirina; içeriğinde önemli bir oranda zeytinyağı bulunan, yüksek kalorili bir yakacak olan zeytin çekirdeği ve karasu olarak adlandırılan zeytin meyvesinden çıkan su bulunan değerli bir maddedir. Pirina zeytinyağı sanayisi açısından çok önemli bir gelir kaynağıdır ve bu gelir, işleme maliyetinin düşürülmesi açısından oldukça önemlidir.

Pirina işleme tesisleri 3 fazlı kuru pirinadan solvent ekstraksiyon ve/veya hegzan ile patlatma denilen yöntemlerle zeytinyağı alınır, yağdan ve nemden arındırılmış kuru pirina da yakacak haline getirilir. Ayrıca 2 fazlı işleme sistemlerinden gelen ıslak pirina artığı da önce 3 fazlı dekantörlerde işlendikten sonra aynı işleme tabi tutulur. Temelde 2 faz ve 3 faz zeytinyağı işleme tesislerinin artıklarının işlenmesinde çevresel etki açısından fark yok gibi görülsede ıslak pirinanın taşınması ve depolanmasındaki zorluk nedeni ile konu dikkatle ele alınmalıdır. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca son yapılan çalışmalar kapsamında ülke genelinde pirina işleme tesisi sayısının 34 e ulaştığı tespit edilmiştir.

2015 yılında gerçekleştirilen “Zeytin Sektörü Atıklarının Yönetimi Projesi (ZeytinAY)” kapsamında sahadan toplanan gerçek verilere dayalı çıktılardan da görüleceği üzere, 3 faz olarak işlenen zeytin ile 2 faz olarak işlenen aynı miktardaki zeytin karşılaştırıldığında 3 fazlı sistemlerde yaklaşık 5 kat daha fazla atıksu üretilmekte ve yaklaşık 70-80 kat daha kirli atıksu oluşmaktadır. 3 fazlı sistemlerde dekantasyon aşamasında ciddi bir miktarda ilave edilen suyun 2 fazlı sistemlerde ilave edilmemesi nedeniyle 2 fazlı pirina içerisinde kalan karasu miktarı 3 fazlı sistemlerden çıkan karasu miktarına göre çok daha düşük olmaktadır.

Zeytinyağı sanayisinin arttığı olan bu değerli materyalin ekonomik getirisini de kaybetmeden kullanılması amacıyla dünya çapında çok sayıda çalışma da yapılmaktadır. Ülkemizde hali hazırda 12’si aktif 15 pirina işleme tesisi vardır. Mevcut koşullar da göz önüne alınarak yapılan çalışmaların ortak çıktısı pirina tesislerinin sayısının artırılması ve taşımadan kaynaklanabilecek zararın azaltılması yönündedir. Zeytinyağı sanayi tesislerinin pirina gelirlerinin azalmaması ve üretim maliyetinin de artmaması için gerekli önlemler alınmalıdır. Karasuyun direkt olarak toprağa uygulanabilmesi ile ilgili çalışmalar da devam etmektedir.

Ayrıca sektördeki karasu yönetim problemine çözüm üretebilmek amacıyla 2013 yılında Su Yönetimi Genel Müdürlüğüne hazırlanmış olan “Susurluk Pilot Havzasında Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı İşletmeleri Atıklarının Entegre Yönetiminin Araştırılması” kapsamında yapılan çalışmalar ve hesaplamalarla, Susurluk havzasında sofralık zeytin ve zeytinyağı üretimi sonrasında ortaya çıkan atıkların, entegre bir yönetim anlayışı ile ele alınması durumunda, hem çevrede meydana getirdiği kirlenme yükünün azaltılabileceği, hem de enerji üretilerek ekonomik bir kazanç elde edilebileceği görülmüştür. Projenin Sonucunda sofralık zeytin ve zeytinyağı üretimi sonrasında ortaya çıkan sıvı ve katı atıkların oluşturduğu kirletici etkisini azaltmak amacıyla yapılan çalışmalar çerçevesinde;

- Havzada üretim yapan tesis sayısı,
- Bu tesislerden kaynaklanan atık miktarları ve karakteri,
- Bu atıkların entegre yönetimi için gerekli tesis sayısı,
- Bu atıkların entegre yönetimi kapsamında kullanılabilir uygun arıtma proseslerinin neler olduğu,
- Bu atıklardan elde edilecek enerjinin yine bu atıkların evaporasyonunda yeterli olup olmadığı,
- Enerjinin yeterli olmadığı durumda bölgede bulunan tarımsal kökenli başka atıkların kullanılıp kullanılmayacağı,
- Atıkların bertarafına yönelik fizibilite analizleri yoluyla bertarafın maliyeti, hususları araştırılmış, gerekli hesaplamalar yapılarak aranılan soruların cevapları verilmiştir.

Aynı şekilde 2017 yılında yürütülen “Büyük Menderes, Küçük Menderes ve Batı Akdeniz Havzalarında Zeytin ve Zeytinyağı İşletmeleri Atıkları İle Hayvansal Atıkların Entegre Yönetiminin Araştırılması” projesi ile havzalarda zeytin ve zeytinyağı işletmelerinden ortaya çıkan atıkların kontrolü hedeflenmiştir. Bu çalışmada, Susurluk havza çalışmasından farklı olarak, entegre yönetim sistemine hayvansal atıklar da dahil edilmiştir. Buna göre de, 3 havzada büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanları resmi kaynaklardan derlenmiş, birim atık faktörlerinden yararlanarak havzalardaki her bir il merkez ve ilçelerinde atık yükleri hesaplanmıştır. Önerilen entegre atık yönetimi ile hedef; sıvı ve katı atıkların yenilikçi bir yaklaşım ile su, tuz ve enerji geri kazanımı sağlayacak biçimde entegre yönetilmesidir.

2.3.6. Pazarlama ağı

Ülkemizde 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu na göre kuruluşu yapılmış 6835 kooperatiften sadece 61 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi zeytin ve zeytinyağı işlemekte olup, bu da toplam rakamın %1 ini ifade etmektedir. Ülkemiz zeytin ağacı varlığı ve bölgesel dağılımı dikkate alındığında kooperatiflerin piyasadaki etkilerinin az olduğu düşünülmektedir. Zeytin ve zeytinyağı ile ilgili faaliyet gösteren kooperatiflerin daha çok ortaklarına ait zeytinlerin sıklıkla işini yaptıkları, çok azının kendilerine ait ambalajlama ve paketleme tesisi olduğu görülmektedir. Ancak Ege bölgesinde Tariş, Marmara bölgesinde Marmarabirlik, gerek ortaklarına girdi temini, gerek üretici fiyat oluşumunda gerekse de zeytin-zeytinyağı pazarlanmasında önemli aktörlerdir.

Şekil 11. Türkiye’de zeytin –zeytinyağı pazarlama yapısı

Türkiye zeytincilik pazarlama yapısı Şekil 11’ de verilmiştir. Üreticiler tarafından ham tane olarak hasat edilen zeytinler, üretim amacı ve ürün kalitesine göre yağlık ve sofralık olarak sınıflandırılarak ya sofralık zeytin proseslerine tabi tutulur ya da yağhanelerde zeytinyağına işlenir. Zeytinyağına işleme seçenekleri ya özel yağhaneler ya da üretici örgütlenmeleri yolu ile organize olan işletmelerdir. Bu aşamadan itibaren zeytinyağı tüketiciye ulaşmaya başlar. Ancak üreticinin isteği doğrultusunda yağhanede satışı gerçekleştirilebildiği gibi üretici örgütlenmelerine ya da tüccarlara satışı da mümkündür. Direkt olarak tüketime uygun olmayan zeytinyağları Zeytinyağı Rafine Fabrikalarında işlenir ve rafine zeytinyağı olarak satışa hazır hale gelir. Diğer taraftan üreticilerin kendisi ya da özel işletmeler vasıtası ile işlenen sofralık zeytin ve zeytinyağları da tüketici ile aynı yollarla buluşabilmektedir.

2.3.7. Türkiye Zeytinciliğinde Lisanslı Depoculuk Sistemi

Lisanslı depoculuk sisteminin temel yasası olan “Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu” 2005 yılında yayınlanmış olup ilk depo şirketi 2010 yılında kurulmuş ve 2011 yılında da faaliyet izni almıştır. Lisanslı depoculuğun karlı bir iş alanı olmayacağına ilişkin görüşler, teşvik mekanizmalarının oluşturulmamış olması ve sisteme ilişkin belirsizlikler yatırımların gecikmesinin başlıca sebepleridir.

Özellikle 2014 yılından sonra lisanslı depo kuruluş izni alan firma sayısında artış yaşanmıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı; 2014-2021 yılları arasında lisanslı depolara kira ücreti ödemiştir. 2018 yılından itibaren Lisanslı depolara ürün emanet eden üretici/üretici örgütlerine kira, nakliye ve analiz desteği ödenmektedir. Özellikle 2014 yılından sonra hububat alanında lisanslı depo kuruluş izni alan firma sayısında artış yaşanmıştır. Zeytin ürünüde ise ilk lisanslı depo işletmesi 30/05/2011 tarihinde kuruluş izni almış, 10/11/2015 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Zeytinyağı ürünüde ise henüz faaliyet izni almış bir lisanslı depo işletmesi bulunmamaktadır.

Lisanslı depoculuk ve ürün senedi uygulamalarında rol alan kurumları ise aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür,

Lisanslı Depo İşletmeleri: Tarım ürünlerinin depolanmasıyla iştilal eden ve 5300 sayılı Kanun kapsamında geçerli bir lisans belgesine sahip anonim şirketleri,

Tarım ürünlerinin depolanmasıyla iştilal eden ve 5300 sayılı Kanun kapsamında geçerli bir lisans belgesine sahip anonim şirketini,

Yetkili Sınıflandırıcı: 5300 sayılı Kanun kapsamında lisans almış olan ve tarım ürünlerini analiz eden, ürünün nitelik ve özelliklerini belirleyen, standartlara uygun olarak sınıflandıran ve bu durumu belgelendiren laboratuvarları işleten gerçek ve tüzel kişileri, Elektronik Kayıt Kuruluşu: Elektronik ürün senetlerinin oluşturulmasını sağlamak, bu senetlere bağlı tüm hak ve yükümlülükler ile işlemleri ilgili taraflar itibarıyla kayden izlemek amacıyla Ticaret Bakanlığında lisans almış olan anonim şirketini

Elektronik ürün senetlerinin oluşturulmasını sağlamak, bu senetlere bağlı tüm hak ve yükümlülükler ile işlemleri ilgili taraflar itibarıyla kayden izlemek amacıyla Ticaret Bakanlığında lisans almış olan anonim şirketini Yetkilendirilen Ticaret Borsası: Türkiye Ürün İhtisas Borsası (TÜRİB): Elektronik ürün senetleri ile elektronik ürün senetlerine dayalı vadeli işlem sözleşmelerinin işlem gördüğü borsayı,

belirlenmiş lisanslı depoların varlığı ürün kalitesinin artmasını sağlamasa da kayıpların önlenmesinde önemli bir unsur olacaktır.

Benzer şekilde sofralık zeytininde özellikle üreticilerin hijyen olmayan üretici kuyularında depolanması ve işlenmesi önemli ekonomik kayıplara neden olmakta, sağlık açısından da büyük risk oluşturmaktadır.

2.4. Kamu ve STK'ların Rolü

2.4.1. Kurumsal Yapı

Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü

Zeytin ve zeytinyağı sektörünün oluşmasında Tarım ve Orman Bakanlığı'nın birçok Genel Müdürlüğünün etkin rolü bulunmaktadır. Bu anlamda, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü tohumculuk politikaları kapsamında, zeytin çeşitlerinin tescili ve fidan/üretim materyali üretimi, sertifikasyonu ve pazarlaması ile yeni bitki çeşitlerinin korunmasına ilişkin yasal mevzuatların sorumlusu ve uygulayıcısıdır. Zeytin çeşitlerinin tescili ve fidan/üretim materyali sertifikasyonu, üretimi ve tedariği, kontrol süreci, pazarlaması, ithalat ve ihracat işlemleri ile yeni bitki çeşitlerinin korunmasına ilişkin süreç BÜGEM ve bağlı kuruluşları olan Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkez Müdürlüğü ve Zeytincilik Üretim İstasyonu Müdürlüğünün çalışma konuları kapsamında yürütülmektedir.

Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) ise bitki ıslahı, çeşit ve yetiştirme teknikleri geliştirme hizmetlerinde bulunmaktadır. TAGEM'e bağlı daire başkanlıkları (Bahçe Bitkileri Araştırmaları Daire Başkanlığı, Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı, Tarımsal Ekonomi ve Proje Yönetimi Daire Başkanlığı, Toprak ve Su Kaynakları Araştırmaları Daire Başkanlığı) ve TAGEM'e bağlı Bornova ve Hatay Zeytincilik Araştırma Enstitüleri konuyla ilgili çalışan diğer kurumsal yapılanmalardır. Ayrıca, TOB'a bağlı Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM), Kooperatifler, Birlikler ve Özel firmalar sektörün diğer önemli aktörleridir.

Ülkemiz için stratejik bir ürün olan zeytin ve zeytinyağında ulusal tarım politikaları çerçevesinde çalışmalar yapmak amacıyla 21/05/2007 tarihinde kurulan Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi (UZZK) tüzel kişiliğe haiz sivil toplum kuruluşu olarak görev yapmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde zeytin ve zeytinyağında ulusal tarım politikaları çerçevesinde çalışmalar yapmak amacıyla UZZK, her üretim sezonu sonunda sektöre ilişkin faaliyet raporu hazırlayarak Bakanlığımıza göndermekte, ayrıca 2009/2010 sezonundan başlayarak günümüze kadar Bakanlığımız adına zeytin ve zeytinyağı rekolte tahmin çalışmalarını yürütmektedir. 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 11'nci maddesine dayanılarak hazırlanan Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi (UZZK) Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik; 05 Nisan 2007 tarih ve 26484 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü

Tarım ve Orman Bakanlığı, gıda güvenilirliği, veterinerlik ve bitki sağlığı konularında yetkili otoritedir. Gıda maddelerinin birincil üretimden başlayarak, son tüketiciye ulaşıncaya kadar tüm aşamalarında gıda güvenilirliğinin sağlanması esastır. Bu amaçla 13 Haziran 2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ile genel çerçeve belirlenmiştir. Kanunun uygulamaya ilişkin hususları ise ikincil mevzuat ile düzenlenmektedir. Kanun kapsamındaki faaliyetler; 81 Tarım ve Orman

İl Müdürlüğü ile 41 Bakanlık Gıda Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü ve Bakanlığımız Araştırma Enstitüleri desteğiyle yürütülmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu Ticaret Bakanlığı uhdesinde yürütülmektedir. Bununla birlikte Kanun değişikliği ile tarımsal amaçlı kooperatifler için Tarım ve Orman Bakanlığı sorumlu kılınmıştır. Bu bakımdan Bakanlığımızca kuruluşuna izin verilen Kooperatifler, en az 7 (yedi) çiftçinin aynı amaç etrafında bir araya gelerek kurdukları özel hukuk tüzel kişilikleridir. 1163 sayılı Kanun kapsamında hazırlanan tip Ana sözleşmeler kapsamında kırsal tanıma giren en az köy düzeyinde kurulmaktadır. Ana sözleşmeleri gereği her türlü bitkisel ve hayvansal ürünlerin; girdi temini, üretilmesi, işlenmesi, depolanması ve pazarlanması ile ilgili faaliyette bulunabilirler.

Zeytin ve zeytinyağı ile ilgili faaliyet gösteren kooperatiflerin daha çok ortaklarına ait zeytinlerin sıkım işini yaptıkları, çok azının kendilerine ait ambalajlama ve paketleme tesisi olduğu görülmektedir.

Tarım ve Orman Bakanlığı Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Bakanlığın en temel görevi olan ve Bakanlığın görev alanına giren konularda hizmet içi eğitim hariç, tüm eğitim ve yayım faaliyetlerinin yapılmasını sağlamakla görevlidir. İl ve ilçe müdürlükleri tarafından hazırlanan ve Başkanlık tarafından ödenek tahsis edilerek desteklenen ve izlenen tarımsal yeniliklerin yaygınlaştırılması projeleri ve/veya il özel çiftçi eğitimi ve yayım projeleri sayesinde zeytinle ve zeytincilikle ilgili yenilikler, çiftçilere ve sektör paydaşlarına ulaştırılmaktadır.

Bünyesinde bulunan basılı ve görsel yayım hazırlama imkânları, stüdyo, Web Tarım TV ve Tarım Orman Ekranı sayesinde daha fazla çiftçiye ve sektör paydaşına ulaşma imkânına sahiptir. Çiftçilerin her zaman ve her yerde ulaşabileceği diğer bilgi kaynakları olarak, Tarım Orman Akademisi ve Dijital Tarım Kütüphanesi önemli bir yer tutmaktadır.

Benzer şekilde Bakanlığımızca desteklenen ve Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik kapsamında hizmet sunan tarım danışmanları vasıtasıyla çiftçilere ulaşılmaktadır.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

Bilindiği üzere, ülkemiz, zeytin ve zeytinyağı üretiminde önde gelen ülkelerden birisidir. Zeytinyağı üretimi sırasında oluşan atıksuların alıcı ortamlara arıtılmadan verilmesi ciddi çevre sorunlarına neden olmakta; zeytinyağı üretiminin artmasına paralel olarak, söz konusu çevresel sorunlar da ivedi çözümlenmesi gereken problemler arasında yer almaktadır.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından Zeytinyağı üretimi sonucu ortaya çıkan zeytin karasuyundan kaynaklı kirliliğin önüne bilimsel veriler ve bilgiler ışığında geçilebilmesi amacıyla, 2015 yılında “Zeytin Atıklarının Yönetimi Projesi (ZeytinAY)” gerçekleştirilmiştir. Bu proje sonucunda karasuyun sürdürülebilir kontrolünün sağlanması ve kademeli olarak ortadan kaldırılabilmesi için 2 fazlı zeytinyağı üretim sistemlerine geçişin elzem olduğu görülmüştür. Zeytinyağı sektöründe çok daha az su tüketimine ve atıksu oluşumuna imkan veren 2 fazlı sistemlerin kullanımı, zeytin karasuyundan kaynaklı kirliliğin engellenmesi yoluyla çevre kirliliğinin önlenmesini sağlaması açısından büyük önem arz etmektedir. Bahsekonu Proje çıktıları doğrultusunda “Zeytinyağı Tesislerinde Oluşan

Atıksuların Yönetiminde Uyulması Gereken Teknik Hususlar konulu 2015/10 sayılı Genelge” 17.11.2015 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Genelge ile zeytinyağı üretimi sonucu ortaya çıkan zeytin karasuyunun ve diğer atıksuların çevre ve insan sağlığına zarar vermeden yönetiminin sağlanması amaçlanmaktadır. Genelge’de, 3 fazlı işletmelerin alan yetersizliği gibi sorunlar nedeniyle lagün inşa edememeleri durumuna yönelik olarak alternatif bir çözüm ortaya konulmakta olup; bu tip işletmelerin 2 fazlı sistemlere geçiş yaparak karasu sorunundan kurtulabileceğine vurgu yapılmakta ve zeytinyağı işletmelerine yol gösterilmektedir. Bu kapsamda, Genelge’nin temel hedefi olan, kirlilik yükü son derece yüksek olan zeytin karasuyunun, zeytinyağı üretim tesisleri yakınlarındaki arazilere veya sucul ortamlara verilmesinin önlenerek zeytinyağı üretiminin yoğun olduğu havzalardaki kirliliğin önlenmesi amaçlanmaktadır.

Ticaret Bakanlığı

Ticaret Bakanlığı Bazı Tarım Ürünlerinin İhracatında ve İthalatında Ticari Kalite Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi:2023/21) kapsamında zeytinyağı, prina yağı ve sofralık zeytine yönelik olarak dış ticarete ticari kalite denetimi gerçekleştirilmektedir.

2.4.2. Yasal Çerçeve

Zeytincilik sektörüne yönelik birçok yasal düzenleme mevcut olmakla birlikte, “zeytin” mevcut Anayasa metinlerinde bile kendine yer bulmakta; 169. Maddede “zeytin” ifadesine yer verilmektedir. Ormanların Korunması ve Geliştirilmesi başlıklı anılan maddenin içeriğine bakıldığında zeytinlik olarak kullanılan tarım alanlarının orman sınırları dışına çıkarılabileceği ve tarımsal amaçla kullanılabileceği ifade edilmektedir.

26 Ocak 1939 tarihinde kabul edilen 3573 sayılı “Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkında Kanun” 7 Şubat 1939 tarihinde 4126 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun 1995 ve 2008 yıllarında revize edilerek son haline getirilmiştir.

Zeytinciliğin Islahı Yabanilerinin Aşılattırılmasına Dair Yönetmelik, 3573 Sayılı Kanun’a dayanılarak hazırlanan Zeytinciliğin Islahı Yabanilerinin Aşılattırılmasına Dair Yönetmelik ile ekolojik yönden uygun bölgelerde ve zeytin yetiştiriciliğine elverişli sahalarda zeytinlik kurulmasını sağlamak, mevcut zeytinliklerde ürünün miktar ve kalitesini yükseltmek ve maliyeti düşürmek, birim alandaki verimi artırmak, zeytinyağı ve sofralık zeytin işletmelerindeki teknolojik yapıyı günün koşullarına uygun hale getirmek üzere gerekli teknik, ekonomik, ticari ve sosyal tedbir ve organizasyonları sağlamak amaçlanmaktadır.

Mevzuat çerçevesinde;

- Hazine arazileri zeytincilik yapacak üreticilere tahsis edilebilmekte,
- Zeytinlik alanların imar çalışmasına konu olması halinde en fazla %10 yapılaşmaya izni verilmekte,

- Zeytinlik alanlarda sadece zeytinyağı fabrikaları ile küçük ölçekli tarımsal sanayi işletmelerine izin verilmekte,
- Bakanlığımızın fenni gerekçeye bağlı izni olmadan zeytin ağacı kesimi ve sökülmesine izin verilmemekte,
- Zeytinliklere hayvan sokulmasına ve 1 km yakınına koyun-keçi ağılı yapılmasına izin verilmemekte,
- Zeytinliklere ve 3 km yakınına zeytin ağaçlarının vegetatif ve generatif gelişmesine mani olacak şekilde toz, duman çıkaran, kimyevi atık bırakan tesislerin yapılmasına ve işletilmesine izin verilmemektedir.

Kanun uygulamaları Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü ile zeytin yetiştiriciliği yapılan illerin İl Tarım ve Orman Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

Bitkisel Üretim Destekleme Mevzuatı: Bitkisel üretimi artırmak, verim ve kaliteyi yükseltmek, üretim maliyetlerinin karşılanmasına katkıda bulunmak, sürdürülebilirliği sağlamak, kayıtlılığı arttırmak ve çevreye duyarlı alternatif tarım tekniklerinin geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak bitkisel üretim desteklemeleri her yıl yayımlanan Tarımsal Desteklemelere ilişkin Cumhurbaşkanlığı Kararı ve bu kararın uygulamalarını düzenleyen Bitkisel Üretim Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ hükümleri doğrultusunda yürütülmektedir.

Organik Tarım Mevzuatı: Organik tarım faaliyetleri, 5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu ve 27676 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından organik tarımda yetki verilen Kontrol ve Sertifikasyon kuruluşlarıyla yapılan sözleşmeye dayalı olarak yürütülmektedir.

İyi tarım uygulamaları; 5488 sayılı Tarım Kanunu, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ile 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununa dayanılarak çıkarılan 07/12/2010 tarihli ve 27778 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapılmaktadır.

Fidan Üretimini Düzenleyen Mevzuat:

- Tohumculuk Kanunu
- Meyve Fidanı ve Üretim Materyali Sertifikasyonu ve Pazarlaması Yönetmeliği
- Tohumculuk Sektöründe Yetkilendirme ve Denetleme Yönetmeliği
- Meyve ve Asma Fidanı ile Üretim Materyallerinde Bitki Sağlığı Standartları Talimatı
- Tohumculuk Hizmetleri Uygulama Talimatı

Zeytin Hastalık ve Zararlıları İle Mücadele Birliklerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelik ile 3573 Sayılı Kanun’un 17. maddesi hükmüne istinaden, üretici imkânlarından da yararlanmak suretiyle, zeytin hastalık ve zararlılarıyla, doğal çevreye en az zarar verecek şekilde, tekniğine uygun, etkin, ekonomik ve toplu mücadele yapılmasını sağlamak için kurulan Birliklerin, kuruluş ve çalışma esaslarını belirlemek amaçlanmıştır. Ayrıca kapsam olarak

birliklerin kuruluş, çalışma esasları, yetki, sorumluluk ve görevleriyle, Bakanlığın diğer kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkileri belirlenmiştir.

Zeytin ve Zeytinyağı Lisanslı Depo Tebliği; Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ile 12/4/2013 tarihli ve 28616 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliğine dayanılarak hazırlanan ve zeytinin depolanacağı lisanslı depolarda bulunması gereken asgari niteliklere ve depolama hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin usul ve esaslar ile zeytin lisanslı depoculuk faaliyetlerine dair diğer hususları kapsayan Zeytin Lisanslı Depo Tebliği ve Zeytinyağı Lisanslı Depo Tebliği standartları belirlenen zeytinin emniyetli ve sağlıklı koşullarda depolanmasını ve ürün senetleri vasıtasıyla ticaretinin kolaylaştırılmasını sağlamak amaçlanmaktadır.

Zeytin ve zeytinyağı için 5996 sayılı Kanun’a bağlı olarak yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Mevzuatı:

Türk Gıda Kodeksi Sofralık Zeytin Tebliği; Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğine dayanılarak, sofralık zeytinlerin tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretilmesi, hazırlanması, işlenmesi, muhafaza edilmesi, depolanması, taşınması ve pazarlanmasını sağlamak üzere bu ürünlerin özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği; Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliğine dayanılarak, zeytinyağları ve pirina yağlarının tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretilmesi, hazırlanması, işlenmesi, etiketlenmesi, muhafazası, depolanması, taşınması ve piyasaya arzı ile ilgili şartları ve ürün özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu Tebliğlerde atıf yapılan diğer Türk Gıda Kodeksi mevzuatı ise aşağıda sıralanmaktadır.

- Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliği (26.01.2017 – 29960 Mükerrer)
- Türk Gıda Kodeksi Bulaşanlar Yönetmeliği (19.12.2012 – 28502)
- Türk Gıda Kodeksi Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri Yönetmeliği (25.11.2016 - 29899 Mükerrer)
- Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği (30.06.2013 – 28693)
- Türk Gıda Kodeksi Mikrobiyolojik Kriterler Yönetmeliği (29 Aralık 2011 – 28157 (3. mükerrer))
- Türk Gıda Kodeksi Gıda İle Temas Eden Madde ve Malzemelere Dair Yönetmelik (05 Nisan 2018 - 30382)

Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Analiz Metotları Tebliği (20.11.2014 29181)

5996 Sayılı Kanun’a bağlı olarak hazırlanan diğer ikincil mevzuat aşağıda sıralanmaktadır.

- Bitki Karantinası Yönetmeliği (03.12.2011-28131)
- Gıda İşletmelerinin Kayıt ve Onay İşlemlerine Dair Yönetmelik (17.12.2011-28145)

- Gıda Hijyeni Yönetmeliği (17.12.2011- 28145)
- Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik (17.12.2011- 28145)
- Gıda Kontrol Laboratuvarları Yönetmeliği (18.02.2022-31754)
- Bitkisel Gıda ve Yem İthalatının Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik (17.12.2011- 28145)
- Bitkisel Gıda ve Yemin İhracatında Sağlık Sertifikası Düzenlenmesi ve İhracattan Geri Dönen Ürünler İçin Uygulama Yönetmeliği (25.11.2011-28123)
- Zirai Mücadele Teknik Talimatları
- Zeytinde Entegre Mücadele Talimatı

Yukarıda anılan 5996 sayılı Kanuna bağlı mevzuat Avrupa Birliği (AB) müktesebatı, FAO/WHO standartları ile uluslararası kabul görmüş bilimsel temellere dayalı yaklaşımlar esas alınarak ülkemizin ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmakta ve bilimsel değerlendirmeler sonucunda mevzuat güncellenmektedir.

Ülkemizde lisanslı depo faaliyetlerini, 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ve bu Kanun hükümleri doğrultusunda yürürlüğe konulmuş Yönetmelikler düzenlemektedir.

Kanunun amacı “tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak, depolanması için yaygın bir sistem oluşturmak, ürün sahiplerinin mallarının emniyetini sağlamak ve kalitesini korumak, ürünlerin sınıf ve derecelerinin yetkili sınıflandırıcılar tarafından saptanmasını sağlamak, tarım ürünleri lisanslı depo işleticilerinin kişiler arasında ayırım yapmaksızın tarım ürünlerini kabul etmelerini temin etmek, ürünlerin mülkiyetini temsil eden ve finansmanını, satışını ve teslimini sağlayan ürün senedi çıkartmak ve standartları belirlenmiş tarım ürünlerinin ticaretini geliştirmek üzere, tarım ürünleri lisanslı depoculuk sisteminin kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.” olarak tanımlanmıştır.

Bu Kanun’a istinaden uygulamaya yönelik olarak bugüne kadar 6 adet Yönetmelik ve 6 adet Tebliğ çıkarılmıştır. Bunlar:

- Elektronik Ürün Senedi Yönetmeliği
- Lisanslı Depoculuk Tazmin Fonu Yönetmeliği
- Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Yönetmeliği
- Yetkili Sınıflandırıcıların Lisans Alma, Faaliyet ve Denetimi Hakkında Yönetmelik
- Fındık Lisanslı Depo Tebliği
- Hububat, Baklagiller ve Yağlı Tohumlar Lisanslı Depo Tebliği
- Kuru Kayısı Lisanslı Depo Tebliği
- Pamuk Lisanslı Depo Tebliği
- Zeytin Lisanslı Depo Tebliği

-Zeytinyağı Lisanslı Depo Tebliği

Antep Fıstığı Lisanslı Depo Tebliği -Kuru Üzüm Lisanslı Depo Tebliği -Süt Ürünleri Lisanslı Depo Tebliği Ayrıca ürün ihtisas borsacılığına ilişkin hususlar 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun 53'üncü maddesinde düzenlenmiştir. Bu Kanun'a istinaden ise uygulamaya yönelik olarak bugüne kadar 3 adet Yönetmelik çıkarılmıştır. Bunlar; -Ticaret Borsaları ile Ürün İhtisas Borsalarında Alivire ve Vadeli Alım Satım Yönetmeliği -Ürün İhtisas Borsalarının Kuruluş, İşleyiş ve Denetim Usul ve Esasları Hakkında Genel Yönetmelik -Türkiye Ürün İhtisas Borsasında Aracılık Faaliyetleri ile Aracıların Gözetimi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik Öte yandan, zeytinyağı, prina yağı ve sofralık zeytin Tarım ve Orman Bakanlığının Kontrolüne Tabi Ürünlerin İthalat Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2023/5) kapsamında ithalatta Tarım ve Orman Bakanlığı'nın denetimine tabidir. Bazı Tarım Ürünlerinin İhracatında ve İthalatında Ticari Kalite Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2023/21) kapsamında zeytinyağı, prina yağı ve sofralık zeytine yönelik olarak Ticaret Bakanlığınca dış ticarete ticari kalite denetimi gerçekleştirilmektedir.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 11'inci Maddesinde “Üretim, tüketim ve hizmet faaliyetleri sonucunda oluşan atıklarının alıcı ortamlara doğrudan veya dolaylı vermeleri uygun görülmeyen tesis ve işletmeler ile yerleşim birimleri atıklarını yönetmeliklerde belirlenen standart ve yöntemlere uygun olarak arıtmak ve bertaraf etmekle veya ettirmekle ve öngörülen izinleri almakla yükümlüdürler.” hükmü yer almaktadır.

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından Zeytinyağı üretimi sonucu ortaya çıkan zeytin karasuyundan kaynaklı kirliliğin önüne bilimsel veriler ve bilgiler ışığında geçilebilmesi amacıyla, 2015 yılında “Zeytin Atıklarının Yönetimi Projesi (ZeytinAY)” gerçekleştirilmiştir. Bu proje sonucunda karasuyun sürdürülebilir kontrolünün sağlanması ve kademeli olarak ortadan kaldırılabilmesi için 2 fazlı zeytinyağı üretim sistemlerine geçişin elzem olduğu görülmüştür. Zeytinyağı sektöründe çok daha az su tüketimine ve atıksu oluşumuna imkan veren 2 fazlı sistemlerin kullanımı, zeytin karasuyundan kaynaklı kirliliğin engellenmesi yoluyla çevre kirliliğinin önlenmesini sağlaması açısından büyük önem arz etmektedir.

Bahsekonu Proje çıktıları doğrultusunda “Zeytinyağı Tesislerinde Oluşan Atıksuların Yönetiminde Uyulması Gereken Teknik Hususlar konulu 2015/10 sayılı Genelge” 17.11.2015 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Genelge ile zeytinyağı üretimi sonucu ortaya çıkan zeytin karasuyunun ve diğer atıksuların çevre ve insan sağlığına zarar vermeden yönetiminin sağlanması amaçlanmaktadır.

Genelge'de, 3 fazlı işletmelerin alan yetersizliği gibi sorunlar nedeniyle lagün inşa edememeleri durumuna yönelik olarak alternatif bir çözüm ortaya konulmakta olup; bu tip işletmelerin 2 fazlı sistemlere geçiş yaparak karasu sorunundan kurtulabileceğine vurgu yapılmakta ve zeytinyağı işletmelerine yol gösterilmektedir.

Bu kapsamda, Genelge'nin temel hedefi olan, kirlilik yükü son derece yüksek olan zeytin karasuyunun, zeytinyağı üretim tesisleri yakınlarındaki arazilere veya sucul ortamlara verilmesinin önlenerek zeytinyağı üretiminin yoğun olduğu havzalardaki kirliliğin önlenmesi amaçlanmaktadır.

2.4.3. Uluslararası Entegrasyon

Zeytincilik sektöründe uluslararası entegrasyonu sağlayan en önemli ve etkin kuruluş Uluslararası Zeytin Konseyi (IOC) (eski adıyla Uluslararası Zeytinyağı Konseyi (IOOC))'dir. Uluslararası Zeytin Konseyi (IOC) zeytin veya zeytinyağı gibi zeytinlerden elde edilen ürünler üreten devletlerin hükümetler arası bir organizasyonudur. Örgütün üyeleri, küresel zeytin üretiminin %98'inden fazlasını gerçekleştiren zeytin üretiminde öne çıkan ülkelerden oluşmaktadır. Türkiye'nin dünyada önde gelen zeytinyağı ve sofralık zeytin üreticisi konumu, IOC'nun da zeytin üretimi, standardizasyonu, pazarlanmasında söz sahibi oluşu ve zeytin konusundaki en geniş bilgi ve görüş alışverişi yapılan uluslararası platform olması dolayısıyla ülkemiz konseye üye devletlerden biridir.

Birleşmiş Milletler (BM)'in himayesinde 1955 yılında Cenevre'de yapılan "Uluslararası Zeytinyağı Konferansı" ile gelişen zeytin sektöründeki uluslararası işbirliği, Akdeniz havzasındaki önde gelen üretici ülkelerin önyak olmasıyla 1956 yılında imzaya açılan "Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması (UZSZA)" ile yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Daha sonra 1959 yılında, anılan anlaşmayı uygulanması, zeytin sektöründe uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi, zeytin üretimi ve zeytinyağı işleminde modernizasyonun sağlanması, zeytinyağı tüketiminin küresel ölçekte artırılması ve üretim, işleme ve ticaretinde standardizasyona gidilmesi amacıyla hükümetler arası bir örgüt olan "Uluslararası Zeytinyağı Konseyi (IOC)" kurulmuştur. UZK'nın Sekreteryası kuruluşundan bu yana Madrid'de bulunmaktadır. 4 Kurucu ülke sıfatıyla 1956 tarihli Anlaşmaya taraf olan ülkeler şunlardır: Fransa (1956), İtalya (1956), İspanya (1956), Tunus (1956), Libya (1956), Portekiz (1956), Yunanistan (1958), İsrail (1958), Fas (1958) İngiltere (1958), Belçika (1959). Ülkemiz anılan Anlaşmaya 1963 yılında taraf olmuş ve o tarihten itibaren UZK'da temsil edilmiş, ancak 1998 yılında üyelikten ayrılmıştır. Bununla birlikte, 2005 yılında akdedilen yeni Anlaşmaya ilişkin olarak aynı yıl Cenevre'de yapılan Konferansa ülkemiz de katılmış, 2010 yılında yeniden üye olmuştur. Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması 2015 yılında yenilenmiş ve ülkemiz 8 Mart 2017 Tarihli ve 30001 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair 23 Şubat 2017 tarihli 6826 Sayılı Kanun ve Bakanlar Kurulu'nun 4 Mayıs 2017 Tarihli ve 30056 Sayılı Resmî Gazete yayımlanan 2017/9976 Sayılı Anlaşmaya Katılım Onay Kararnamesi kapsamında anlaşmaya taraf olmaya devam ederek IOC üyeliğini yinelemiştir. Son olarak 31 Ağustos 2021 tarihinde Özbekistan IOC'a 18. üye olarak katılmıştır.

Türkiye, 1963 yılında girdiği UZK'den 1998 yılında ayrılmıştır. Anılan tarihe kadar Konseye katkı Türkiye'nin Payı Dış Ticaret Müsteşarlığımız bütçesinden ödenmiş ve sekreteryaya hizmetleri yine aynı Müsteşarlık tarafından yürütülmüştür. 1998 yılında Konseyden ayrılmamızda aşağıda yer alan unsurların etkili olduğu görülmektedir:

- DTM bütçesinden ödenen üyelik aidatına karşın UZK içinde yeterince etkin olunmadığı ve faaliyetlerinden arzu ettiğimiz ölçüde yararlanamamız,
- AB tarafından gümrüksüz zeytinyağı ihracatımıza kota sağlanmaması (AB Ürdün, Tunus ve Suriye'ye kota sağlamıştır)

Konsey, zeytin sektöründe teknik bilgilerin elde edilmesi ve tüm üyelere ulaştırılması, bunların ulusal programlara uygulanması, özellikle zeytin yetiştiren gelişmekte olan ülkelere yine zeytin yetiştiren fakat bu konuda ileri üretim teknikleri ve teknolojisi kullanan ülkelere teknoloji transferinin gerçekleştirilmesi için UNDP, FAO gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde çalışmaktadır. Konsey bu amaçlar doğrultusunda ve uluslararası işbirliğinin gereği olarak özel bir fon da oluşturmuştur. Anlaşma gereğince başlıca üretici ve ihracatçı ülkeler bu fona her yıl

katılmak zorundadırlar. Başlıca ithalatçı ülkeler ise bu fona özel anlaşmalar gereği katılımında bulunurlar. Ayrıca Konsey dünya genelinde kullanılabilecek biyolojik ve teknik araştırmalara da özel bir ilgi göstermektedir.

Üye ülkelerden bilgi ve uzmanlıkları ile önde gelen araştırmacılar ile iş birlikleri yaparak en son gıda teknolojisi standartlarına uyumu sağlamak UZK'nın görev ve sorumlulukları arasındadır. Ayrıca, test yöntemlerinin ve standartlarının güncel kalmasını ve diğer ilgili kurumların standartlarıyla uyumlu veya karşılaştırılabilir kalmasını sağlamak için Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) veya Kodeks Alimentarius Komisyonu (KAK) gibi diğer uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışmaktadır. Uluslararası Zeytin Konseyine yeniden üye olduğumuz 21 Şubat 2010 tarihinden itibaren Delegasyon Başkanlığımızca yürütülen çalışmalar sonucunda edinilen bazı önemli kazanımlar şu şekildedir:

- Zeytinde Genetik Kaynakların Korunması, Tanımlanması, Toplanması ve Kullanımı Projesi (RESGEN), UZK tarafından sağlanan hibe ile Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü tarafından uygulanmış ve tamamlanmıştır.
- 27 Haziran - 1 Temmuz 2011 tarihleri arasında Üyeler Konseyi 17. Olağanüstü Oturumu Türk Delegasyon Başkanlığı tarafından İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı ile ülkemizin zeytincilik sektörünün diğer üye ülkelere tanıtımın yapılması sağlanmıştır.
- 2012 yılında Türkiye'ye medya turu düzenlenmiş, söz konusu organizasyona Brezilya, Kanada, Çin, Japonya ve ABD'den basın mensupları katılmış olup, Türkiye'nin zeytincilik sektörü özellikle ithalatçı ülkeler başta olmak üzere tüm dünyaya tanıtılmıştır. UZK tarafından Japonya'da başlatılan tanıtım kampanyası ile ülkemize ait ürünlerin Uzakdoğu pazarından daha büyük pay alacağı öngörülmektedir.
- Ülkemizin en önemli kazanımlarından birisi, amacı dünyadaki zeytin gen kaynaklarını koruma altına almak, zeytinciliğin gelecek nesiller için sürdürülebilirliğini sağlamak ve değişen iklim ve çevre koşullarına daha uygun çeşitleri geliştirilebilmek olan Dünya Zeytin Koleksiyonunun üçüncüsüne ülkemizin ev sahipliği yapmasıdır. İlki 1970 yılında İspanya'da, ikincisi 2002 yılında Fas'ta kurulan ve tüm dünyadaki zeytin türlerinin genetik kaynaklarının bir arada toplanması açısından önem teşkil eden Dünya Zeytin Koleksiyonu'nun ülkemizde İzmir-Kemalpaşa'da kurulması sağlanmıştır.
- Son 8 yılda ülkemiz adına başvurusu yapılan toplam 13 yurtiçi tanıtım projesi ve 12 teknik projenin yaklaşık 387.000 Euro'luk UZK hibesinden yararlanması sağlanmıştır.
- Mario Solinas adına düzenlenmekte olan Naturel Sızma Zeytinyağı Yarışması 9 kişilik uluslararası jürisinde ülkemiz adına iki temsilcimizin görev alması sağlanmıştır.
- UZK tarafından düzenlenen çeşitli uluslararası seminer ve eğitim gibi faaliyetlere ülkemizden ilgili temsilcilerin katılımı sağlanmıştır. UZK tarafından her yıl düzenlenen Eğitim Programı kapsamında İspanya Jaén Üniversitesi'nde üç ay süreyle düzenlenen "Zeytinyağı Organoleptik Değerlendirmesi Uzmanlık Kursu"na ülkemiz adına her yıl 2-3 kişi katılım sağlamıştır ve aldıkları eğitim sonucunda Türkiye'de bir araya gelerek tadım panellerinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır.
- Konseye yeniden üye olduktan sonra laboratuvarlarımız UZK tarafından tanınarak uluslararası düzeyde faaliyet gösterme imkânı elde etmişlerdir. 2011 yılında Fiziko-Kimya analizlerinde 3 olan laboratuvar sayısı 2018'de 10'a, aynı yıl duyu analizlerinde 2 olan laboratuvar sayısı 2018'de 5'e çıkmıştır.
- Yıllık düzenlenen 12 farklı uzmanlar grubu toplantısına 9 farklı kurumdan 14 uzman katılım sağlayarak standartlar ve teknolojik gelişmeleri yakından takip etmekte, standartların ülkemiz menfaatleri doğrultusunda şekillendirilmesini sağlamaktadır.
- UZK, üye ülkelerinin teknik alanda bilgi ve kalifiye eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla çeşitli kurs, seminer ve eğitimler düzenlemektedir. UZK, bu faaliyetleri gerek teknik anlamda ileri düzeyde bulunan üye ülke uzmanları vasıtasıyla

gerçekleştirilmektedir. Yukarıda sayılan kursların çoğuna ülkemiz adına farklı kurumlardan her yıl yaklaşık 15 kişi katılım sağlamış ve 2010 yılından bu yana toplam katılımcı sayısı yaklaşık 100 kişiye ulaşmıştır. Her katılımcı aldığı eğitimi kendi kurumunda ve panel vb. platformlarda diğer uzmanlara aktarmak suretiyle bilginin yayılmasına hizmet etmektedir.

- Dünya zeytin sektörünün yaklaşık %95'sini temsil eden 15 ülkenin üyesi bulunduğu Uluslararası Zeytin Konseyi'nin (UZK) resmi yayını olan ve Arapça, İspanyolca, Fransızca, İtalyanca ve İngilizce olarak yayınlanan Olivae Dergisi'nin Kasım 2016 sayısı Delegasyonumuzun girişimleri sonucunda Türkiye özel sayısı olarak yayınlanmıştır.
- UZK'nın "Dünya Zeytin Günü" ne (26 Kasım) özel 2016 yılından itibaren yayınladığı hibe başvurularına hazırladığı iki farklı proje ile Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi (UZZK) ve bir proje ile İzmir Ticaret Borsası başvurmuştur. Bu projelerin UZK tarafından kabul edilmelerine müteakip "Dünya Zeytin Günü" Türkiye'de 2016, 2017 ve 2018 yıllarında İzmir'de çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Zeytin ve zeytinyağının ülke içi tanıtımı için faydalı olan bu aktiviteler, önümüzdeki yıllarda da UZK tarafından desteklenecektir.
- UZK himayesinde düzenlenen ulusal zeytinyağı kalite yarışmaları sayesinde ülkemiz zeytinyağı sektörü daha kaliteli zeytinyağı üretmeye teşvik edilerek üreticilerimizin uluslararası alanda pazar bulmalarının önü açılmaktadır. Ulusal yarışmaların UZK himayesinde desteklenmesi 2017 yılında başlamış olup, ülkemizin düzenlediği ulusal yarışma UZK uhdesinde düzenlenen ilk ulusal yarışma olma özelliğini taşımaktadır.
- Önceki yıllarda her yıl UZK tarafından Madrid'de düzenlenen "Zeytinyağı Duyusal Analiz Panel Liderliği Eğitimi" delegasyonumuzun girişimleri neticesinde 2019 yılında ilk kez Türkiye'de Ulusal Zeytin Konseyi koordinasyonunda İzmir'de düzenlenmiştir. 62.000 Avro bütçeli eğitim ile ülkemiz zeytinyağı kalitesinin artırılması ve dünyanın 14 farklı ülkesinden gelen 24 zeytinyağı tadım paneli liderleri vasıtasıyla ülkemiz zeytinyağlarının dünyaya tanıtılması adına önemli bir adım olmuştur.

KAK, 1960'larda Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından ortaklaşa kurulan ve merkezi Roma'da olan Birleşmiş Milletlere bağlı bir kuruluştur. KAK'a bugün 188 ülke ve bir organizasyon (Avrupa Birliği) üyedir. Türkiye 01 Ekim 1963 yılında KAK'a üye olmuştur. Ayrıca, Komisyona hâlihazırda 240 kuruluş gözlemci statüsünde katılmaktadır. Kuruluşun görevi dünyada gıda ile ilgili uygulamaların sağlık ve teknoloji yönünden standartlaştırılmasını sağlamaktır. Kuruluşun bu amaçla hazırladığı "Kodeks Alimentarius Standartları" tüm dünya ülkeleri için güvenilir gıda üretiminde referans dokümandır.

Bu standartların, dünyada gıda güvenilirliğinin sağlanmasına ek olarak ülkeler arasındaki gıda ticaretinde teknik engellerin önlenmesi gibi bir yararı da vardır. 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kurulmasının ardından yürürlüğe giren DTÖ Sağlık ve Bitki Sağlığı (SPS) ve Ticarete Teknik Engeller (TBT) Anlaşmaları uluslararası ticarete gıda ile ilgili düzenlemeler için KAK Standartlarını referans olarak almıştır. KAK toplantılarında ülkemizi Bakanlığımız temsil etmekte olup, kodeks irtibat noktası Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü'dür.

KAK faaliyetlerini komiteler aracılığıyla yürütmektedir. Bu kapsamda genel konulara (bulaşanlar, pestisit kalıntıları, etiketleme, mikrobiyolojik kriterler vb.) yönelik ve ürüne yönelik Komiteler oluşturulmuştur. Bakanlığımızca genel konulara yönelik komitelerinin yanı sıra ülkemiz ticaretinde konu olan ürün komiteleri de takip edilmektedir. Bu kapsamda

oluşturulan ve zeytinyağına ilişkin çalışmaların da yürütüldüğü “Katı ve Sıvı Yağlar Komitesi” toplantıları 2005 yılından bu yana ülke görüşü oluşturularak aktif katılımı takip edilmektedir.

2.4.4. Kalite ve Standardizasyon

Uygun iklim koşullarında yetiştirilen zeytinler ideal olgunluk döneminde, elle ya da makine ile meyvelere zarar vermeden ve toprakla temas etmeden hasat edilir. Toplanan zeytinler en kısa sürede zeytinyağı işleme tesislerine ulaştırılarak tekniğine ve uygun hijyen şartlarında işlenerek zeytinyağı elde edilir. Hasat sırasında meyveye zarar verilmemelidir. Meyve hasarları ve diğer uygun olmayan işlemler sonucu oluşan mikrobiyal veya enzimatik bozulmalar düşük kaliteli yağ elde edilmesine sebep olur.

Zeytinler, gıda taşımaya uygun, havalandırmayı sağlayacak kasalarda en kısa sürede işletmeye getirilmelidir. Zeytinlerin hava almayan materyallerle işletmeye getirilmesi zeytinyağlarında kalite sorunları oluşturmaktadır. Yerden toplanan zeytinin kalitesi yaralanma ve ezilmeler sebebiyle hasar almış olabileceklerinden işlem sırasında asitlik oranı arttığından, ağaçtan toplanan zeytinin kalitesinden daha düşüktür. Tüm süreçte farklı kalitede olan bu zeytinlerin birbirinden ayrılması gerekir. Örneğin dip zeytini, fermente olmuş, küflü vb. gibi düşük kaliteli zeytinler ayrı depolanmalı ve sıkılmalıdır. Ayrıca farklı kalitedeki ürünlerin ardarda işlenmesi durumunda gerekli önlemler (yüksek kalitedeki zeytinin önce işlenmesi ya da düşük kalitede zeytinler işlendikten sonra sistemin tamamen temizlenmesi) alınmalıdır. Tüm zeytinler işletmeye kabul edildikten sonra yirmi dört saat içinde işlenmesi önerilir. Ancak, koşullara göre işleme süresi üç günü geçmemelidir. Zeytin üretiminde pestisit kullanılıp kullanılmadığı, pestisit kullanılması halinde en son uygulama tarihi kayıt altına alınmalıdır.

Zeytinyağı elde edildikten sonra hava ile uzun süreli teması, ortam sıcaklığının yükselmesi, yağın yoğun ışığa maruz kalması, yabancı ve istenmeyen kokuların yağa sinmesi ve kimyasal migrasyon gibi etkenler yağın oksidasyonuna ve bozulmasına neden olabileceğinden depolama koşullarının kontrol altına alınması, periyodik temizliğin yapılması ve tank kapaklarının sürekli kapalı tutulması, uzun süreli depolamada tankların tam dolu olması önemlidir. Zeytinyağının sıcaklığı en fazla 22°C olacak şekilde depolanması önerilir. Zeytinyağları fiziksel, kimyasal ve duyuşal özelliklerine göre sınıflandırılarak işaretlenmiş farklı tanklarda depolanmalıdır. Zeytinyağını tanktan tanka aktarırken dipte biriken posanın yağa karışmaması için posanın yağdan ayrılması önerilir. Aksi takdirde tankın dibinde biriken posa zeytinyağının kalite özelliklerini olumsuz olarak etkileyecektir (Anonim 2022)

Bakanlığımız koordinatörlüğünde zeytinyağı üretim tesislerinin güvenilir gıda üretebilmesi ve tüketime sunabilmesi amacı ile hazırlanmış olan “Zeytinyağı Üretim Tesisleri İçin Hijyen Esasları ve İyi Uygulama Kılavuzu”, Türkiye Gıda ve İçecek Sanayii Dernekleri Federasyonu (TGDF), Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi (UZZK), üniversiteler, özel sektör ve sektörün hizmetine sunulmuştur.

Tüketicilerin güvenilir gıdalara ulaşmasını sağlamak açısından, birincil üretimden son tüketiciye kadar gıdanın arz edilmesi aşamalarında uyulması gereken gıda hijyeni ve iyi uygulama kurallarının ve üreticilerin bu konularda eğitilmesinin önemi önem arz etmektedir. Bu amaçla hazırlanmış olan ve uygulanması gönüllülük esasına dayanan “Zeytinyağı Üretim Tesisleri İçin Hijyen Esasları ve İyi Uygulama Kılavuzu” ülkemizde faaliyet gösteren zeytinyağı üreticilerinin gıda hijyenini sağlamak üzere uyması gereken genel hijyen kuralları ile sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır.

Türk Gıda Kodeksi Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği kapsamında zeytinyağına ilişkin aşağıdaki ürün sınıflandırılması yapılmakta ve bu sınıflardaki ürünlerin taşınması gereken temel kalite ve saflık kriterleri belirlenmektedir.

- Natürel Zeytinyağı (Natürel sızma, natürel birinci)
- Riviera Zeytinyağı
- Rafine Zeytinyağı
- Ham Zeytinyağı (Rafinajlık)
- Pirina Yağı

Tebliğ Avrupa Birliği mevzuatı başta olmak üzere Kodeks Alimentarius Standardı ve Uluslararası Zeytin Konseyi Standardı ile de uyumludur. Ülke ihtiyaçları ve uluslararası düzenlemelerdeki değişiklikler doğrultusunda Tebliğde revizyonlar gerçekleştirilmektedir.

Tebliğde, tağışın ve tüketicilerin yanıltılmasının önlenmesi ve zeytinyağı tüketiminin artırılması amacıyla zeytinyağlarının diğer bitkisel yağlarla karışım olarak satılması yasaklanmıştır.

Uygun şekilde hasat edilerek depolanmış zeytinlerden uygun koşullarda üretilen natürel zeytinyağları hiç bir kimyasal işlem uygulanmadan üretilebilmekte ve doğrudan tüketiciye arz edilebilmektedir. Bu nedenle de zeytinyağına hiçbir katkı maddesinin katılmasına izin verilmemektedir. Zeytinyağı konusunda yaşanan en önemli sorunlardan biri olan tağışın önlenmesi için yağın Tebliğde yer alan tüm koşullara uygun olması gerekmektedir.

Bakanlık Gıda Kontrol Laboratuvarlarında uluslararası kabul görmüş analiz metotları kullanılmakta olup TS EN ISO/IEC 17025 Deney ve Kalibrasyon Laboratuvarlarının Yetkinliği İçin Genel Gereklilikler Standardı kapsamında bağımsız kuruluş olan TÜRKAK tarafından akredite edilmiş kuruluşlardır.

2.4.5. Denetim

Bakanlığımız gıdaların üretim, işleme ve dağıtım aşamalarında gıda güvenilirliği ve hijyen kuralları ile ilgili 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ve Türk Gıda Kodeksine uygunluk çerçevesinde denetimler yapmaktadır. Risk esasına dayalı olarak yürütülen söz konusu denetim ve kontrollerin yanı sıra, şüphe ve şikâyet üzerine, 174 Alo Gıda Hattı başvuruları ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) kapsamında denetimler sürdürülmektedir.

Bakanlığımızın 2022 Yılı Denetim Programında zeytin ile ilgili olarak; siyah zeytinde renklendirici aranması ve zeytinde koruyucu (sorbik ve benzoik asit) miktar tespiti analizleri yer almaktadır. Denetimler sonucunda mevzuata aykırı olarak üretim yapan firmalara 5996 sayılı Kanun kapsamında yasal işlem uygulanmaktadır.

İthalat işlemleri, “Bitkisel Gıda ve Yemin İthalatının Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik” ve “Bitkisel Gıda ve Yem ile Gıda ile Temas eden Madde ve Malzemelerin İthalat Kontrollerine Dair Uygulama Talimatı” hükümlerine göre yapılmaktadır. İthal edilecek zeytinin Türk Gıda Kodeksi Sofralık Zeytin Tebliği’ne ve ithal edilecek zeytinyağının da Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği’ne uygun olması gerekmektedir.

0709.92 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numaralı zeytinler Zararlı Risk Analizi'ne (ZRA) tabi olup, ZRA sonuçlanmadan ülkemize ithalatına izin verilmemektedir. 071120 ve 200570 Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numaralı işlenmiş zeytinler % 50 analiz sıklığına tabi tutulmakta olup Türk Gıda Kodeksi kapsamında numuneler alınmakta analiz sonuçlarının uygun olması durumunda ürünlerin yurda girişine izin verilmektedir.

Tablo 21. 2017-2022 yılları arasında zeytin için yapılan ithalat denetimleri

Zeytin	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Denetim	3	-	1	-	3	2
Olumsuz	-	-	-	-	-	-

İhracat işlemleri, “Bitkisel Gıda ve Yemin İhracatında Sağlık Sertifikası Düzenlenmesi ve İhracattan Geri Dönen Ürünler İçin Uygulama Yönetmeliği” ve “Bitkisel Gıda ve Yemin İhracatında Sağlık Sertifikası Düzenlenmesi ve İhracattan Geri Dönen Ürünler İçin Uygulama Talimatına” göre yapılmaktadır. İhracatta öncelikle alıcı ülke kriterleri dikkate alınmakta, alıcı ülkenin özel bir talebi olmaması durumunda ülkemiz mevzuatı dikkate alınmaktadır. Zeytin ihracatımız serbesttir.

Güvenilir gıda arzının sağlanması ve tüketici sağlığının korunması amacıyla; gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemelerin üretim, satış, toplu tüketim, dağıtım vb. aşamalarındaki tüm resmi kontroller 5996 sayılı "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu"na göre Tarım ve Orman Bakanlığınca yürütülmektedir.

Türkiye genelinde faaliyet gösteren zeytin ve zeytinyağı üreten, satan ve toplu tüketime sunan işletmelerin resmi kontrolleri 5996 sayılı Kanun kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde yer alan Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü koordinasyonunda 81 İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve yetkilendirilmiş İlçe Müdürlükleri'nde görevli kontrol görevlileri tarafından yürütülmektedir. Gıda işletmelerinin resmi kontrol sıklığı “İşletmelerin Riske Dayalı Denetim Sıklığının Belirlenmesi Prosedürü” ne göre belirlenerek gerçekleştirilmektedir.

Gıda işletmecisinin uyması gereken gıda hijyenine ilişkin genel kurallar 17.12.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan “Gıda Hijyeni Yönetmeliği”nde belirlenmiştir. Yine 17.12.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ‘Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik’ gıda ve yemin resmi kontrollerine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.

Bunun yanı sıra gıdaların etiketlenmesi, gıda hakkında bilgilendirme ile ilgili genel kurallar, gereklilikler ve sorumluluklar ‘Türk Gıda Kodeksi Tüketicileri Bilgilendirme ve Etiketleme Kuralları Yönetmeliği’ ile belirlenmiştir.

Ayrıca gıda işletmecileri, kendi faaliyet alanının her aşamasında ilgili gıda mevzuatında belirtilen şartları sağlamak ve bunu doğrulamakla yükümlüdür.

Resmi kontroller sırasında söz konusu yönetmeliklerde ve ilgili diğer mevzuatta belirlenen kuralların uygulanıp uygulanmadığı kontrol edilerek uymayanlar hakkında 5996 sayılı Kanun kapsamında yasal işlemler uygulanmaktadır.

İthal edilerek yurt içinde serbest dolaşıma girecek bitkisel gıdaların güvenilirliğine dair yapılacak resmi kontrollerin usul ve esasları da 17.12.2011 tarih ve 28145 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bitkisel Gıda ve Yem İthalatının Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik ile belirlenmiştir. Söz konusu işlemler, Bitkisel Gıda ve Yem ile Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemelerin İthalat Kontrollerine Dair Uygulama Talimatına uygun olarak yürütülür.

Bakanlığımızın 2022 Yılı Denetim Programında zeytinyağı ile ilgili olarak; serbest asitlik, peroksit değeri, ultraviyole ışığında özgül soğurma, yağ asidi etil esterleri, yağ asitleri kompozisyonu, sterol kompozisyonu, trans yağ asitleri, eritrodiol, uvaol, mumsu maddeler ve tohum yağlarının tespiti analizleri yer almaktadır. Adı geçen analizler yapılarak zeytinyağlarının Türk Gıda Kodeksine uygun olup olmadığı ve taklit ve tağşiş yapıp yapılmadığı tespit edilebilmektedir.

5996 sayılı Kanununun 31. maddesinin 6. fıkrasında “Bakanlık, uygun gördüğü hâllerde yapılan kontroller sonucunda sahip olduğu bilgileri, kamuoyunun bilgisine sunabilir.” hükmü yer almaktadır. Taklit ve tağşiş yaptığı laboratuvar sonuçları ile kesinleşen ürünlere el konulmakta ve mülkiyetinin kamuya geçirilmesine karar verilmektedir. Ayrıca Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik kapsamında taklit ve tağşiş yaptığı veya sağlığa aykırı üretim yaptığı kesinleşen firmalar hakkında internet sayfamızda kamuoyuna duyuru yapılmaktadır.

5996 sayılı Kanun kapsamında yayımlanan Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik’in “Şeffaflık ve Gizlilik” başlıklı 8 inci maddesinde Bakanlığımız tarafından gerçekleştirilen resmi kontroller sonucunda tespit edilen olumsuzlukların kamuoyuna duyurulması ile ilgili usul ve esaslar belirlenmiştir.

Bu kapsamda resmi kontroller sonucunda:

1. Laboratuvar sonucuyla taklit veya tağşiş yapıldığı kesinleşen gıda ve yemi üreten/ithal eden firmanın adı, ürün adı, markası, parti ve/veya seri numarası.
2. Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürecek şekilde bozulmuş, değiştirilmiş gıdaları üreten ve/veya satan firmanın adı, ürün adı, markası, parti ve/veya seri numarası.” kamuoyuna açıklanmaktadır.

Bu hükümler doğrultusunda Zeytinyağları ve bitkisel yağlar dâhil olmak üzere 2012-2022 yılları arasında toplam 202 firmanın 686 parti ürünü kamuoyuna duyurulmuştur.

Gıda denetim ve kontrollerinde etkinliği artırmak amacıyla, Avrupa Birliği uyum kapsamında küçük işletmelerin Tehlike Analizleri ve Kritik Kontrol Noktaları (HACCP) uygulamalarına geçişinde rehber olarak kullanılmak üzere, yol gösterici niteliğinde İyi Hijyen Uygulamaları Rehberi hazırlanmıştır. Bu Hijyen Kılavuzları arasında “Zeytinyağı Üretim Tesisleri İçin Hijyen Esasları ve İyi Uygulama Kılavuzu” da yer almaktadır.

7255 sayılı Gıda, Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun ile taklit ve tağşiş yapan firmalara uygulanan cezai yaptırımlar artırılarak caydırıcı olmaları sağlanmıştır.

İhracatta öncelikle alıcı ülke kriterleri dikkate alınmakta, alıcı ülkenin özel bir talebi olmaması durumunda Ülkemiz mevzuatı dikkate alınmaktadır. Zeytinyağı ihracatımız serbesttir.

Organik Tarım Denetimleri: Organik ürünlere sertifika düzenleyen kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarının yıl içerisinde yapmış oldukları faaliyetlerin denetimi Bakanlık merkez teşkilatı

tarafından, organik ürün üreten, işleyen ve ticaretini yapan müteşebbislerin denetimleri ise, Bakanlık taşra teşkilatı tarafından yürütülmektedir.

İyi Tarım Uygulamaları Denetimleri: İyi tarım uygulamaları kapsamında üretim yapan üreticilerin kontrol ve sertifikasyon işlemleri Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kuruluşlarca gerçekleştirilmektedir. Kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen kontrol ve sertifikasyon faaliyetlerinin yerinde denetimleri il müdürlüklerince yapılmaktadır. Öte yandan, zeytinyağı, prina yağı ve sofralık zeytin Tarım ve Orman Bakanlığının Kontrolüne Tabi Ürünlerin İthalat Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2023/5) kapsamında ithalatta Tarım ve Orman Bakanlığı'nın denetimine tabidir. Bazı Tarım Ürünlerinin İhracatında ve İthalatında Ticari Kalite Denetimi Tebliği (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2023/21) kapsamında zeytinyağı, prina yağı ve sofralık zeytine yönelik olarak Ticaret Bakanlığınca dış ticarete ticari kalite denetimi gerçekleştirilmektedir.

2.4.6. Desteklemeler

Bakanlığımızca bitkisel üretimde; ülke potansiyelini etkin kullanmak, planlı üretime geçmek ve tarımsal yeterliliğimizi üst seviyeye çıkarmak kendi ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından karşılamak, ihracat bazlı büyümek, çiftçimizin refah düzeyini artırmak için uygulanan Havza Bazlı Destekleme Modeli ile ülkemiz için önemli olan tarımsal ürünlerde kendi kendine yeten planlı bir üretim hedeflenmiştir.

Model kapsamında; ülkemizde arz açığı bulunan, stratejik ve bölgesel önem arz eden, insan ve hayvan beslenmesi bakımından önemli 21 ürünün ekolojik ve ekonomik olarak yetiştirilmesi için en uygun tarım havzaları belirlenmiş ve desteklemeler buna göre şekillendirilmiştir.

Bu bağlamda zeytin ve zeytinyağı sektörünün ve üreticilerinin desteklenmesi amacıyla, aşağıdaki başlıklarda destekleme ödemesi yapılmaktadır.

- **Zeytinyağı Fark Ödemesi Desteği:** 1998 yılından bu yana zeytinyağını üreterek satışını yapan üreticilere kilogram başına destekleme yapılmaktadır. Havza Bazlı Destekleme Modeli kapsamında havzasında yer alması koşuluyla üretilen zeytinyağına 2022 üretim yılı için 0,80 TL/Kg destekleme primi ödenmektedir.
- **Dane Zeytin Fark Ödemesi Desteği:** 2019 yılından itibaren dane zeytin üretimi yapan üreticilerimizi desteklemek amacıyla Havza Bazlı Destekleme Modeli kapsamında havzasında yer alması koşuluyla üretilerek satışı gerçekleştirilen dane zeytine 2022 üretim yılı için 0,15 TL/kg destekleme primi ödenmektedir.
- **Geleneksel Zeytin Bahçelerinin Rehabilitasyonu Desteği:** 2016 yılında başlatılan uygulama ile geleneksel zeytin yetiştiriciliğinin yapıldığı alanlarda, verim ve kalitenin artırılması amacıyla zeytinlik alanın en az 1/5 inde gençleştirme budaması yapan üreticilere budama yapılan alan üzerinden 2022 üretim yılı için 100 TL/da destek sağlanmaktadır.
- **Sertifikalı fidan/fide ve standart fidan kullanım desteği:** 2005 yılında başlatılan destekleme uygulaması ile yurt içinde üretilip sertifikalandırılan “sertifikalı/standart” fidan kullanılarak tesis edilen bağ ve kapama meyve bahçesi için çiftçilere dekar başına destekleme ödemesi yapılmaktadır. Destekleme uygulaması kapsamında 2022 yılı sertifikalı fidan kullanılarak tesis edilen kapama meyve bahçeleri için 280 TL/da,

standart fidan kullanarak tesis edilen kapama meyve bahçeleri için 100 TL/da destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Zeytin için 2005-2021 yılları arasında sertifikalı/standart fidan kullanılarak tesis edilen 620 bin dekar alan için toplam 124 Milyon TL sertifikalı fidan/fide ve standart fidan kullanım desteği ödenmiş olup %25'lik pay ile destek kapsamındaki ürünler içinde zeytin ilk sırada yer almaktadır.

- **Sertifikalı fidan üretim desteği:** Yurt içinde üretilip sertifikalandırılan ve satışı gerçekleşen sertifikalı sınıfta aşılı fidanlar için 0,50 TL/adet ve aşısız fidanlar 0,25 TL/adet destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Sertifikalı fidan üretim desteği kapsamında 2008-2021 yılları arasında üretilen 1.408.190 adet sertifikalı zeytin fidanı için 553 bin TL destekleme ödemesi yapılmıştır.

•

Zeytin için 2005-2021 yılları arasında toplam 106 Milyon TL fidan desteği verilmiş ve bu destekler ile 586 bin dekar yeni zeytin bahçesi tesis edilmiştir. Sertifikalı fidan desteği içinde %32'lik pay ile zeytin destek kapsamındaki ürünler içinde ilk sırada yer almaktadır.

Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak görev yapan Ankara Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkezi Müdürlüğü ile Karacabey Fide ve Fidan Test Merkezi Müdürlüğü tarafından 2021 yılında zeytinde 4.440.200 adet üretim materyali sertifikası ve 3.650.595 adet fidan sertifikası verilmiştir.

- **Organik Tarım Desteği:** Organik tarım faaliyeti, Organik Tarım Kanunu ve Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'te belirtilen sınırlı ve kontrollü girdi kullanılan, kaynakların doğal ve sürdürülebilir şekilde kullanılması prensibine dayanan, izlenebilir, kontrollü ve sertifikalı bir tarımsal faaliyettir. Organik Tarım Desteği, 2022 üretim yılında 2. kategoride yer alan zeytin için ürün sertifikasına göre bireyselde 40 TL/da, Üretici grubunda 20 TL/da olarak uygulanmaktadır.

2021 yılı içerisinde 9.290 üretici tarafından 42.563 ha alanda 117.883 ton organik zeytin üretilmiş olup, geçiş süreci dâhil (organik + geçiş) zeytin üretimi ise toplam 13.792 üretici ile 60.703 ha alanda 168.679 ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2021 yılında 1.738.680 ton zeytin üretimi gerçekleşmiş olup, üretimin % 10'u organiktir. 2021 yılında 235.727 ton zeytinyağı üretimi gerçekleşmiş olup bunun 2.177 tonu %0,92'si organik üretilmiştir. Üretim alanı açısından en fazla organik zeytin yetiştirilen il Aydın 33.901 ha, 85.862 ton olup ikinci sırada Muğla 6.896 ha, 16.284 ton ve üçüncü sırada İzmir 4.805 ha, 11.351 ton illerimiz yer almaktadır.

- **İyi Tarım Uygulamaları Desteği:** İyi tarım uygulamaları, İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yapılan, kontrollü, sertifikalı ve izlenebilirliği olan üretim sistemini ifade etmektedir. İyi tarım uygulamaları, sosyal açıdan yaşanabilir, ekonomik açıdan karlı ve verimli, insan sağlığını koruyan, hayvan sağlığı ve refahı ile çevreye önem veren sürdürülebilir bir tarımsal üretim sistemidir.

İyi Tarım Uygulamaları Desteği, 2022 üretim yılında 2'nci kategoride yer alan Zeytin için; ürün sertifikasına göre bireysel sertifikasyonda 40 TL/da, grup sertifikasyonunda

20 TL/da olarak uygulanmaktadır. 2021 yılı içerisinde 19 ilde 1.884 üretici ile 22.725 ha alanda 107.763 ton iyi tarım uygulamaları ile zeytin üretimi gerçekleştirilmiştir. Ülkemiz zeytin üretiminin %6'sı iyi tarım uygulamaları ile kapsamında üretilmektedir. Zeytinde iyi tarım uygulamalarının en yaygın olduğu ilimiz Balıkesir 8.351 ha, 37.887 ton olup ikinci sırada Gaziantep 2.409 ha, 8.214 ton ve üçüncü sırada Manisa 2.031 ha, 9.730 ton illerimiz yer almaktadır.

Mazot ve Gübre Desteği; Zeytin ürününe yönelik olarak 2022 üretim yılı için 63 TL/da mazot, 21 TL/da gübre ve 20 TL/da organomineral gübre kullanım desteği sağlanmaktadır.

Küçük Aile İşletmesi Desteği; Küçük aile işletmelerinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla 2016 yılından itibaren, işletme büyüklüğü 5 dekar veya altında üretim yapan üreticilere 2022 üretim yılı için 200 TL/dekar destek verilecektir..

Biyoteknik Mücadele Desteği; Bitkisel üretime arız olan zararlı organizmalara karşı biyoteknik mücadele 2022 yılı için 60 TL/dekar destek sağlanmaktadır.

Toprak Analizi Desteği; Asgari 50 da ve üzeri tarım arazilerde 2022 üretim yılında her 50 dekar araziye kadar bir analiz için 50 TL/analiz olarak destek verilmektedir.

Lisanslı Depolarda Muhafaza Edilen Zeytin ve Zeytinyağında;

Kira desteği 15 TL/ton/ay en fazla 30 tona kadar 25 TL/ton nakliye desteği ve 15 TL/analiz desteği sağlanmaktadır.

TARSİM Desteği; Tarım Sigortaları kapsamında poliçe bedelinin %50'sini Devlet karşılamaktadır.

Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımlar ve Kırsal Ekonomik Altyapı Yatırımlarının Desteklenmesi; Tarımsal ürünlerin işlenmesi, kurutulması, dondurulması, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik yatırımlara %50 hibe desteği sağlanmaktadır.

IPARD Programı; Program kapsamındaki 42 ilde "Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme" başlığı altında %55-65 arasında değişen hibe oranlarında yatırım desteği sağlanmaktadır.

Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılması; T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin Karar kapsamında zeytin bahçe tesislerine yönelik olarak 20 Milyon TL üst limite kadar (yatırım ve işletme kredisi), modern basınçlı sulama sistemi tesislerinde 7,5 Milyon TL üst limite kadar (yatırım kredisi) %75-100 arasında değişen oranlarda faiz indirimli kredi kullanılmaktadır. Ayrıca zeytin işleme ve paketlenme, zeytinyağı üretimine yönelik 15 Milyon TL üst limite kadar (yatırım ve işletme kredisi) %50 faiz indirimli kredi kullanılmaktadır.

Tablo 22. 2012-2022 yılları arasında zeytin ve zeytinyağına verilen desteklere ait birim fiyatlar

Destek Adı	Birim	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Dane Zeytin	kr/kg							15	15	15	15
Zeytinyağı	kr/kg	70	70	70	80	80	80	80	80	80	80
Geleneksel Zeytin Bahçelerinin Rehabilitasyonu	TL/da					100	100	100	100	100	100
Mazot Desteği (Zeytin)	TL/da					9	10	15	15	17	63
Gübre Desteği (Zeytin)	TL/da					4	4	4	4	8	21
Sertifikalı Fidan Kullanım	Standart					100	100	100	100	100	100
	Sertifikalı	TL/da				280	280	280	280	280	280
5 da. Altındaki Küçük İşletmesi kapsamında	TL/da					100	100	100	100	100	200

1998 yılında zeytinyağı için yapılan destekleme ödemeleri 2017 yılında geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu ve 2020 yılında başlatılan dane zeytin desteğiyle çeşitlilik kazanmıştır (Tablo 23).

Tablo 23. Zeytin/zeytinyağı toplam destek tutarı

Destek yılı	Destek türü	Desteğin verildiği il sayısı	Destek miktarı-TL
2012	Zeytinyağı	18	37.845.908
2013	Zeytinyağı	20	53.039.684
2014	Zeytinyağı	19	50.570.108
2015	Zeytinyağı	22	57.917.733
2016	Zeytinyağı	4	2.166.744
2017	Zeytinyağı	21	110.890.628
	Geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği	12	3.414.829
2018	Zeytinyağı	25	87.385.873
	Geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği	9	2.121.418
2019	Zeytinyağı	23	56.532.293
	Geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği	9	1.478.205
2020	Zeytinyağı	21	56.499.432
	Geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği	9	1.509.583
	Dane zeytin	20	11.351.454
	Zeytinyağı	22	38.530.844

2021	Geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği	5	1.163.809
	Dane zeytin	24	20.505.451
2022	Dane zeytin	21	23.195.866
	Geleneksel zeytin bahçelerinin rehabilitasyonu desteği	8	1.247.577
	Zeytinyağı	23	45.853.370

2.4.7. Örgütlenme Durumu

Türkiye’de üretici organizasyonlarının örgütlenmesi; 4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanunu, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, 5200 Sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu, kapsamında yapılmaktadır. Zeytin ve zeytinyağı üreticilerinin büyük bölümü tarım satış kooperatifleri birlikleri çatısı altında örgütlenmişlerdir. Bu çerçevede tarım satış kooperatifleri ve birlikleri ülkemizde üretilen sofralık zeytin ve zeytinyağını alım yaparak, üreticisine destek vermektedirler. Birlikler üretimin yoğun olarak yapıldığı bölgelerde kurulmuş olup sofralık zeytin ve zeytinyağında güçlü birer alıcı oldukları bilinmektedir (Zeytin ve Zeytinyağı Raporu, 2020)

1163 sayılı kooperatifler kanunu kapsamında Bakanlığımızca kuruluşuna izin verilen tarımsal amaçlı kooperatifler dört türde/yapıda kurulmaktadır. Tarımsal Kalkınma 6.835 ad. 737.404 ortak, sulama 2.485 ad. 318.859 ortak, Su Ürünleri 570 ad. 30.774 ortak), Pancar Ekicileri 31 ad. 1.391.892 ortak Kooperatifleri kurulmakta ve çalışmalarını gerçekleştirmektedirler.

Bakanlığımız kayıtlarında zeytin ve zeytinyağı ile ilgili faaliyet gösteren; Bursa ilinde 14 adet, İzmir ilinde 20 adet, Aydın ilinde 9 adet, Manisa ilinde 4 adet, Çanakkale ilinde 7 adet, Muğla ilinde 4 adet, Kilis ilinde 1 adet, Antalya ilinde 1 adet, Tekirdağ ilinde 1 adet olmak üzere toplam 61 adet kooperatif bulunmaktadır.

Bununla birlikte 5200 sayılı kanun kapsamında Bakanlığımızca kuruluşuna izin verilen; Kilis organik zeytin üreticileri birliği (16 Üye), Aydın karpuzlu organik zeytin üreticileri birliği (36 Üye), Hatay Erzincan zeytin üreticileri birliği (60 üye), Mardin ili zeytin üreticileri birliği (67 üye), Bursa Gemlik zeytin üreticileri birliği (39 üye), Mersin Mut zeytin üreticileri birliği (51 üye), Osmaniye ili zeytin üreticileri birliği (164 üye), İzmir Torbalı zeytin üreticileri birliği (117 üye), İzmir Seferihisar zeytin üreticileri birliği (57 üye), olmak üzere toplam 9 adet üretici birliği bulunmaktadır.

Ülkemize zeytincilik sektöründe en önemli ve sektörün lokomotif konumunda 2 kooperatif vardır; Bu kooperatifler Marmarabirlik ve Tariş’tir.

Marmarabirlik, 1954 yılında kurulmuş olup, Bursa, Balıkesir ve Tekirdağ illerinde faaliyet gösteren Marmarabirlik, Marmara Bölgesinde 3 ilde (Bursa, Balıkesir, Tekirdağ) 8 kooperatifi ve yaklaşık 30 bin üretici ortağı ile 568 personelle ana ürün olarak salamura zeytin ve zeytinyağı, tali ürün olarak ise zeytin ezmesi alanlarında faaliyetlerini sürdürmektedir. Birlik, aldığı ürünü işleyerek sofralık salamura zeytin, zeytinyağı, zeytin ezmesi olarak satışa sunmaktadır. Önemli sofralık zeytin ihracatçısı kuruluşlar arasındadır. Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, Hollanda, Danimarka, İngiltere, Norveç, Ukrayna, İsviçre, KKTC’deki bayilikler ile Avrupa’nın tamamına ve Amerika başta olmak üzere Kanada ve Avustralya piyasasına ürünlerini sunmaktadır. 2020 yılı verilerine Türkiye’nin 500 büyük sanayi kuruluşu arasında 403. sırada yer almaktadır. Birlik bölgesinde yetiştirilen sofralık siyah zeytinin önemli bir miktarını almaktadır. Birliğin 70.000 ton depolama kapasitesi mevcut olup, sofralık zeytinin 1 yıl salamura depolarında bekletilme zorunluluğu da göz önüne alındığında, bu kapasitenin

her yıl ancak 35.000 tonuna yeni hasat zeytin depolanmaktadır. Birlik üretim faaliyetlerini Entegre Tesislerinde gerçekleştirmekte olup, Birliğin Başak Sigorta A.Ş., BESAS A.Ş., Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş., Gübre Fabrikaları T.A.Ş. (BUSEB), SİFAŞ Sentetik İplik Fabrikaları A.Ş. isimli 5 işletmede iştiraki bulunmaktadır.

Birlik Lisanslı Depoculuğun Geliştirilmesi Projesi (Tarım Reformu Uygulama Projesi -C/3) kapsamında yapılan desteklerden faydalanarak 5.000 tonluk zeytinyağı deposu ve 16.000 tonluk sofralık zeytin deposu inşa etmiştir. Marmarabirlik bu depoları ile sektörde önemli bir kapasite oluşturmaktadır. Marmarabirlik Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Anonim Şirketi 30/05/2011 tarihinde kurulmuş, Ticaret Bakanlığında 4.000 ton zeytinyağı ürününde, 13.500 ton ise zeytin ürününde olmak üzere toplam 17.500 ton kuruluş izni almıştır. Mevcut durumda Bursa ve Balıkesir illerinde bulunan zeytin lisanslı depoları toplam 13.500 ton depolama kapasitesi ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tariş, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, 1949 yılında kurulmuş ve önemli bir ihracat ürünü olan zeytinyağında piyasa fiyatlarının üreticiler lehine düzenlenmesinde önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Birlik, Ege Bölgesinde (Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Manisa, Muğla) bağlı 31 adet kooperatifi ve 20.809 çiftçi ortağı ile faaliyetlerine devam etmektedir. 40.000 ton'luk kapasiteye ulaşan Türkiye'nin en büyük zeytinyağı depolama kapasitesine sahip fabrikası ile çağın gerektirdiği tüm teknolojileri kullanarak dünyanın sayılı zeytinyağı üretim tesislerinden biri haline gelmiştir.

Ta-ze Sigorta Acenteliği ve Aracılık Hizmetleri A.Ş. Tariş Zeytin, Zeytinyağı ve Yan Ürünleri Sanayi İç ve Dış Ticaret Pazarlama Nakliye ve Yayıncılık A.Ş., Tariş Zeytinyağı Tarım Sanayi ve Ticaret A.Ş, Tariş Zeytin Prina ve Yan Ürünleri Tarım Sanayi Ticaret ve Nakliye A.Ş. isimli 4 adet bağlı ortaklığı vardır.

2.4.8. AR-GE Çalışmaları

Üretimde verimin ve kalitenin artmasında en önemli unsurlardan biri Ar-Ge faaliyetleridir. Verim ve kalite artışı için de uygun çeşit seçimi, sulama, gübreleme ve budama gibi birçok konuda Ar-Ge çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Zeytincilik konusunda araştırmalar yapmak, üzere, 1937 yılında Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü kurulduğu günden günümüze kadar yeni çeşit geliştirme, verim ve kaliteyi arttırıcı tekniklerin üretime kazandırılması ile sağlıklı sofralık zeytin ve zeytinyağı üretimi, zeytinyağı kalitesinin arttırılması konusunda önemli Ar-Ge çalışmaları yapmaktadır. Çok sayıda nitelikli araştırmacı kadrosuna sahip olan Enstitü, yüzlerce araştırma projesini sonuçlandırarak üreticimizle buluşturmuştur.

Verimli ve kaliteli zeytin üretiminin yapılabilmesinde uygun çeşidin seçimi çok önemlidir. Türkiye zeytinin gen merkezi olması nedeniyle genetik çeşitliliği bakımından zengin bir potansiyele sahiptir. Zeytin gen kaynakları konusunda Türkiye'de gerçekleştirilen ilk çalışmalar Tarım ve Orman Bakanlığı, Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü'nde yürütülen "Zeytin Genetik Kaynaklarının Toplanması, Muhafazası ve Karakterizasyonu" isimli proje ile başlamıştır. 1966 yılından bu yana devam eden proje kapsamında Zeytin Arazi Gen Bankası'nın zenginleşmesi, korunması, karakterizasyonu ve yedeklenmesi amaçlanmıştır. Günümüze kadar tescil edilmiş olan 97 zeytin çeşidi Zeytin Arazi Gen Bankası'nda koruma altına alınmıştır. Mevcut çeşitlerin yanısıra Enstitüde yabancı çeşitlere karşı rekabet gücü olan, tüketici ve üretici taleplerine uygun verim ve kalite yönünden üstün yeni zeytin çeşitlerinin geliştirilmesine yönelik Ar-Ge çalışmaları devam etmektedir. TAGEM bünyesinde 1990 yılında Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü ve Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü'nde

“Mezlezme Yolu İle Yeni Zeytin Çeşitlerinin Geliştirilmesi” isimli 2 proje başlatılmıştır. Bu çalışmaların temel amacı; verimlilik, yüksek yağ içeriği ve iyi kalitede yağ, biyotik ve abiyotik etmenlere tolerantlık, erken meyve verme ve mekanik hasada uygun çeşit elde etmektir. Ayrıca, antioksidan içeriği yüksek zeytinyağlarının sağlık üzerine olumlu etkileri bu tür zeytinyağları veren çeşitlere olan ilgiyi arttırmaktadır. Bu durum yağlık çeşit ıslahını ön plana çıkarmış ve yağ veriminin yanı sıra absorbans değerleri, peroksit değeri, yağ asitleri kompozisyonu ve polifenoller gibi özelliklerin de dikkate alınmasını gerekli kılmıştır. Özellikle yüksek oleik asit, tokoferol ve fenolik madde içeriğine sahip çeşitlerin belirlenmesi ve bu konuda yeni çeşit geliştirilmesine yönelik çalışmalar önem kazanmış durumdadır. TAGEM Enstitüleri tarafından yapılan ıslah çalışmaları sonucunda; Gemlik 21, Gemlik 27, Hayat, Hanımparmağı, Memecik Klon 9, Arsel, Sultani ve Beylik olmak üzere 8 yeni zeytin çeşidi geliştirilmiştir. Günümüzde zeytin endüstrisi abiyotik ve biyotik stres koşullarına dayanıklı, mekanizasyona, modern yetiştirme tekniklerine uygun, meyve ve yağ verimi ile kalitesi yüksek yeni çeşitlere ihtiyaç duymaktadır. Islah çalışmalarının amaçlarının bu yönde şekillenmesi ülkemiz zeytinciliğinin gelişmesi için önemlidir. Ayrıca son yıllarda sağlıklı beslenme bilincinin gelişmesi, tüketilen gıdanın kalitesinin sorgulanmasını sağlamış ve sağlıklı gıdaya olan talebi arttırmıştır. Bu nedenle yeni geliştirilecek zeytin çeşitlerinde besin değerinin de yüksek olması istenmektedir. Zeytinde çeşit geliştirme Ar-Ge çalışmalarının yanında mevcut zeytin çeşitlerimizin kurağa dayanımı, don toleransının belirlenmesi, hastalık ve zararlılara dayanımı gibi çalışmalar da TAGEM ve TÜBİTAK destekli projeler ile belirlenmektedir. Zeytinde verim ve kalitenin artırılmasına yönelik olarak Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsünde sofralık zeytin kimyası, işleme teknikleri, ambalajlama ve muhafaza konularında, zeytinyağı kimyası, zeytinyağı sanayii, rafinasyon, depolama ve ambalajlama konularında Ar-Ge çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalar; zeytin gen bankasındaki çeşitlerin zeytinyağı özelliklerinin belirlenmesi, alternatif çevre dostu üretim yöntemlerinin geliştirilmesi, atıkların değerlendirilmesi ve alternatif ürünlerin geliştirilmesi, iklimsel faktörlerin zeytinyağı kalite parametrelerine etkileri, çevresel kirleticilerin zeytin ve zeytinyağı üzerine etkileri, sofralık zeytinde yeni muhafaza yöntemlerinin geliştirilmesi konularında yürütülmektedir. Enstitüde ayrıca zeytin hastalık ve zararlılarına karşı kimyasal mücadeleye alternatif olarak biyolojik ve biyoteknolojik yöntemlerin geliştirilmesi konularında Ar-Ge çalışmaları yapılmaktadır. İklim değişikliğine bağlı olarak mevcut ve yeni oluşabilecek hastalıkların epidemi oluşturmalarını engelleyici erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Zeytin yetiştiriciliğinde verim ve kalitenin artırılmasına yönelik olarak sulama, bitki besleme, periyodisite şiddetinin azaltılması, organik tarım ve iklim değişikliği konularında da Ar-Ge çalışmaları devam etmektedir.

Zeytinin gençlik kısırlığı döneminin uzun olması nedeniyle özel sektör ve üniversitelerin Ar-Ge çalışmalarını çeşit geliştirme yerine daha çok verim ve çıktı ürün kalitesi optimizasyonu, ürün ve proseslerin geliştirilmesi, proseslerde karşılaşılan sorunların giderilmesi, kapsamlı laboratuvar analizleri konuları oluşturmaktadır. Son dönemde üniversiteler Ar-Ge çalışmalarında Türkiye’deki yerel zeytin çeşitlerini araştırıp katma değeri yüksek ürünler, özellikle de katma değeri yüksek zeytinyağı üretilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Genel Müdürlüğümüze bağlı enstitü müdürlüklerinde gerek Ulusal Gen Bankasındaki zeytin çeşitleri ve gerekse mezlezme ile elde edilmiş zeytin çeşit adaylarının farklı yenilikçi teknolojilerle sofralık zeytin veya zeytinyağına işlenmesine yönelik çok sayıda gıda araştırma projesi yürütülmüş ve yürütülmeye devam etmektedir. Söz konusu projelerde farklı hasat zamanının, farklı ambalaj materyalinin, farklı yetiştirilme tekniğinin (Organik ve Konvansiyonel Yöntem), farklı olgunluk düzeyinin, farklı malaksasyon parametrelerinin, zeytin çeşitlerinden elde edilen zeytinyağlarının kimyasal ve duyusal özelliklerine etkileri çalışılmıştır. Mikrodalga Kurutucuda, Etilen ve CO₂ Uygulaması, Kurutma, Ultrases

Uygulamasını vb. ile sofralık zeytin üretimleri denenmiş elde edilen veriler ve bilgi birikimi özel sektörle çeşitli platformlarda paylaşılmıştır. Zeytinyağlarının kalitatif özelliklerini ve lezzet profillerini, Coğrafi Orijinlerini belirlemeye yönelik bazı çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Bakanlığımız Ar-Ge Destek programı kapsamında “Yenilikçi Zeytin Temizleme Sistemi ile Zeytinyağı Kalitesinin İyileştirilmesi” isimli proje ile yeni nesil hasat makinelerinin kullanımı sonucu elde edilen ve yoğun yaprak içeren zeytinlerin yağa işlenmesi aşamasında daha etkin temizlenmesini sağlamak için ülkemizin ilk «Yaprak ve dal temizleme makinesi» tasarlanmış ve satışa sunulmuştur.

Ayrıca “Ülkemizde Farklı Bölgelerde Yetiştirilen Zeytinlerden Elde Edilen Zeytinyağlarının İklimsel Koşullara Göre Değişen Kalite ve Saflık Özelliklerinin Belirlenmesi” isimli güdümlü proje mevzuat değerlerinde meydana gelen sapmaların tarımsal ya da iklimsel sebeplerle oluşup oluşmadığının belirlenmesi, zeytin üretim bölgelerinden gelen izleme çalışmalarının Bakanlığımız tarafından sistemli bir şekilde yürütülmesi ve ülkesel verilerin oluşturulması amacıyla güdümlü bir proje yürütülmüştür. Proje kapsamında ülkemizde zeytinyağı üretiminin yoğun olarak yapıldığı Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden zeytin örnekleri (Ayvalık, Memecik, Gemlik, Nizip Yağlık ve Kilis Yağlık), belirlenen 39 bahçeden toplandıktan sonra yağa işlenerek kalite ve saflık kriterleri açısından analizler gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında tamamlanan projenin değerlendirilmesinde iklimsel verilerin de kullanıldığı dikkate alındığında zeytin ağaçları gibi çok yıllık ürünlerde iklim değişikliğine bağlı olarak ileriye dönük planlamaların yapılmasına acil ihtiyaç duyulduğu, özellikle suyun, fizyolojik süreçlerin, fenolojik zamanlamaların verim ve kalite özellikleri üzerinde ciddi olumsuz etkilere neden olabileceği ortaya konulmuştur. Dünya genelinde iklim değişikliğine bağlı olarak sıcaklıklarda beklenen artışların, zeytinde büyüme mevsiminin uzunluğunu artıracabileceği, özellikle çiçeklenmede fenolojik zamanlamalarda değişikliklere yol açabileceği; daha yüksek sıcaklıklar ve artan buharlaşmanın meyve olgunlaşmasını hızlandırarak, daha düşük olgunluk seviyelerinde olsa da erken hasat ihtiyacını ortaya çıkarabileceği; meyve verimi, sofralık zeytin ve zeytinyağı kalitesinde olumsuz etkilere neden olabileceği belirlenmiştir.

Dolayısıyla iklim değişikliğine uyumlu çeşitlerin geliştirilmesi ile yüksek kalitede sofralık zeytin ve zeytinyağı eldesine yönelik Ar-Ge çalışmaları yürütmek sektörün geleceğine yön vermek açısından son derece önem arz etmektedir.

Zeytin Ar-Ge çalışmaları önümüzdeki süreçte tüketici taleplerine uygun olarak daha çok sağlık yönünün öne çıktığı ama aynı zamanda sofralık ve yağlık olarak değerlendirilebilecek, yağ ve antioksidan içeriği yüksek, mekanizasyona ve sık dikime uygun, gençlik kısırlığı kısa, iklim değişikliğine uyum sağlayacak kurağa ve soğuğa tolerant yeni çeşitlerin geliştirilmesi yönünde olacaktır. Ayrıca sofralık zeytin ve zeytinyağı işleme, ambalajlama ve yeni alternatif katma değeri yüksek iç veya dış pazara yönelik ürün geliştirme yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

2.4.9. Çevresel Risklere Karşı Yapılan Çalışmalar

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Karasu Sorunu Çözüm Faaliyetleri; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 2015/10 sayılı “Zeytinyağı Tesislerinde Oluşan Atık Suların Yönetiminde Uyulması Gereken Teknik Hususlar” ve 17.11.2015 tarihli genelgesi ile zeytinyağı üretimi sonucu ortaya çıkan zeytin karasuyunun ve diğer atık suların çevre ve insan sağlığına zarar vermeden yönetiminin sağlanması amaçlanmıştır.

3 fazlı kontinü zeytinyağı üretimi sonucu oluşan zeytin karasuyu, organik kirlilik yükü bakımından çok yüksek değerlere sahip olup; aynı zamanda asidik karaktere sahip olması ve iletkenlik değerinin de yüksek olması sebebiyle, arıtılması çok zor ve maliyetli bir atıksu niteliğindedir. 3 fazlı kontinü üretim yapan zeytinyağı işletmelerinde oluşan zeytin karasuyunun alıcı ortamlara deşarj edilmesi veya bu suların depolandığı buharlaştırma lagünlerinde aşırı yağışlara bağlı taşmalar yaşanması durumunda, zeytin karasuyunun karıştığı alıcı ortamlarda büyük kirlilik baskısı meydana gelmekte ve ciddi çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Çevrenin korunmasına ve zeytin karasuyundan kaynaklı kirliliğin önlenmesine yönelik Çevre Bakanlığınca bugüne kadar muhtelif çalışmalar yürütülmüş ve zeytinyağı üretimi sonucu ortaya çıkan çevresel sorunların giderilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar neticesinde geline nokta, 3 fazlı kontinü üretim prosesi yerine 2 fazlı kontinü üretim prosesine geçilmesinin su tasarrufu sağlanması, atık su miktarının ve kirlilik yükünün düşürülmesi ve dolayısıyla zeytin karasuyundan kaynaklı çevresel sorunların önüne geçilmesi adına en doğru ve kesin çözüm olacağı belirtilmektedir.

Bilindiği üzere, 2021 yılı Marmara Denizi'nde görülen müsilaj hadisesi sonrası gerçekleştirilen toplantı neticesinde Marmara Denizinde kirliliğin önlenmesi amacıyla "22 Maddelik Marmara Denizi Eylem Planı" yayımlanmıştır. Eylem Planı'nın 16. Maddesi'nde "Zeytin karasuyu ve peynir altısu kaynaklı kirliliğin önlenmesi için, atık su azaltımını gerçekleştirecek teknolojik dönüşümler sağlanacaktır." ifadesine yer verilmiştir.

2021/1 sayılı Marmara Denizi Eylem Planı ile "Havzada zeytin karasuyu ve peyniraltı suyu kaynaklı kirliliklerin önlenmesine ilişkin üretim teknolojisi ve 2 faza dönüşüm maliyetinin envanterinin Valilikler tarafından 15 gün içerisinde çıkarılmasına, iyileştirmeye yönelik yatırımların Valiliklerce takibine, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca yatırımlara maddi ve teknik destek verilmesine" ifade edilmiştir.

Zeytinyağı üretimi sonucu oluşan zeytin karasuyunun bertarafına yönelik olarak Bakanlıkça yapılan çalışmalar sonucunda zeytinyağı işletmelerinin 3 fazlı üretim tekniğinden, 2 fazlı üretim tekniğine dönüştürülmesi gerekliliği ortaya çıkmış olup; Marmara Havzası Eylem Planı kapsamında bölgede çalışma yapılmıştır.

Balıkesir Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü tarafından 20.06.2021 tarihi itibarı ile yürütülmeye başlanan, "Marmara Denizi Havzasındaki Zeytinyağı Endüstrisinin Durum Tespiti Projesi" ile Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ ve Bursa illerinde faaliyet gösteren zeytinyağı üreten işletmelerin, 3 fazlı sistemden 2 fazlı üretim prosesine geçiş için gerekli maliyet araştırılmıştır.

Bununla birlikte Marmara Denizi Eylem Planı çerçevesinde Marmara Denizi Havzası'nı iyi çevresel duruma ulaştırmak için politika ve stratejilerin belirlenmesi ve uygulanması amacıyla 2021-2024 Dönemi için 22.10.2021 tarihinde gerçekleştirilen Marmara Denizi Eylem Planı Koordinasyon Kurulu 3. toplantısında onaylanmıştır.

Marmara Denizi Bütünleşik Stratejik Planı ile zeytinyağı sektöründen kaynaklanan çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla, havzada faaliyet gösteren zeytinyağı üreten işletmelerin tamamının 3 fazlı sistemden 2 fazlı üretim prosesine geçişi için 2024 yılına kadar süre verilmiştir.

Bu bilgiler ışığında, 2015/10 Sayılı “Zeytinyağı Tesislerinde Oluşan Atıksuların Yönetiminde Uyulması Gereken Teknik Hususlar Genelgesi”nin Revizyon çalışmalarında sona gelinmiş olup; 3 fazlı kontinü sistemler kullanarak üretim yapan tüm zeytinyağı işletmelerinin 2 fazlı kontinü sistemlere geçişi zorunlu hale getirilmesi hedeflenmektedir

3. SORUN ALANLARI

3.1. İklim Değişikliği ve Küresel Gelişmelere Bağlı Sorunlar

Türkiye’de zeytin yetiştiriciliği yapılan bölgeler hem coğrafi hem de yapısal olarak farklılıklar göstermektedir. Ülkemizde zeytin üretimi yapılan bölgeler; Marmara Üretim Bölgesi, Körfez Üretim Bölgesi, Gediz Üretim Bölgesi, Güney Ege Üretim Bölgesi, Kıyı ve Doğu Akdeniz Üretim Bölgesi ve Doğu Karadeniz Üretim Bölgesi’dir. Küresel ısınmadan dolayı ülkemizde değişen iklim koşullarına göre, üretim alanlarının öncelikle iklim ve toprak-topoğrafya özellikleri bakımından iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Son dönemlerde iklim değişikliğine bağlı olarak yeni zeytin üretim alanları ortaya çıkmıştır. Ancak bazı bölgelerde şartların zorlanarak zeytin yetiştiriciliği yapılmaya çalışılması sorunlar yaratmaktadır (bölgeye uygun olmayan çeşit seçimi, zeytin üretimi için riskli iklime sahip bölgeler vb.). Ağaçların belli periyotlarda soğuk zararına maruz kalarak kurumması veya yüksek sıcakklar nedeniyle meyve tutumunda görülen yetersizlikler verim düşüklüğüne sebep olmaktadır. Ayrıca iklim değişikliğine bağlı olarak zeytin üretimi için hangi alanlar tehdit altında, hangi alanlar zeytincilik için yeni üretim alanları olabileceği planlarının ve programının yapılarak ülkesel bazda stratejilerin belirlenmesi gerekmektedir. Yapılan tüm çalışmaların zeytin ve zeytinyağı özellikleri veri tabanı haline getirilmesi ve bu veri tabanının güncel tutulması iklim değişikliği nedeniyle oluşan değişiklikler için çözüm önerileri oluşturulması için kaynak sağlayacaktır.

Zeytincilik alanında yapılan ve yapılacak olan Ar-Ge çalışmalarının sektörün ihtiyaçları doğrultusunda planlanması, sonuçların da uygulamaya aktarılabilir olması gerekmektedir. Araştırma altyapısının geliştirilmesine önem verilmelidir. Konu uzmanı araştırmacıların, dünyada ve Türkiye’de sektör ile ilgili güncel gelişmelere yakın olmaları gerekmektedir.

3.2. Çevresel Sorunlar

Ülkemiz, zeytin ve zeytinyağı üretiminde önde gelen ülkelerden birisidir. Zeytinyağı üretimi sırasında oluşan atıksuların alıcı ortamlara arıtılmadan verilmesi ciddi çevre sorunlarına neden olmakta; zeytinyağı üretiminin artmasına paralel olarak, söz konusu çevresel sorunlar da ivedi çözümlenmesi gereken problemler arasında yer almaktadır.

Zeytinyağı üretimi; geleneksel olarak zeytinlerin pres makinalarında sıkıştırılması ya da sürekli katı-sıvı santrifüj yöntemi (3 fazlı veya 2 fazlı) ile gerçekleştirilmektedir. Bu iki sistem arasındaki en temel fark, 3 fazlı sistemlerde pirina ve karasuyun ayrı ayrı toplanması, 2 fazlı sistemlerde ise karasu ve pirinanın bir arada toplanmasıdır (EK-1). 3 fazlı ve 2 fazlı üretim prosesinde elde edilen ürün miktarları arasında ciddi bir fark olmamakla birlikte 2 fazlı üretimde elde edilen zeytinyağı kalitesi daha yüksektir.

2 fazlı sistemlerde dekantasyon aşamasında su ilave edilmediği veya çok az ilave edildiğinden su tüketimi %50 ila 60 oranında düşmektedir. Ayrıca 2 fazlı üretimde karasu pirina ile karışık çıktığından bertaraf edilmesi gereken atıksu sadece yıkama ve separasyondan çıkan çok daha az kirli sudur. 1000 ton zeytinin işlenmesi sonucunda, 3 fazlı üretimde oluşan atıksu kirlilik yükü 96000 kg Kimyasal Oksijen İhtiyacı (KOİ) iken 2 fazlı sistemde oluşan atıksu kirlilik yükü 1250 kg KOİ olup; iki üretim prosesi arasında kirlilik yükleri açısından 70-80 kat fark olduğu görülmektedir.

Bu nedenle hem su tüketiminin az olması hemde karasuyun arıtımının mevcut teknikler ile arıtılması güç ve maliyetli olması nedeniyle iki fazlı üretimin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Diğer taraftan zeytin karasuyunun ilaç sanayinde kullanımı, gübre olarak kullanımı v.b. alternatifleri bulunmakta olduğu bilinmekle birlikte bu konuda araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Bunun için yüksek nem içeriğine sahip olan pirinayı taşımaya uygun araçlar kullanılmalıdır. Bölgesel ihtiyaca cevap verebilecek sayıda prina tesisi kurulması teşvik edilmelidir. Eğer iki fazlı sistemlere geçiş yasal olarak zorunlu hale getiriliyorsa bu teknik dönüşüme ilişkin devlet desteklerinin de birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Hem yağ fabrikalarının hem de pirina fabrikalarının gerekli teknik donanımı kurabilecekleri ve makine modernizasyonunu gerçekleştirebilecekleri çalışmalar yapılmalıdır. Karasu ve pirina yönetimi sorunu sadece ülkemizde değil tüm zeytin üreticisi ülkelerde benzer bir şekilde yaşanmaktadır.

3.3. Örgütlenmede Sorunları

Zeytin alanları, zeytin kanunu, tarım kanunu vb. değişik yasalarla koruma altındadır. Ancak, zaman zaman yapılan plansız ve anlık mevzuat değişiklikleriyle zeytinlik alanlar tarım dışı kullanıma açılabilir. Ülkemizde zeytincilik faaliyeti ikinci ve üçüncü sınıf tarım alanlarında yoğunlaşmıştır. Böylece, birinci sınıf tarım arazilerinde katma değeri daha yüksek ürünler yetiştirilebilmektedir. Doğru bir yapılanma olan bu üretim modelinin korunması ve zeytinliklerin tarım dışı kullanımı engellenmeli ve korunmalıdır. Türkiye’de zeytin sektöründe, zeytin üreticilerinin örgütlendiği en büyük iki kooperatif, Marmarabirlik ve Tariş’tir. Ege ve kuzey Marmara bölgelerindeki etkin olan bu iki örgütlenme şekli sayesinde, diğer bölgelere göre nispeten sorunlar daha azdır. Marmarabirlik ve Tariş’in faaliyet göstermediği üretim bölgelerinde çiftçi örgütlenmeleri yetersizdir. Bu durum elde edilen ürünün işlenmesi, depolanması, satış ve pazarlanmasında önemli sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca, üretici fiyatlarındaki artış, maliyet artışına paralel artmamaktadır. Tüketici fiyatlarına geç yansıyan fiyat artışları stokçuluğu tetiklemekte ve böylece perakende sektörü bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Artan fiyatlar karşısında yani enflasyon nedeniyle tüketim azalmaktadır. Düzenli ve uygun fiyata girdi tedarikinin sağlanabilmesi için başarılı tarım kooperatifleri modelleri incelenebilir, geliştirilebilir, en uygun olan model desteklenerek üreticilerin örgütlenmesi sağlanmalıdır.

Tarımsal amaçlı kooperatifler daha çok süt ve süt ürünleri ile ilgili faaliyette bulduklarından bilgi formlarında faaliyet konusu olarak süt ve süt ürünlerini belirtmektedirler. Bununla birlikte kooperatiflerin zeytin ve zeytinyağı konusunda da ortaklarına hizmet verdikleri bilinmektedir. Ancak diğer faaliyetler yanında çok az miktarda kaldığından faaliyet konusuna zeytin ve zeytinyağı yazılmamaktadır, buda sağlıklı bir raporlamayı engellemektedir. Detaylı bir saha çalışması yapılarak zeytin ve zeytinyağı konusunda faaliyet gösteren tarımsal örgütlerin raporlanması daha sağlıklı olacaktır.

3.4. Üretim Sorunları

Ülkemizde 2005 yılında başlayan destekleme çalışmaları ile zeytin üretim alanları ve ağaç sayısı artmıştır. Artan bu fidan ihtiyacının büyük bir kısmı özel fidanlıklar tarafından karşılanmıştır. Ancak üretilecek olan fidan çeşitlerinin seçimi; fidanın üretim aşamasında kolay köklenebilmesi özelliğine bağlı olarak şekillenmiştir. Bu nedenle bölgelerin çeşit dinamiğinde yer alan yerel çeşitler yerine, üretimi ve köklenmesi kolay olan standart çeşitler yaygınlaşmıştır.

Bunun sonucu olarak bazı bölgelerde dağıtımı yapılan bu çeşitlere ait fidanların adaptasyon sorunları yaşadığı, verimde ve meyve kalitesinde düşüşler olduğu tespit edilmiştir. Her bölgede o yöreye adapte olmuş yerel çeşitlerin yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir.

Zeytin yetiştiriciliğinde gübreleme, budama, toprak işleme de olduğu gibi hastalık ve zararlılarının kontrolüne yönelik yapılan uygulamalarda, zamanlama, doz ve uygulama şekline ilişkin bazı teknik hatalar yaşanmaktadır. Buda, hem üretim maliyetini artırmakta hem de verimi olumsuz etkilemektedir. Üreticiden kaynaklanan bu yanlışların düzeltilmesine yönelik eğitim ve kontrol uygulamalarının daha düzenli yapılması, bazı yıllarda epidemi yapan hastalık ve zararlıların kontrol altında tutulmasında büyük katkı sağlayacaktır.

Hasattan önce kendiliğinden yere düşen zeytinler (dip zeytini) ile üretici tarafından hasat edilen zeytinlerin karıştırılması ve hasat sonrası yanlış taşıma ve depolama yapılması nedeniyle bu zeytinlerden elde edilen zeytinyağlarında kalite kayıpları oluşmaktadır.

3.5. Markalaşma ve Pazarlama Sorunları

Ülkemizde zeytinyağı dış ticareti, yıllık üretim miktarına bağlı olarak dalgalı bir seyir göstermektedir. Dünya piyasasında sabit bir yer bulabilmenin temel kuralı ürünü yıl boyunca düzenli bir şekilde raflarda bulundurabilmektir. Kalitedeki ve arzdaki süreklilik ülkesel bir marka yaratmak ve uluslararası piyasada yer bulabilmek için önemlidir. Bu nedenle ihracatçıların her yıl düzenli olarak mal bulabilecekleri bir sistemin tartışılması gerekmektedir. Bunun için lisanslı depoculuk sistemi yaygınlaştırılmamıştır. Bu sistem ile üretilen zeytinyağlarının uygun koşullarda muhafaza edilmesi, pazar fiyatlarından alıcı bulması sağlanacak ve üreticinin mağduriyet yaşamaması engellenecektir. Üretici ile tüketici arasındaki zincirin kısalması, satış fiyatlarının makul seviyede seyretmesi açısından önemlidir.

İşleme ve paketleme süreçlerinde de düzenli hammadde tedariki sorunu bulunmaktadır. Son dönemde ambalaj tedarikinde sorunlar özellikle cam ambalaj tedarikinde yaşanmıştır. Bazı dönemlerde yurtiçi ambalaj sanayi, piyasa talebini karşılayamamakta ve ihtiyaçlar ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Ancak, ithal ambalaj fiyatları Türk Lirası'nın değer kaybetmesi maliyet artışı sorununu beraberinde getirmektedir. Kalite ve fiyat sorunu cam ambalajda olduğu gibi teneke ambalajda da ortaya çıkabilmektedir. Sonuç olarak, ambalaj fiyatlarında ki bu artışlar ürün fiyatlarına yansarak perakende fiyatların yükselmesine ve fiyat artışları da piyasanın daralmasına sebep olmaktadır. Girdi maliyetlerinin düşmesi gerek üretici gerekse tüketici açısından büyük önem taşımaktadır. İthal ürünlere ikame yerli ve milli ürünlerin üretiminin artırılması için ulusal bazda çalışmalar yapmak gerekmektedir.

Sektörde gelir artırıcı en önemli konulardan biri de katma değerli zeytin ve zeytinyağı üretim ağının oluşturulmasıdır. Ülkemizde yetişen zeytinlerin kalitesi ve seçenek bakımından çeşit sayısı oldukça fazladır. Sofralık üretimde dünya genelinde önemli bir başarı ve piyasada tercih edilen ülke olmamıza rağmen zeytinyağında henüz aynı başarı yakalanamamıştır. Kaliteli bir zeytin ve zeytinyağı elde etmek, özverili ve hassas bir şekilde toplama, ustalık gerektiren işleme ve bazen de sanat gerektiren ambalajlama gerektirebilmektedir. Ürün tüm bu kriterleri kapsasa dahi iyi bir marka yaratılmadan yüksek katma değere ulaşmak zordur. Günümüzde güçlü ve güvenilir bir marka bile tek başına katma değer yaratabilmektedir. Bu nedenle markalaşmaya önem verilmeli ve dökme ticaretten uzaklaşılmalıdır. Diğer ülkelerin rafine yağ tedarikçisi olmak yerine kaliteli sızma zeytinyağı tedarikçisi olabiliriz. Sektörün dökme ticaret yerine markalı satışları artırması için ambalajlı ürüne destek verilerek işletmelerin planlamaları yönlendirilebilir.

Tüm sektörlerde olduğu gibi zeytin-zeytinyağı sektöründe de yeni trend pazarlama kanalı e-ticaret yer almaktadır. Zeytin ve zeytinyağı sektöründe e-ticaret sitelerindeki mağazaların denetlenmesi konusunda eksiklikler olduğu düşünülmektedir. İnternet üzerinden satış yapan firmalar, özellikle zeytinyağı ürünlerinde tam olarak doğru olmayan, eksik ve hatalı bilgilerle satış yapmaktadır. Örneğin, taş baskı zeytinyağı, zeytin sütü gibi satış ve pazarlama dili kullanılarak, ürünü olduğundan daha önemli ve kaliteliymiş gibi gösteren satışlar vardır. Satışa sunulan bu ürünler için başta kalite ve gıda güvenliği konularında denetim, kontrol ve izleme faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Pazar yerleri, yol kenarları ve benzeri yerlerde ambalajsız/etiketsiz satışı yapılan zeytin ve zeytinyağları hem insan sağlığını hem de milli ekonomiyi tehdit etmektedir. Uygun olmayan depolama koşullarında yapılan bu kayıt dışı işlemlerin denetim ve kontrol altına alınması gerekmektedir.

Zeytinyağı üretimi aşamasında ortaya çıkan ve bir yan ürün olan pirinanın hala önemli miktarda ekonomik değeri vardır. Pirina, zeytin sıkımından geriye kalan üründür ve yağ bakımından hala zengindir. Ayrıca, gübre ya da hayvan yemi olarak kullanılan küspe özelliği de vardır. Ortaya çıkan pirina, işleme tesislerinde değerlendirildikten sonra ana ürün olarak pirina yağı elde edilmektedir. Prina yağının kullanım alanı geniştir. Ancak prina yağı halk arasında yeterince bilinmemekte ve perakende tüketimde pek kullanılmamaktadır. Dökme yerine markalı ve ambalajlı pirina yağı ticareti yapılarak yüksek katma değer yaratılabilir. Bu nedenle, toplumun bu konuda bilgilenmesi gerekmektedir.

3.6. Denetleme ve Destekleme Sorunları

Sofralık zeytin sektöründe; standardizasyon, izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik anlamında, bazı yetersizlikler yaşanmaktadır. Ülkemizde sofralık zeytin işleme tesislerinin büyük bir kısmının halen gıda üretimine uygun olmayan kontrolsüz koşullar ve yöntemlerle (kuyular, kimyasal kullanımı, depolama ve ambalaj malzemeleri vb.) zeytin işlenmektedir. Yeni işleme teknikleri ve farklı ürünlerin geliştirilmesi ile hem iç hem de dış piyasada pazarlama alanları genişleyecektir. Farklı ve sağlıklı tüketim alışkanlıklarına göre araştırma çalışmaları yoğunlaştırılmalıdır. Marmarabirlik, yapmış olduğu Ar-Ge çalışmaları ile bu konuda sofralık zeytin sektörüne çok değerli katkılarda bulunmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda zeytincilik sektörüne yapılan destekler ile zeytin üretimi artmış bunun yanında yine yapılan destekler ile sürekli sistem fabrikalar yaygınlaşmış ve kaliteli zeytinyağı üretimi artmıştır. Ancak bu modern sistemlerin işletilmesinde yapılan bazı yanlışlar (kapasite altı-üstü çalışma, uygun teknikle çalışmaması, kaliteli ürün bilincinin yerleşmemiş olması vb) kalite kayıplarına neden olmaya devam etmektedir. Türkiye’deki zeytinyağı fabrikalarının büyük bir bölümü atıl kapasite ile çalışmaktadır. Fabrika kurulmasına izin verilirken, bölgenin zeytin üretim potansiyelinin göz önünde bulundurulmaması bu atıl kapasite sorununu oluşturmaktadır.

Birçok alanda olduğu gibi zeytinyağı fabrikalarında da sağlıklı verilere ulaşmak oldukça zordur. İşlenen zeytin ve yağ miktarına ve kalitesine ilişkin sağlıklı veriler elde edebilmek için ciddi bir kayıt sistemi gerekmektedir. Öncelikli olarak üretilen yağ miktarını tespit edebilmek amacıyla tüm fabrikaların dekantör çıkışlarına takılacak bir sayaç ile bu sorun kolaylıkla çözülebilir. Bununla ilgili gerekli yasal düzenleme yapılarak zorunlu hale getirilirse, uzun zamandır sektör gündemini meşgul eden ne kadar yağ üretiyoruz sorusuna en kolay ve sağlıklı cevap verilebilir. Gerçekleşen zeytinyağı üretimi bilgilerinin elde edilmesi, ileriye dönük strateji belirlemede ve politika oluşturmada yarar sağlayacaktır.

Zeytinyağında kayıt dışı ticaret yine en büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektörde ticaretin gerektirdiği kurallara uygun olarak markalı, ambalajlı ve kayıtlı üretici ve tüccar profili son yıllarda artmıştır. Bunun yanında kayıt dışı, markasız, uygun olmayan ambalaj ve depolama şartlarında faaliyet gösteren önemli bir kesim bulunmaktadır. Haksız rekabet yaparak kazanç sağlayan, kalitesiz ve tağşişli ürünlerin uygun olmayan ortamlarda satıldığı bu ticaret alanı ülke ekonomisine, bu alanda kayıtlı olarak hizmet vermekte olan ticari işletmelere ve tüketicilere zarar vermektedir. Kontrol mekanizmasından yoksun bir şekilde hijyen, kalite ve ticaret kurallarına uymayan bu alanın en sert şekilde kapatılması gerekmektedir. Özellikle markasız, ambalajsız, üretim izni olmaksızın yol kenarlarında yapılan bu satışın ciddi şekilde önüne geçilmelidir. Tarım ve Orman Bakanlığı yoğun bir şekilde bu kontrol hizmetlerini yürütmekte ve tespit edilenler hem teşhir edilmekte hem de para cezasına çarptırılmaktadır. Ancak sadece para cezası yeterli olmamaktadır. Bu kişi ve markaların para cezası yanında ticari sicillerinin de bir şekilde iptali ve faaliyetlerinin engellenmesi bunların tekrar bu alana dönmelerini zorlaştıracak önemli bir yöntem olacaktır. 7255 sayılı Gıda, Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun ile taklit ve tağşiş yapan firmalara uygulanan cezai yaptırımlar artırılarak caydırıcı olmaları sağlanmıştır. Aksi durumda, para cezasına razı olup farklı marka ve isimler ile ticari arenaya tekrar geri dönmektedirler.

Ülkemizde küçük ölçekli ve dağınık yapıdaki birçok zeytinyağı fabrikasında, sıkılan zeytinlerden elde edilen yağların, uygun olmayan ambalajlarda, etiketsiz bir şekilde, üreticilerin kendi kullanımları için verilmektedir. Bu türlü zeytinyağlarının gıda kullanımı için uygun olan ambalajlarda ve etiketli olarak fabrikadan çıkışlarına izin verilmelidir. Tüm işletmelerde kalite yönetim sistem belgesi uygulaması zorunlu hale getirilmelidir. Bu sayede toplam kalite yönetiminde; izlenebilir bir üretim ve standardizasyon sağlanacaktır.

Diğer sektörlerde olduğu gibi zeytin ve zeytinyağı sektörü için de izleme ve değerlendirme faaliyeti olması gereken bir sistemdir. Üretim süreçlerinden nihai ürüne kadar tüm aşamaların izlenmesi, başta taklit ve tağşişin önüne geçecektir. Sürdürülebilir kalite için iyi bir kalite yönetim sistemine ihtiyaç vardır. İzleme ve değerlendirme çalışmaları aynı zamanda markanın korunmasına da katkı sağlayacaktır.

AB’de zeytin ve zeytinyağı üreten işletmeler üç şekilde sınıflandırılmaktadır: yağlık zeytin, sofralık zeytin ve karışımı biçimindedir. Ülkemizdeki işletmeler ise daha çok küçük ölçekli ve karışık yapıdadır. Ayrıca, bitkisel ve hayvansal üretimle birlikte yürütülmektedir.

AB standartlarına göre işletmelerimizi düzenlemek gerekmektedir. Zeytin ve zeytinyağı üretiminde öncü olan İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz ile rekabet edebilecek üretime sahip olan ülkemizde sektöre yönelik teşvikleri artırmak gerekmektedir. Ayrıca, AB’nin Türkiye’ye uygulamakta olduğu zeytinyağı gümrük vergisinin sıfırlanmasına yönelik AB nezdinde girişimlerde bulunmak ve zeytinyağı kotasının yükseltilmesine yönelik lobi faaliyetleri sektöre fayda sağlayacaktır.

3.7. İstihdam Sorunları

Zeytin bitkisinin doğa koşullarına karşı güçlü bir yapısı olmasına rağmen üretim, hasat ve işleme süreçlerinde deneyimli personel eksikliği yaşanmaktadır. Sofralık zeytin ve zeytinyağı üretim tesisleri için usta yetiştirmek üzere meslek kurslarının açılması gerekmektedir. Diğer taraftan kırsal hayatın imkânlarının kısıtlı olması kalifiye personelin şehir hayatını tercih etmesine yol açmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin hemen hemen her dalında yaşanan bu sorununun çözülmesi için kırsaldaki sosyal imkânların artırılması gerekmektedir.

Zeytinyağı üreten gıda işletmelerinin çoğunun mevsimlik çalışması nedeniyle resmi kontroller ve izlenebilirlikle ilgili güçlükler yaşanmaktadır. Ayrıca zeytinyağı üreten gıda işletmelerinin çoğunun mevsimlik çalışma koşulları nedeniyle çalıştırılması zorunlu personel istihdamında sorun yaşanmaktadır. Sorunun çözümüne yönelik, mevsimlik çalışan tesisler için istihdamı zorunlu personel çalıştırılmasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle, Gıda ve Yem İşletmelerinde alıştırılması Zorunlu Meslek Mensuplarının Belirlenmesine Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2019/48) kapsamında mevsimlik olarak faaliyet gösteren zeytin sıkım tesisleri çalıştırılması zorunlu personel istihdamından muaf tutulmuştur.

4. 2022-2026 DÖNEMİ PROJEKSİYONLARI

4.1. 2022-2026 Dönemi Projeksiyonları

Bu çalışmada 2010-2021 yılları arasında çeşitli kaynaklardan derlenen veriler kullanılarak zeytin ve zeytinyağı üretimi tahmin edilmiştir. Türkiye’de 2022-2026 yılları arasındaki zeytin ve zeytinyağı üretim miktarını tahmin edebilmek için her bir değişken için ayrı ekonometri model oluşturulmuştur. Modelde kullanılan değişkenlerin tespit edilmesinde daha önce yapılan çalışmalardan, konu uzmanları ve sektör temsilcilerinin görüş ve önerilerinden faydalanılmış, birçok değişken dikkate alınmış, ancak bazı değişkenlere ilişkin uygun zaman serisi verisi bulunamaması, verilerin sağlıklı olmaması ve değişkenlerin birbirlerini etkilemesi sorunu nedeniyle sınırlı sayıda değişken tahmin modeline eklenmiştir. Zeytin üretiminin tahmininde kullanılan veriler Tablo 24’de verilmiştir. 2021 yılı verileri incelendiğinde; Türkiye toplam ham zeytin üretimi 1.738.680 ton, bunun 402.000 ton sofralık zeytin, geriye kalan 1.336.680 ton yağlık zeytine ayrılmakta ve bundan 227.500 ton zeytinyağı elde edilmiştir. Zeytin üretim alanı 889.168 ha, sofralık zeytin tüketimi 335.000 ton, zeytinyağı tüketimi 170.000 ton, sofralık zeytin ihracatı 65.000 ton, zeytinyağı ihracatı 46.000 ton, toplam zeytin ağaç sayısı 188.679.000 adet olarak belirlenmiştir. Yeşil zeytin fiyat 1,16 \$/kg, siyah zeytin fiyatı 1,01 \$/kg, sızma zeytinyağı fiyatı 2,97 \$/lt, muhtelif zeytinyağı fiyatı 2,25 \$/lt, olarak oluşmuştur.

Tablo 24. Türkiye’nin zeytin üretim tahmininde kullanılan veriler

Yıllar	Tane üretim (ton)	Sofralık Üretim (ton)	Alan (ha)	Tüketim (ton)	İhracat (ton)	Ağaç sayısı (adet)	Yeşil zeytin Fiyat (\$/kg)	Siyah zeytin Fiyat (\$/kg)
2010	1.415.000	330.000	784.031	300.000	72.000	157.156.000	1,6867	1,21
2011	1.750.000	400.000	798.493	350.000	60.000	155.427.000	1,8683	1,37
2012	1.820.000	410.000	813.765	350.000	70.000	157.904.000	1,2346	1,34
2013	1.676.000	430.000	825.826	355.000	70.500	167.030.000	1,5842	1,25
2014	1.768.000	390.000	826.092	330.000	85.000	168.997.000	1,4749	1,49
2015	1.700.000	397.000	836.935	318.500	65.000	171.992.000	1,2059	1,29
2016	1.730.000	400.500	845.542	332.000	58.000	173.785.000	1,4934	1,43
2017	2.100.000	450.000	846.062	355.000	77.000	174.594.000	1,4137	1,38
2018	1.500.467	423.500	864.428	349.000	90.000	177.843.000	1,3763	1,15
2019	1.525.000	414.000	879.177	340.000	80.000	182.076.000	1,1675	1,01
2020	1.316.626	360.000	887.077	325.000	40.000	187.163.000	1,3295	0,96
2021	1.738.680	402.000	889.168	335.000	65.000	188.679.000	1,1594	1,01

Tablo 25. Türkiye’nin zeytinyağı üretim tahmininde kullanılan veriler

Yıllar	Tane üretim (ton)	Yağ Üretim (Ton)	Alan (ha)	Tüketim (Ton)	İhracat (Ton)	Ağaç sayısı (adet)	Sızma Fiyat (\$/lt)	Muhtelif Fiyat (\$/lt)
2010	1.415.000	160.000	784.031	131.000	12.000	157.156.000	4,3667	2,56
2011	1.750.000	191.000	798.493	150.000	20.000	155.427.000	3,8383	2,69
2012	1.820.000	195.000	813.765	150.000	92.000	157.904.000	3,6145	2,31
2013	1.676.000	135.000	825.826	105.000	35.000	167.030.000	3,5105	2,37
2014	1.768.000	160.000	826.092	125.000	30.000	168.997.000	3,6667	2,58

2015	1.700.000	150.000	836.935	116.000	15.000	171.992.000	4,4154	3,25
2016	1.730.000	178.000	845.542	150.000	45.000	173.785.000	4,4868	3,02
2017	2.100.000	263.000	846.062	176.500	66.000	174.594.000	3,9753	3,46
2018	1.500.467	193.500	864.428	163.000	55.000	177.843.000	3,6965	2,69
2019	1.525.000	230.000	879.177	170.000	45.000	182.076.000	3,2698	2,25
2020	1.316.626	210.000	887.077	160.000	40.000	187.163.000	2,8816	1,86
2021	1.738.680	227.500	889.168	170.000	46.000	188.679.000	2,9652	2,25

Bu analizin yapılma amacı; bağımlı değişken üzerinde etkili olan tüm bağımsız değişkenleri modele katarak, bağımlı değişkeni en yüksek açıklayan, bağımsız değişkenleri tespit edebilmektir. Bu analizde ilk önce tüm bağımsız değişkenler modele alınır, daha sonra her aşamada açıklama oranını düşüren ve anlamlı etkisi olmayan değişkenler teker teker modelden çıkarılarak, en yüksek düzeltilmiş R2 elde edilinceye kadar devam eder. Bu analizi yaparken göz önüne alınması gereken önemli bir gösterge R2 ve düzeltilmiş R2 değerleridir.

Tahmin modelinde kullanılan değişkenlerin ana kütle ortalamaları, varyansların eşitliği, standart sapmalar ve kalıntılar arasındaki ilişkilerin; modelin varsayılan ölçütlerini sağlama durumları incelenmiş ve değişkenler modelde kullanılabilir hale getirilmiştir. Daha sonraki aşamada ise incelenen her bir bağımlı değişken için yeni bir trend fonksiyonu oluşturularak tahmin değerleri elde edilmiştir. En son aşamada da oluşturulan tahmin değerleri genel trend fonksiyonunun katsayıları kullanılarak üretim tahmini gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin 2022-2026 yılları arasındaki zeytin üretim tahmininde modelin R2=0,92; Ayarlı R2=0,85 ve modelde elde edilen farkların standart sapma değeri ise 12.161,48 olarak hesaplanmıştır. Aynı dönemde zeytinyağı üretim tahmin modelinde ise R2=0,91; Ayarlı R2=0,83 ve modelde elde edilen farkların standart sapma değeri ise 15.386,47 olarak hesaplanmıştır.

En düşük standart hataya sahip modeli tespit edebilmek için bağımsız değişkenler kullanarak modele değişken ekleme/çıkarma işlemi yapılmıştır. Bu şekilde standart hatası en düşük model tespit edilmeye çalışılmıştır. Gözlem farklarının standart sapmaya oranlanması ile elde edilen verilerin mutlak değerlerin 2'den küçük olduğu saptanmıştır. Zeytin ve zeytinyağı için oluşturulan her iki model de istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur (p<0,001).

Tablo 26 incelendiğinde, Türkiye'de yıllar itibariyle toplam tane ham zeytin ve buna bağlı olarak sofralık zeytin üretim miktarının artacağı görülmektedir. Bu artış ile birlikte üretim alanlarında, tüketim miktarında, ihracat miktarında ve zeytin ağacı sayısında nisbi artışlar öngörülmektedir. Türkiye tane zeytin üretiminin 2026 yılında 1.917.473 ton, sofralık zeytin üretiminin 422.650 ton, zeytin dikim alanlarının 939.524 ha, sofralık zeytin tüketiminin 342.076 ton, sofralık zeytin ihracatının 64.951 ton ve toplam zeytin ağaç sayısının 203.983.023 adet olacağı öngörülmüştür. Türkiye son yıllarda bakımlı ve genç zeytin bahçeleri ile üretimi stabil olmaya başlamıştır. Bu durum peroyodisitenin etkisinin azalmasına ve sürdürülebilir bir üretimi sağlamaya başlamıştır.

Tablo 26. Türkiye'nin 2022-2026 yılları arasında zeytin üretim tahmini

Yıllar	Tane üretim (Ton)	Sofralık Üretim (Ton)	Alan (ha)	Tüketim (Ton)	İhracat (Ton)	Ağaç sayısı (adet)
2022	1.806.779,00	414.243,68	902.136,95	340.000,00	66.636,36	191.756.030

2023	1.834.453,00	416.345,27	911.483,72	340.519,23	66.215,03	194.812.778
2024	1.862.126,00	418.446,86	920.830,48	341.038,46	65.793,71	197.869.527
2025	1.889.800,00	420.548,46	930.177,24	341.557,69	65.372,38	200.926.275
2026	1.917.473,00	422.650,05	939.524,00	342.076,92	64.951,05	203.983.023

Tablo 27 incelendiğinde, Türkiye’de yıllar itibariyle zeytinyağı üretim miktarının tane zeytin üretimine paralel olarak artacağı görülmektedir. Bu artış ile birlikte üretim alanlarında, tüketim miktarında, ihracat miktarında ve zeytin ağacı sayısında nisbi artışlar öngörülmektedir. Türkiye zeytinyağı üretiminin 2026 yılında 256.292 ton, zeytinyağı tüketiminin 188.970 ton, zeytinyağı ihracatının 58.748 ton olacağı öngörülmüştür.

Tablo 27. Türkiye’nin 2022-2026 yılları arasında zeytinyağı üretim tahmini

Yıllar	Üretim (Ton)	Alan (ha)	Tüketim (Ton)	İhracat (Ton)	Ağaç sayısı (adet)
2022	231.450,59	902.136,95	173.060,61	52.272,73	191.756.030
2023	237.660,93	911.483,72	177.037,88	53.891,61	194.812.778
2024	243.871,28	920.830,48	181.015,15	55.510,49	197.869.527
2025	250.081,62	930.177,24	184.992,42	57.129,37	200.926.275
2026	256.291,97	939.524,00	188.969,70	58.748,25	203.983.023

Tablo 28 incelendiğinde; Türkiye’de kişi başı hem zeytin hem de zeytinyağı tüketiminde azda olsa artış olacağı öngörülmektedir. 2026 yılında kişi başı sofralık siyah zeytin tüketiminin 3,81 kg, zeytinyağı tüketiminin ise 2,10 lt olacağı tahmin edilmiştir. Türkiye önemli bir sofralık zeytin tüketicisi iken, zeytinyağı tüketiminde özellikle AB ülkelerine göre ve önemli zeytin üreticisi ülke olarak kişi başı tüketim oldukça düşük kalmaktadır. Fakat son yıllarda zeytinyağı tüketiminin TV ve sosyal medyada yaygın şekilde yer bulması, sağlıklı yaşam ve zeytinyağının faydalarının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar tüketimi artış eğilimine sokacağı öngörülmektedir.

Tablo 28. Türkiye’nin 2022-2026 yılları arasında kişi başı zeytin-zeytinyağı tüketim tahmini

Yıllar	Nüfus	Zeytin Tüketim-(ton)	Sofralık Kişi Başı Tüketim-(kg)	Zeytin Yağı Tüketim-(ton)	Zeytinyağı Kişi Başı Tüketim-(lt)
2022	85.911.035	340.000	3,96	173.061	2,01
2023	86.907.367	340.519	3,92	177.038	2,04
2024	87.885.571	341.038	3,88	181.015	2,06
2025	88.844.934	341.558	3,84	184.992	2,08
2026	89.784.584	342.077	3,81	188.970	2,10

Dünya çapında yaşanan pandemi, savaş vb. küresel faktörlerin etkisi ile artan girdi ve gıda fiyatları sektörümüzde olumsuz etkilemiştir. Uzun dönemli fiyatlar dikkate alınarak yapılan projeksiyon çalışmaları ani kur ve fiyat artışı nedeniyle tahmin rakamlarını olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle fiyatlara yönelik projeksiyon çalışması yapılması uygun görülmemiştir.

5. SEKTÖRE YÖNELİK POLİTİKALAR

5.1. Mevcut Politikaların Değerlendirilmesi

Tarımsal üretimin önemli bir bölümünü oluşturan zeytin sektörü birçok çiftçi ailesinin geçim kaynağı olmaktadır. Alt sektörü konumunda olan zeytinyağı; özellikle son yıllarda tüketiciler açısından farkındalığı giderek artan sağlık üzerindeki olumlu etkileri, tarımsal sanayiye sağladığı hammadde, dış ticaretteki payı ve tarım içinde önemli istihdam alanı yaratması gibi nedenlerden dolayı stratejik bir ürün olma özelliği taşımaktadır. Zeytinyağının tıbbi nitelikleri ve insan metabolizması üzerine etkileri yıllardır araştırmacıların ilgi alanı olmakta ve bu alanda yapılan çalışmalar arttıkça, zeytinyağının her geçen gün yeni özelliği keşfedilmektedir. Bu yönü ile de gerek dış pazarda gerekse iç pazarda zeytinyağının talebi gün geçtikçe artmaktadır (Yalçın, 2019).

Türkiye planlı dönemde üretim artışı yanında değişik yapısal gelişmeler de kaydetmiştir. Örneğin 1963 yılında UZK'ya üye olmuştur 1.BYKP'nın sonunda (1967) Türkiye ilk defa ihracat yapmış böylece ihracatçı ülkeler arasına girmeyi başarmıştır. Türkiye'de zeytinciliğin tarihsel sürecine bakıldığında:

- 1929, Atatürk'ün Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsünü ziyareti ile direktifleri 4.000 ağaçlı zeytinliğin ıslahı, 6.000 ağaçlı (çoğu sofralık) koleksiyon bahçesi tesisi,
- 1930, Tarımda Tedrisatı Islah Kanunu,
- 1934, Mıntika Zeytincilik Mütahassıslıklarının kuruluşu, İzmir, Aydın, Balıkesir, Muğla
- 1937, Zeytincilik Araştırma Enstitüsü Kuruldu (Zeytincilik İstasyonu adı ile)
- 1939, 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun (26.01.1939'da kabul) ve 2 ay sonra ilgili yönetmeliğin (28.02.1940 tarih, 12927 sayılı kararname) çıkarılması,

(Bu kanun 28.02.1995'te 4086 sayılı kanun olarak revize edilmiş ve ilgili iki yönetmelik 1996'da yürürlüğe girmiştir).

a) Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hak.(3.04.1996

b) Zeytin Hastalık ve Zararlıları ile Mücadele Birlikleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hak. (31.03.1996)

- 1942, TARIŞ ilk kez zeytinyağı alımlarına başlamıştır
- 1950, Mıntika Zeytincilik Mütahassıslığının Tarım İl Müdürlüklerine bağlanması.
- 1960, Zeytin ve Zeytinyağı Müstahsilleri Deneği kuruldu, (Ayvalık, Edremit ve Havranda)
- 1963, Köylüye bedelsiz delice zeytin fidanı dağıtım projesi yürürlüğe konuldu, (ağaç sayısını artırmak için) Edremit Zeytin Fidancılığı kurulmuş Yalova ve Dalaman Devlet Üretim Çiftliklerine zeytin fidanı yetiştirme görevi verilmiştir.
- 1963, Türkiye, UZK'ya üye olmuş ve 1998 yılında tek taraflı olarak ayrılmıştır.
- 1995, Coğrafi işaret sistemi uygulanarak, zeytinyağı ve sofralık zeytinlerin coğrafi markalandırılması ile güvence altına alınması tamamlanmamıştır. 555 Sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, doğal ürünler, tarım, maden ve el sanatları ile sanayi ürünlerinin geliştirilmesi ve korunması için hazırlanmış bir yasal düzenlemedir.
- 2007, Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi (UZZK) Türkiye'de ilk kurulan ürün konseyidir
- 2007, Zeytinyağının fiziksel ve kimyasal özelliklerinin yanı sıra organoleptik (duyusal) özellikleri Türk Gıda Kodeksi-Zeytinyağı ve Pirina Yağı Tebliği'nde yer verilmiştir

- 2008, Temel ceza kanunlarına uyum amacıyla çeşitli kanunlardan değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı (zeytin ağacı kesenlere verilen cezalar artırıldı).
- 2009, tarihli ve 5929 sayılı Kanunla “2005 Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Anlaşması”na katılım sağlanmış ve Uluslararası Zeytinyağı Konseyine (UZK) 2010 yılında yeniden üye olunmuştur.
- 2011, Zeytinciliğinin geliştirilmesi amacıyla, Hatay ilinde Zeytincilik Araştırma İstasyonu kurulmuştur (Özışık ve ark., 2011)

Zeytin üretiminde miktar ve kalite özellikleri üzerindeki en önemli etkenler, üretimde kullanılan girdiler ve kullanılan teknoloji düzeyidir. Zeytin işletmelerinin kurulması ve verime geçmesi uzun bir süreç gerektirmektedir. Gerek iklim ve toprak şartları gerekse uygulanan kültürel işlemlere bağlı olarak ağaç başına verim yıllara göre farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca hem sofralık hem de yağlık zeytin üretiminde maliyetler yüksek seyretmektedir. Ancak uluslararası pazarda rekabet içinde bulunduğumuz AB’de kullanılan teknoloji düzeyi ve uygulanan politikalar ile zeytin üretimi desteklenmektedir. Türkiye’de ise sürekliliği olan bir zeytin ve zeytinyağı politikasının olmaması üretici açısından olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Diğer taraftan, sektörde üretim sürecinin uzun, sermaye devir hızının düşük, alt yapı yatırımlarının yetersiz olması destekleme ve teşviklerin önemini artırmaktadır.

Bilginin doğru zamanda ve mümkün olduğunca fazla kişiye ulaştırılması günümüzde çok daha önemli hale gelmiştir. Zeytin ve zeytinyağı konusundaki yeniliklerin çiftçilere ulaştırılması amacıyla 2012 yılında başlatılan ve projelendirilerek gerçekleştirilen eğitim ve yayım çalışmalarının; yerel sektör paydaşları, üretici birlikleri ve özel sektör işbirliği sayesinde oluşturulacak güç birliği ile hayata geçirilmesi yararlı ve etkili olacaktır.

Zeytin üretimine yönelik uygulanacak bir destekleme politikasının, üreticilerin gerek sosyo-ekonomik özellikleri gerekse arazi büyüklükleri dikkate alınarak düzenlenip, uygulanması halinde politikanın etkinliğini artırılacağını ifade etmek mümkün olacaktır

Avrupa Birliği’nde zeytinyağı üreticilerine kg başına 1.32 Euro destek verilirken, Türkiye’de bu miktar 80 krş/kg (2018 yılı 0.12 Euro) olarak verilmektedir. Bu nedenle, Türkiye’deki zeytinyağı fiyatlarının dünya genelindeki fiyatlara uyum sağlayamadığı ve rekabet gücünün azaldığı görülmektedir (Olgun vd., 2009). Prim sistemi düzenlenirken yurtdışında rekabet gücünün artırılabilmesi devlet tarafından sürekliliği olan destekleme ve koruma politikalarının oluşturulması ve uygulanması ile mümkün olacaktır.

Ayrıca üretici verim ve gelirini artırmak için

- Sertifikalı fidan üretimi artırılmalıdır,
- Modern bahçe tesisine önem verilmelidir,
- Mekanizasyon düzeyi yükseltilmelidir
- Sulama imkânları artırılmalıdır
- Gübreleme, zirai mücadele vb. kültürel işlemler zamanında ve tekniğine uygun olarak yapılmalıdır,
- Üretici örgütlenme oranı ve etkinliği artırılmalıdır,
- Zeytin alanlarının daraltılması ve işletmelerin giderek küçülmesini engelleyen yasal düzenlemeler yapılmalıdır,
- AB ülkelerinde olduğu gibi üretim, işleme, pazarlama ve tüketim aşamalarında uygun destekleme politikaları uygulanmalıdır
- En önemli tarımsal girdinin bilgi ve tarımsal eğitim olduğundan hareketle; zeytin ve zeytinyağı konusunda yaşanan her türlü gelişme ve yeniliğin, çiftçilere ve ilgili sektör

paydaşlarına ulaştırılmasını sağlayacak çiftçi eğitimi ve yayım projeleri daha fazla sayıda ve çeşitlilikte uygulanmalıdır. Tarım Orman Akademisi'nde konunun her yönüyle anlatılacağı eğitimler yer almalıdır. Zeytin ve Zeytinyağı konusunda üretilen tüm basılı yayınların Dijital Tarım Kütüphanesinde yer alması sağlanmalıdır.

5.2. 2022-2026 Dönemi Politikaları

Sektörde uygulanacak politika araçları ile hedeflenen amaçların uyumlu olması gerekmektedir. Geçmiş dönemlerde uygulanan birçok tarım politikası zeytincilik sektörünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu dönemden sonra politikaların oluşturulma sürecinde zeytin ve zeytinyağı sektörünün tüm paydaşlarıyla beraber ve bütünsel değerlendirilmeli, uygulanan politikalara yönelik etki analizleri yapılmalıdır.

Milli gelirden zeytin ve zeytinyağı sektörüne ve Ar-Ge faaliyetlerine aktırılan bütçe ve bu bütçenin paydaşlar arasındaki dağılımı iyi analiz edilmelidir. Ülkemizde birçok tarım ürününde olduğu gibi zeytin ve zeytinyağı faaliyetinde girdi destekleri, fark ödemesi desteği, iyi tarım uygulamaları desteği, sertifikalı fidan desteği ve zeytin ve zeytinyağı prim desteği gibi destekleme araçları mevcuttur. Ancak, genellikle büyük sermaye sahiplerinin küçük ölçekli işletmelerden oransal olarak daha yüksek destek aldığı görülmektedir. Destekleme araçlarının sektördeki etki analizi yapılarak destekleme politikaları revize edilmeli, orta ve uzun vadeli olarak tespit ve ilan edilmelidir.

Dönem içerisinde Türkiye, zeytincilik sektöründeki hedefleri doğrultusunda hem ağaç varlığını artırma yolundaki hamlelerine devam etmiş hem de var olan zeytinliklerdeki verimi ve kaliteyi arttırmak üzerine politikalar geliştirmeye devam etmiştir. Özellikle Ar-Ge sonuçlarına dayanan çalışmalar olacaktır.

Örnek olarak son yıllarda uygulamaya alınan rehabilitasyon desteklemeleri ile yaşlı ve verimden düşen zeytinliklerde yapılacak budama işlemleri destekleme kapsamına alınmıştır. Ayrıca tane zeytine de destek verilmesi ile sofralık zeytin alt sektörü de devlet desteklerinden yararlanmaya başlamıştır.

Türkiye'nin zeytinyağı dış ticareti, yıllık üretim miktarına bağlı olarak dalgalı bir seyir göstermektedir. Dünya piyasasında sabit bir yer bulabilmenin temel kuralı ürünü yıl boyunca düzenli bir şekilde raflarda bulundurabilmektir. Kalitedeki ve arzdaki süreklilik ülkesel bir marka yaratmak ve uluslararası piyasada yer bulabilmek için önemlidir. Bu nedenle ihracatçıların her yıl düzenli olarak mal bulabilecekleri bir sistemin tartışılması gerekmektedir.

5.3.ZEYTİN VE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ SORUN ALANLARI VE EYLEM PLANI

Sorunlar	Çözüm Önerisi	Eylem Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirlikçi Kuruluş
1 Zeytin Üretiminde Yaşanan Sorunlar	• Üretim bölgesinin ekolojisine uygun yerel çeşitlerin yaygınlaştırılmasının sağlanması,	• Üretim bölgesinde yerel çeşit fidan üretiminin teşvik etmek ve dağıtım süreçlerinde yerel çeşitlere öncelik vermek,	• TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	
		• Klon seleksiyon yöntemi ile yerel çeşitlerin kalite özelliklerini artıracak Ar-Ge faaliyetleri gerçekleştirmek,	• TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü	
		• Zeytincilik Araştırma Enstitülerinde veya Edremit Zeytincilik Üretim İstasyonunda Cryo-Protection yöntemi ile invitro korumanın yapılması ve çeşit fidanlarının üretiminin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak,	• TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü	• TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
		• Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından akredite edilmiş Profesyonel Tarımsal Üretim ve Bakım Şirketleri kurulmasına yönelik çalışmalar yapmak,	• TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	
	• Zeytin üretimini artırmaya yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi,	• Zeytin için ürüne özel desteklemelerin artırılması ve teşvikleri ihtiyaçlara yönelik olarak güncellemek,	• TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	
		• Hasat ve hasat sonrası kayıpların tespiti ve giderilmesine yönelik Ar-Ge faaliyetlerini gerçekleştirmek,	• TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü	
		• Zeytinin nakliyesi sırasında kaliteyi olumsuz etkileyebilecek unsurlar hakkında bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirmek,	• TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı	• TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü

Sorunlar	Çözüm Önerisi	Eylem Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirlikçi Kuruluş
	<ul style="list-style-type: none"> Verim ve kaliteyi artırmak için periyodisitenin azaltılması, budama, gübreleme, hastalık ve zararlılar ile mücadele, hasat gibi uygulamaların doğru yöntemlerle yapılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Verim ve kaliteyi artırmak için periyodisitenin azaltılması, budama, gübreleme, hastalık ve zararlılar ile mücadele, hasat gibi uygulamalar konusunda uygun yöntemlere yönelik bilinçlendirme faaliyetleri gerçekleştirmek, 		<ul style="list-style-type: none"> TOB-TAGEM Yerel ve Bölgesel Kurum ve Kuruluşlar
Zeytinyağı Üretim ve Pazarlamasında Yaşanan Sorunlar	<ul style="list-style-type: none"> Pazaryeri denetim sayısının artırılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Pazaryeri denetim sayısını artırmaya yönelik programlar yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> Yerel Yönetimler 	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Bakanlığı
	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinyağı üretimini artırmaya yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinyağında ürüne özel desteklemelerin artırılması ve teşviklerin ihtiyaçlara yönelik olarak güncellemesini sağlamak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü TOB-Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 	
	<ul style="list-style-type: none"> Özellikle zeytinyağı fabrikalarında fiili kapasite kullanımının artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Üretim ve işleme sürecinde kalifiye işgücü eksikliğini gidermek, 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> Millî Eğitim Bakanlığı
		<ul style="list-style-type: none"> Üretici hasat planlaması ile toplu sıkım yapılması konusunda mevzuat çalışması yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü 	
	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinyağı üretimi için ürün kalitesinin artırılması için makineli hasadın yaygınlaştırılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Ürün kalitesini artıracak hasat makine ve ekipmanlarına yönelik desteklemeleri artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 	
	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinyağına uygun olmayan ambalaj ve depolama şartları kaynaklı kalite kayıplarının azaltılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinyağına uygun olmayan ambalaj ve depolama şartları konularında standart oluşturmak, 	<ul style="list-style-type: none"> Türk Standardları Enstitüsü 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-İlgili Birimler

Sorunlar	Cözüm Önerisi	Eylem Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirlikçi Kuruluş	
	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinin nakliyesi sırasında zeytinyağı kalitesini olumsuz etkileyebilecek unsurların minimize edilmesine yönelik çalışmaların yapılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Üretim sürecinde yer alan tüm sektör paydaşlarına yönelik olarak, zeytinle ilgili tüm konularda eğitim ve yayım faaliyetleri yapmak. 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü TOB-TAGEM 	
3	Her Dönemde İstenilen Kalitede ve Miktarda Ürün Tedarik Edilememesi	<ul style="list-style-type: none"> Zeytin ve zeytinyağında yurtiçi ve yurtdışı arz talep dengesini oluşturmak maksadıyla sürdürülebilir kalite ve miktarda ürün tedarikinin sağlanması yönünde politikaların geliştirilmesi ve buna dair uygulamaların sağlanması, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı TOB-İlgili Birimler UZZK Kooperatifler İlgili Birlikler Borsalar STK'lar Üniversiteler 	
	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinyağı iç ve dış ticareti yıllık üretim miktarına bağlı olarak dalgalı bir seyir gösterdiğinden, lisanslı depoculuk sisteminin yaygınlaştırılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Lisanslı Depoculuğu yaygınlaştırmak ve mevcut koşulları uygun hale getirmek, 	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Bakanlığı 		
4	İklim Değişikliğine Uygun Çeşitlerin Geliştirilmesine Yönelik Çalışmaların Yeter Düzeyde Olmaması	<ul style="list-style-type: none"> Uygun yeni üretim alanları ve tehdit altında olan mevcut üretim alanlarının belirlenmesi ile ilgili uzun dönemli planlamaya yönelik Ar-Ge çalışmalarının artırılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Ar-Ge proje çalışmalarını arttırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-İlgili Birimler Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bak. TÜBİTAK Üniversiteler Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü Özel Sektör
	<ul style="list-style-type: none"> İklim değişikliğini esas alan bir üretim modelinin oluşturulması ve yeni tesis edilecek zeytin bahçelerinin iklim değişikliğine ilişkin verileri göz önüne alınarak yapılandırılmasının sağlanması, 	<ul style="list-style-type: none"> İklim değişikliği kaynaklı olumsuzlar dikkate alınarak yeni bahçe tesis edilmesine yönelik çalışmalar yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü 		

<i>Sorunlar</i>	<i>Çözüm Önerisi</i>	<i>Eylem Adı</i>	<i>Sorumlu Kuruluş</i>	<i>İşbirlikçi Kuruluş</i>
5 Zeytin ve Zeytinyağı Konusunda Güvenilir Veri Temininde Yaşanan Sorunlar	• Ağaç sayımının uzaktan algılama yöntemi ile belirlenmesi,	• Zeytin ağacı sayımı, rekolte, çeşit dağılımı (ükesel zeytin envanerinin çıkartılması) biyotik ve abiyotik stres şartlarının takibinin (uydu, uçak, İHA ve Dron) yardımıyla gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak,	• TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü	• Harita Genel Müdürlüğü
		• Gerçekleştirilen rekolte tahmini doğruluğunun, gerçekleşen miktar ile karşılaştırılmasının sağlanmasını yapmak, • Rekolte tahminlerinde çalışan personeli konu uzmanlarından seçmek,	• TOB-Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	• TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü • Harita Genel Müdürlüğü Ulusal Haritacılık Kurumu
	• Üretim ve işleme sürecinde sürdürülebilir bir izlenebilirlik sisteminin oluşturulması,	• Zeytinyağı fabrikalarında sayaç kullanılması yönünde çalışmalar yapmak, • Sensor sistemlerinin kullanımlarını yaygınlaştırılmak ve belge takibini sağlanmak,	• TOB	
6 Zeytin ve Zeytinyağı Tüketimine Yönelik Sorunlar	• Zeytin ve zeytinyağı tüketiminin artırılmasına yönelik çalışmaların artırılması,	• Üretimi kontrol altına alarak, denetim sonuçlarının tüketicinin güvenini arttıracak uygulamalarla geliştirmek,	• TOB-Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü • TOB	• TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü • Üniversiteler • STK

Sorunlar	Çözüm Önerisi	Eylem Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirlikçi Kuruluş	
7	Rakip Üretici Ülkelere Göre Zeytin Veriminin Düşük Gerçekleşmesi	<ul style="list-style-type: none"> Zeytin üretiminde hastalık ve zararlıların verim ve kaliteye olumsuz etkisinin azaltılması yönünde çalışmaların yürütülmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomik zarar eşikleri dikkate alınarak hastalık ve zararlıların verim ve kaliteye olan etkilerini azaltmaya yönelik AR-GE çalışmalarını artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 	
		<ul style="list-style-type: none"> Bölgelere göre en uygun çeşit belirleyerek, söz konusu bölgelerde üretimin artırılması için teşvikler verilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> Bölgelere uygun sertifikalı fidan kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik destekleri artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 	
		<ul style="list-style-type: none"> Yerel zeytin çeşitlerinin klonal seleksiyon yöntemi ile belirlenerek çoğaltılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Uygulamaya yönelik Ar-Ge çalışmalarını artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 	
		<ul style="list-style-type: none"> Islah, gençleştirme, gübreleme ve sulama gibi yetiştiriciliğe yönelik uygulamalar ile verimin artırılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Modern koşullarda fidan üretme üzerine yapılan çalışmaları artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
8	Zeytin Üretim Alanlarının Parçalı ve Dağınık Olması	<ul style="list-style-type: none"> Mevcut zeytin üretim parsellerinin parçalanmasının önlenmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> Zeytinlik alanlarının parçalılığını gidermeye yönelik mevzuat çalışması yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü

<i>Sorunlar</i>	<i>Çözüm Önerisi</i>	<i>Eylem Adı</i>	<i>Sorumlu Kuruluş</i>	<i>İşbirlikçi Kuruluş</i>	
		<ul style="list-style-type: none"> • Yeni tesis zeytinlik alanlarına yönelik mevzuat çalışması yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> • TOB-Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü 		
	<ul style="list-style-type: none"> • Yeni tesis zeytin alanlarında parsel büyüklüğünü artırmaya yönelik çalışmaların artırılması, 	<ul style="list-style-type: none"> • Yeter gelirli ve sürdürülebilir işletme yapısının tespiti için saha araştırmalarını yaygınlaştırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> • TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 		
9	Zeytin ve Zeytinyağı Üretiminde Ortaya Çıkan Çevresel Sorunlar	<ul style="list-style-type: none"> • Zeytin ve zeytinyağı üretim ve işleminin de etkin bir entegre atık yönetim sisteminin teşvik edilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> • Prina metanizasyonu ile elektrik üretimi yapılarak zeytin karasuyu ve salamura sularının buharlaştırılarak Zeytin ve zeytinyağında etkin bir entegre atık yönteminin geliştirilmesine yönelik fizibilite ve uygulama çalışmalarını yapmak, • Atık yönetiminin etkinleştirilmesi açısından zeytin ve zeytinyağı işletmeleri ile ilgili mevzuat çalışmalarını yeniden revize etmek, 	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı • TOB 	<ul style="list-style-type: none"> • TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü • Su Yönetimi Genel Müdürlüğü • Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı • İlgili Özel Sektör Firmaları
		<ul style="list-style-type: none"> • Çevresel sorunları gidermeye yönelik olarak pirina ve karasudan ekonomik değer üretmeye yönelik çalışmaların 	<ul style="list-style-type: none"> • Pirinanın gıda sanayinde kullanılabilirliğinin araştırılmasına yönelik Ar-Ge sayısını artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> • TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 	

<i>Sorunlar</i>	<i>Çözüm Önerisi</i>	<i>Eylem Adı</i>	<i>Sorumlu Kuruluş</i>	<i>İşbirlikçi Kuruluş</i>
	artırılması ve uygulamada yer alabilmesinin sağlanması,	<ul style="list-style-type: none"> • Pirina ve karasuyun alternatif kullanım alanlarına yönelik çalışmaların sayısını artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> • Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı • TÜBİTAK • Sağlık Bakanlığı
	<ul style="list-style-type: none"> • Zeytin karasuyunun, çok yüksek oranda polifenol içermesi, aynı zamanda amino asit ve çeşitli vitaminlerce zengin olması nedeniyle düşük dozlarda gıdalara eklenmesi, hayvan yemlerine katılması ve düşük dozlarda tarımsal sulamalarda kullanımına yönelik çalışmaların yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Zeytin karasuyu ile ilgili bilimsel odaklı multi-disipliner araştırmaların yapılarak uygunluğu durumunda gerekli mevzuat çalışmalarına başlamak, 	<ul style="list-style-type: none"> • TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> • Üniversiteler • TÜBİTAK
	<ul style="list-style-type: none"> • Zeytin artık ve atıklarının ekonomiye kazandırılması konusunda Ar-Ge çalışmaları sonuçlarının uygulayamaya aktarılmasındaki aksaklıkların giderilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ar-Ge çalışmaları sonucunda ortaya çıkan bilimsel çıktılarının inovasyon imkanlarının artırılmasını sağlamak, 	<ul style="list-style-type: none"> • Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü • Üniversiteler • TÜBİTAK
	<ul style="list-style-type: none"> • Zeytinyağı işleme aşamasında ortaya çıkan karasuyun miktar olarak azaltılmasına yönelik önlemlerin geliştirilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> • 3 fazlı işleme sisteminden, 2 fazlı işleme sistemine geçiş yapabilecek zeytinyağı işletmelerine, zeytin işleme ve prina depolama konularında makine ekipman desteğinin sağlanması, • 2 fazlı zeytinyağı işletmelerinden işleme sisteminden, prinanın depolanması ve taşınmasına yönelik araç, makine ve ekipman desteği sağlanması, 	<ul style="list-style-type: none"> • Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı • TOB- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> • Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

Sorunlar		Çözüm Önerisi	Eylem Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirlikçi Kuruluş
10	Tarım Sigortaları Konusunda Yaşanan Sorunlar	<ul style="list-style-type: none"> Zeytin üretiminde ve üretimin sürdürülebilirliğinde tarım sigortalarının etkin, verimli ve yaygın kullanımına yönelik önlemlerin geliştirilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> Tarım Sigortalarının gerekliliği ve sürdürülebilirliğe katkısı konusunda bilinçlendirme faaliyetlerini artırmak için iş birlikleri geliştirmek, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> TARSİM TOB Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
11	Teknik Bilgi Eksikliği	<ul style="list-style-type: none"> Araştırmacı, yayımcı, çiftçi ve özel sektör bağının güçlendirilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> TAGEM Enstitülerinde araştırmacı özlük haklarında düzenleme yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 	
			<ul style="list-style-type: none"> Demonstrasyon bahçelerinin kurulması için gereken çalışmaları yapmak ve koordinasyonu sağlamak, eğitim ve yayım projeleri hazırlamak, hazırlatmak. 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü Üniversiteler TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Yerel ve bölgesel kurum ve kuruluşlar
			<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal danışmanlık sisteminin etkinliğini artırılmasına yönelik çalışmalar yapmak, 		
			<ul style="list-style-type: none"> Eğitim çalışmalarını zeytin yetiştiriciliğine teknik katkı sağlamak amacıyla artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü Üniversiteler TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
		<ul style="list-style-type: none"> Zeytin ve zeytinyağı ürünleri ile ilgili yeni bilgi ve teknolojilerin bölge grup toplantılarında gündeme alınmasını; personelin, tarım danışmanlarının ve diğer sektör paydaşlarının haberdar olmasını sağlamak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü Üniversiteler TOB Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü 	

Sorunlar	Çözüm Önerisi	Eylem Adı	Sorumlu Kuruluş	İşbirlikçi Kuruluş
				<ul style="list-style-type: none"> Yerel ve bölgesel kurum ve kuruluşlar
		<ul style="list-style-type: none"> Karasal ve uydu yayınına imkan veren 7/24 yayın yapabilen bir tarım kanalı kurulmasına yönelik çalışmalar yapmak, Kütüphane hizmetleri kapsamında zeytin ve zeytincilikle ilgili bilgi kaynaklarını geliştirmek, basılı ve elektronik yayım alımı ile koleksiyon içeriğinin genişletilmesini ve güncellenmesini sağlamak, 	TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı	<ul style="list-style-type: none"> TRT
		<ul style="list-style-type: none"> Araştırmacı ve sektör bağına güçlendirmek için periyodik aralıklarla toplanan “Zeytin Çalışma Grubu” kurulmasına yönelik çalışmalar yapmak, 	TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı	
		<ul style="list-style-type: none"> Ülkemizin zeytin ve zeytinyağı sektörü kapsamında temsil edildiği uluslararası kuruluşlarca (başta Uluslararası Zeytin Konseyi (UZK)) sağlanan hibe, proje hazırlama, eğitim vb. desteklerden daha çok yararlanmak amacıyla çalışmalar yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB-Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> TOB Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
	<ul style="list-style-type: none"> Sektörde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların kapasitesine katkı sağlayarak sektörün ihtiyaçlarına cevap vermek, 	<ul style="list-style-type: none"> Ülkemizin zeytin ve zeytinyağı sektörü kapsamında temsil edildiği uluslararası kuruluşlarca (başta Uluslararası Zeytin Konseyi (UZK)) sağlanan hibe, proje hazırlama, eğitim vb. desteklerden daha çok yararlanmak amacıyla çalışmalar yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Bakanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> TOB UZZK
12	Katma Değeri Yüksek Ürün Üretim Yetersizliği, Markalaşma ve Pazarlama Sorunları	<ul style="list-style-type: none"> Organik ürün, coğrafi işaretli ürün, değerli bileşenleri dikkate alan ambalajlı ürün, sağlık için ürünler ve sofralık yeni-niş ürünlere (ızgara vb.) yönelik çalışmaların artırılması, 	<ul style="list-style-type: none"> Zeytin ve Zeytinyağında ürünlere katma değer sağlayan alternatif ürün sistemlerini yaygınlaştırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> TOB TOB- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü TOB-Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü Türk Patent ve Marka Kurumu

<i>Sorunlar</i>	<i>Çözüm Önerisi</i>	<i>Eylem Adı</i>	<i>Sorumlu Kuruluş</i>	<i>İşbirlikçi Kuruluş</i>	
	<ul style="list-style-type: none"> • İşletmelerde kalite yönetim sistemlerinin oluşturulmasına yönelik çalışmaların teşvik edilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> • Tüm işletmeler için KYS uygulamalarını artırmak, 	<ul style="list-style-type: none"> • TOB 		
	<ul style="list-style-type: none"> • Zeytin gen kaynaklarının belirlenmesi ve muhafazası, 	<ul style="list-style-type: none"> • Gerekli çalışmalar neticesinde gen kaynaklarını katalog haline getirmek, • Özellikle in vitro şeklinde de korumaya almak, 	<ul style="list-style-type: none"> • TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> • TÜBİTAK • Üniversiteler 	
	<ul style="list-style-type: none"> • Zeytinyağı ürünlerinde Türk malı imajının güçlendirilmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> • İhracatçı firmalarımızın yeni nesil pazarlama ve markalaşma desteklerinden faydalanmasını sağlamak, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ticaret Bakanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • TİM • İhracatçı Birlikleri 	
13	İç Piyasada Zeytinyağında Kayıt Dışı Üretim Sorunu	<ul style="list-style-type: none"> • E-ticaret ve kayıt dışı satışların denetlenerek kontrolünün ve tüketici farkındalığının artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Yerinde denetimlerin sayısının artırılması ve E-ticaretle ilgili düzenleme yapmak, • Yerel yönetimlerce denetim ve yaptırımları artırmak, • E-ticaret ile satışı yapılan ürünlerde, tüketiciler satın alma davranışları konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapmak, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ticaret Bakanlığı • Yerel Yönetimler 	Yerel Yönetimler
14	İhracatta Pazar Çeşitliliği	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel ihrac pazarlarımızın dışındaki ülkelerde de pazar payının artırılmasına yönelik olarak tanıtım ve pazarlama faaliyetlerine ağırlık verilmesi, • 5973 sayılı İhracat Destekleri Hakkında Karar kapsamında yer alan destek unsurları ile ihracatçılarımızın yurtdışı açılımları, yurtdışı pazarlarda tutunabilmeleri ve 	<ul style="list-style-type: none"> • Bakanlığımızın Uzak Ülkeler Stratejisi kapsamında çalışmaların yapılması, • İhracatçı firmalarımızın yurtdışına yönelik olarak gerçekleştirilecek pazara giriş belgeleri harcamalarından, reklam, tanıtım, pazarlama faaliyetlerine, fuar katılımlarından, uygun kredi imkanlarına, ofis kirasından iş seyahati harcamalarına kadar pek çok destek unsurundan yararlanmasını sağlamak, 	<ul style="list-style-type: none"> • Ticaret Bakanlığı 	<ul style="list-style-type: none"> • TİM • İhracatçı Birlikleri

<i>Sorunlar</i>	<i>Çözüm Önerisi</i>	<i>Eylem Adı</i>	<i>Sorumlu Kuruluş</i>	<i>İşbirlikçi Kuruluş</i>	
	markalaşmalarına fayda sağlamak,				
15	Örgütlenme ile ilgili Sorunlar	• Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin etkinlik ve kapsamının artırılması,	• Başta yeni zeytin üretim bölgelerinde olmak üzere MARMARABİRLİK ve TARIŞ benzeri örgütlenmelerin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmak,	• TOB- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	• Ticaret Bakanlığı
		• Yerel dinamikler aracılığı ile maliyet avantajı oluşturmaya yönelik örgütlenme sistemlerinin yaygınlaştırılması,	• Ürün ihtisas bölgeleri oluşturmak, • Yerel idari birimler aracılığıyla üretim süreçleri ortak bir şekilde yürütülerek maliyetlerin azaltılmasını sağlamak,	• TOB	• Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı • Ticaret Bakanlığı • Yerel Yönetimler
16	Paydaşlar Arası İletişim Yetersizliği	• Sektörde yer alan tüm paydaşlar arası iş birliğinin geliştirilmesinin sağlanması,	• Paydaşlar arası iletişimi artırmaya yönelik altyapı/platformlar geliştirmek,	• TOB	• TOBB • Ticaret Bakanlığı • İlgili Bakanlıklar •
17	Yaşlanan Nüfus Nedeniyle Tarımsal Sürdürülebilirlik Sorunları	• Zeytin tarımında faaliyet gösteren genç ve kalifiye nüfusun artırılmasına yönelik çeşitli mekanizmaların geliştirilmesi,	• Uzmanlaşma dikkate alınarak genç çiftçilerin desteklenmesine yönelik Projeler gerçekleştirmek,	• TOB- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü	• TOB • EYDB
18	Zeytin Yasasının Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar	• Zeytin Yasasında tüm paydaşlar açısından yaşanan sorunların tespiti ve çözümüne yönelik bilimsel tabanlı çalışmaların yapılması,	• Tüm paydaşların süreçte yer aldığı Ar-Ge temelli çalışmalar yürütmek ve elde edilen bulgular ışığında geniş kapsamlı çalıştaylar yapmak,	• TOB-Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü	• İlgili Bakanlıklar, • TOB-Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü • TOB-Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

<i>Sorunlar</i>	<i>Çözüm Önerisi</i>	<i>Eylem Adı</i>	<i>Sorumlu Kuruluş</i>	<i>İşbirlikçi Kuruluş</i>
				<ul style="list-style-type: none">• Üniversiteler,• İlgili STK'lar• UZZK

KAYNAKÇA

2019 Yılı Zeytin Ve Zeytinyağı Raporu (2020). T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,

Olgun, A., Artukoğlu, M. ve Adanacıoğlu, H., 2009, Organik ve Konvansiyonel Zeytinyağında Pazarlama Kanallarının Etkinliğinin Belirlenmesi ve En Uygun Pazarlama Modelinin Geliştirilmesi Üzerine Bir Araştırma. İzmir Ticaret Borsası Yayınları. Yayın No: 88. ISBN 978-9944-60-513-7

Özaltaş ve Ark., Zeytincilik Sektör Raporu,, 2016, Türkiye Zeytincilik Sektör Raporu. ZAE

Özışık, S., Öztürk, F., Yalçın, M., 2011. Türkiye'de Zeytincilik Sektöründe Uygulanan Desteklemeler, Korumaya Yönelik Politikalar ve Sektöre Yansımaları. “2. Uluslararası Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu” Yaşar Üniversitesi, 07-08 Aralık 2011, İzmir

Yalçın, M., 2019. Yağlık Zeytin Üretimine Yönelik Politikaların Etki Değerleme Analizi-İzmir Örneği. Doktora tezi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı.

Anonim 2022. https://www.tarimorman.gov.tr/GKGM/Belgeler/Uretici_Bilgi_Kosesi/Egitim

Hijyen Kilavuz/Zeytinyag%CC%86%C4%B1%20%C3%9Cretim%20Tesisleri

FAO: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>

IOC: <https://www.internationaloliveoil.org/what-we-do/economic-affairs-promotion-unit/#figures>

TÜİK: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Tarim-111>

Ek: Göstergelere Ait Veri Serileri

Tablo 29. Türkiye zeytin üretim alanları-ha

Yıl	Ha
2000	600.000
2001	600.000
2002	620.000
2003	625.000
2004	644.000
2005	662.000
2006	711.843
2007	753.001
2008	774.371
2009	778.412
2010	784.031
2011	798.493
2012	813.765
2013	825.826
2014	826.092
2015	836.935
2016	845.542
2017	846.062
2018	864428
2019	879177
2020	887.077
2021	889.168

Kaynak: FAO, 2022

Tablo 30. Türkiye tane zeytin üretim-ton

Yıl	Ton
1979	430.000
1980	1.350.000
1981	400.000
1982	1.320.000
1983	400.000
1984	800.000
1985	600.000
1986	1.010.000
1987	600.000
1988	1.100.000
1989	500.000
1990	1.100.000
1991	640.000
1992	750.000
1993	550.000
1994	1.400.000
1995	515.000
1996	1.800.000
1997	510.000
1998	1.650.000
1999	600.000
2000	1.800.000
2001	600.000
2002	1.800.000
2003	850.000
2004	1.600.000
2005	1.200.000
2006	1.766.750
2007	1.075.850
2008	1.464.250
2009	1.290.654
2010	1.415.000
2011	1.750.000
2012	1.820.000
2013	1.676.000
2014	1.768.000
2015	1.700.000
2016	1.730.000
2017	2.100.000
2018	1.500.467
2019	1.525.000
2020	1.316.626
2021	1.738.680

. Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 31. Türkiye zeytin ağaç varlığı- bin adet

Yıl	Toplam	Meyve veren yaşta	Meyve vermeyen yaşta
1988	85 646	79 319	6 327
1989	85 710	79 460	6 250
1990	86 560	80 600	5 960
1991	87 705	81 520	6 185
1992	87 088	81 260	5 828
1993	87 163	81 703	5 460
1994	88 147	82 192	5 955
1995	87 581	81 437	6 144
1996	89 740	83 200	6 540
1997	95 730	85 780	9 950
1998	93 450	85 850	7 600
1999	95 500	87 130	8 370
2000	97 770	89 200	8 570
2001	99 000	90 000	9 000
2002	101 600	91 700	9 900
2003	102 750	92 250	10 500
2004	107 100	94 950	12 150
2005	113 180	96 625	16 555
2006	129 265	97 773	31 492
2007	144 329	104 219	40 110
2008	151 630	106 139	45 491
2009	153 723	109 127	44 596
2010	157 156	111 398	45 758
2011	155 427	117 941	37 486
2012	157904	120820	37084
2013	167030	129161	37869
2014	168997	140712	28285
2015	171992	144760	27232
2016	173785	147430	26355
2017	174594	148263	26331
2018	177843	151069	26774
2019	182076	154037	28039
2020	187163	159382	27781
2021	188679	157850	30829

Kaynak: TÜİK, 2022

Tablo 32. Türkiye sofralık zeytin göstergeleri

Yıl	Üretim-bin ton	Tüketim-bin ton	Kişi Başı tüketim -Kg
1990	150,0	110,0	2,0
1991	110,0	98,0	1,8
1992	100,0	90,0	1,6
1993	100,0	89,0	1,6
1994	180,0	135,0	2,3
1995	120,0	129,0	2,2
1996	185,0	132,0	2,2
1997	124,0	127,0	2,1
1998	178,0	149,0	2,4
1999	150,0	130,0	2,1
2000	224,0	125,0	2,0
2001	85,0	100,0	1,6
2002	165,0	114,0	1,8
2003	125,0	96,0	1,5
2004	240,0	175,0	2,6
2005	280,0	221,0	3,3
2006	240,0	180,0	2,6
2007	200,0	190,0	2,7
2008	300,0	240,0	3,4
2009	390,0	260,0	3,6
2010	330,0	300,0	4,2
2011	400,0	350,0	4,8
2012	410,0	350,0	4,6
2013	430,0	355,0	4,7
2014	390,0	330,0	4,3
2015	397,0	318,5	4,1
2016	400,5	332,0	4,2
2017	450,0	355,0	4,4
2018	423,5	349,0	4,3
2019	414,0	340,0	4,1
2020	360,0	325,0	3,9
2021	402,0	335,0	4,0

Kaynak: IOC,2022

Tablo 33. Türkiye zeytin verim kg/da

Yıl	Verim
1999	101
2000	300
2001	100
2002	290
2003	136
2004	248
2005	181
2006	248
2007	143
2008	189
2009	166
2010	180
2011	219
2012	224
2013	203
2014	214
2015	203
2016	205
2017	248
2018	174
2019	174
2020	148
2021	195

Kaynak: IOC,2022

Tablo 34. Türkiye sofralık zeytin göstergeleri

Yıl	Üretim-bin ton	Tüketim-bin ton	Kişi Başı tüketim -Kg
1993	48	54,0	1,0
1994	160	55,0	1,0
1995	40	63,0	1,1
1996	200	75,0	1,3
1997	40	85,5	1,4
1998	170	85,0	1,4
1999	70	60,0	1,0
2000	175	72,5	1,1
2001	65	55,0	0,9
2002	140	50,0	0,8
2003	79	46,0	0,7
2004	145	60,0	0,9
2005	112	50,0	0,7
2006	165	80,0	1,2
2007	72	85,0	1,2
2008	130	108,0	1,5
2009	147	110,0	1,5

2010	160	131,0	1,8
2011	191	150,0	2,1
2012	201	150,0	2,0
2013	135	105,0	1,4
2014	160	125,0	1,6
2015	150	116,0	1,5
2016	178	150,0	1,9
2017	263	176,5	2,2
2018	194	163,0	2,0
2019	230	170,0	2,1
2020	210	160,0	1,9
2021	228	170,0	2,0

Kaynak: IOC,2022

Tablo 35. Türkiye zeytin zeytinyağı dış ticareti

Yıl	Zeytinyağı-Ton	Sofralık Zeytin-Ton
1993	9,0	15,0
1994	55,0	29,0
1995	19,0	22,0
1996	40,5	30,0
1997	35,0	23,0
1998	86,0	30,0
1999	16,5	20,0
2000	92,0	32,0
2001	25,6	36,6
2002	76,2	44,1
2003	50,1	55,5
2004	93,2	56,3
2005	46,1	53,9
2006	42,5	68,7
2007	18,8	59,9
2008	31,0	65,7
2009	19,4	71,9
2010	13,5	71,4
2011	23,8	72,5
2012	92,1	77,3
2013	22,7	78,2
2014	12,9	69,5
2015	17,8	57,7
2016	50,3	59,0
2017	66,0	77,2
2018	49,5	89,3
2019	46,7	83,4
2020	44,8	94,0
2021	56,9	98,5

Kaynak: IOC, 2022

Tablo 36. Türkiye zeytin- zeytinyağı fiyat

Yıllar	Zeytin TL/Kg		Zeytinyağı TL/Lt	
	Siyah Zeytin Yemeklik	Yeşil Zeytin Yemeklik	Ham Muhtelif Asit	Naturel Sızma (Dökme)
2010	1,81	2,53	3,84	6,55
2011	2,28	3,12	4,50	6,41
2012	2,39	2,21	4,14	6,47
2013	2,37	3,01	4,51	6,67
2014	3,27	3,23	5,66	8,03
2015	3,52	3,28	8,83	12,01
2016	4,32	4,51	9,12	13,55
2017	5,04	5,16	12,62	14,51
2018	5,52	6,62	12,94	17,78
2019	5,74	6,62	12,74	18,54
2020	6,73	9,32	13,03	20,20
2021	9,00	10,33	20,08	26,42

Kaynak: TOBB-İTB

+90 312 307 60 00

+90 312 307 61 90

@ <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM>

• Dumlupınar Bulvarı Eskişehir Yolu 10.km
Üniversiteler Mh. 06800 Çankaya / ANKARA